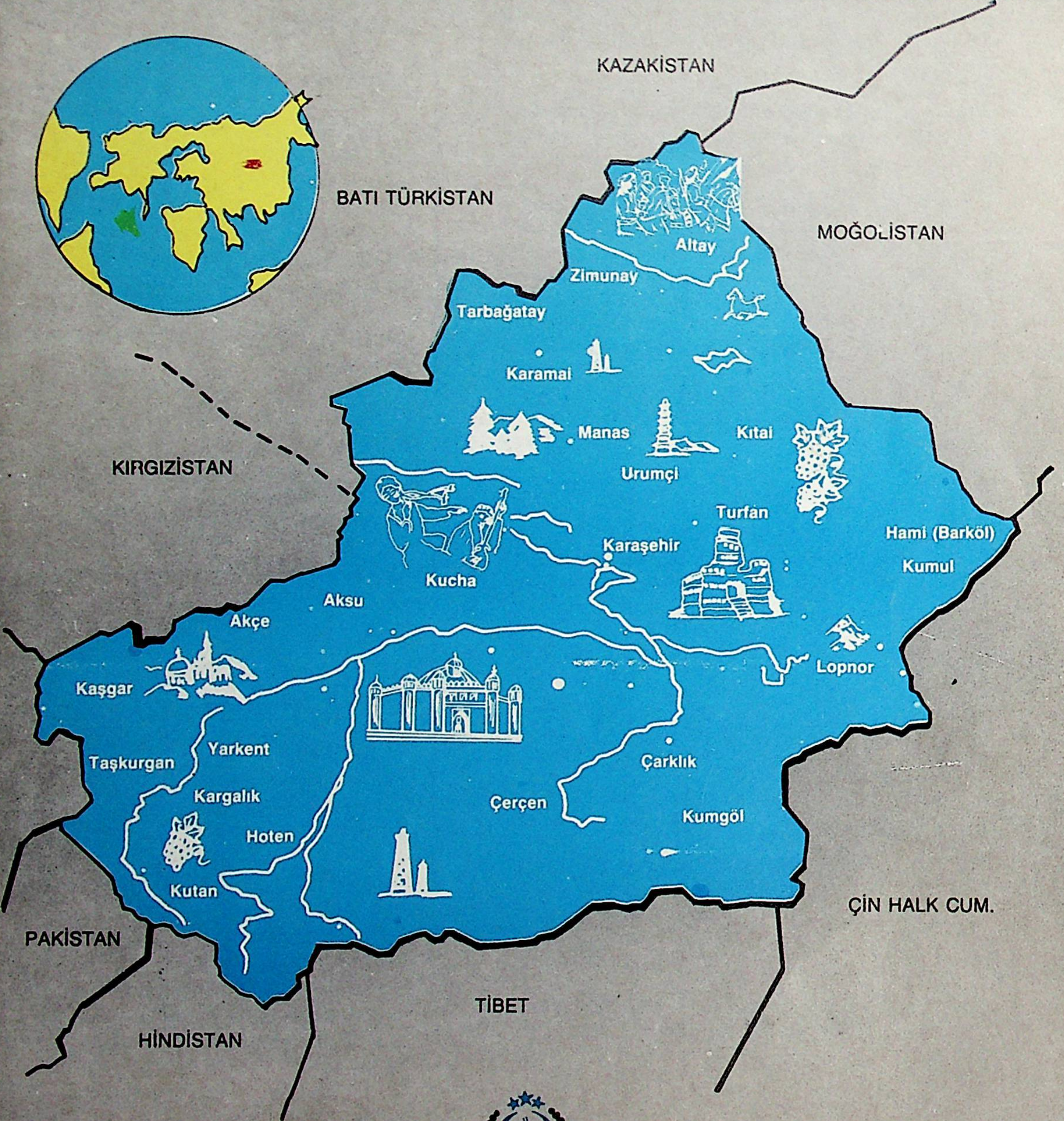

DOĞU

3 AYLIK İLİM VE KÜLTÜR DERGİSİ

TÜRKİSTAN'IN SESİ

ŞARKİ TÜRKİSTAN AVAZI شەرقى تۈركىستان ئاۋازى

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ
ILIM VE KÜLTÜR DERGİSİ
Üç Ayda Bir Çıkar

Sayı: 29, Yıl: 8. Mart 1991

KURUCUSU / KURGUÇISI
İSA YUSUF ALPTEKİN

SAHİBİ / İGİSİ
MEHMET RIZA BEKİN
Doğu Türkistan Vakfı Başkanı

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ /
UMUMİ NEŞRİYAT MÜDÜRİ:
İsmail Cengiz

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ /
MESUL TEHRİR MÜDÜRİ
Kadir Ahan

TEKNİK MÜDÜR/ TEHNİK MÜDÜRİ
Erol Kaymak

DİZGİ-MİZAMPAJ / TÜZGÜÇİ
Z.Gezer

ABONE-MÜŞTERİ
Mehmet Kaşgarlı

OFSET HAZIRLIK / NEŞİR KILGUÇI
HASRET AJANS
Tel: 511 05 70 - 511 65 54

CİLT -BASKI / BASKUÇI
KUŞAK OFSET

IDARE YERİ
Millet Caddesi No. 26/3
.AKSARAY-İSTANBUL
Tel: 524 41 21

ABONE/MÜŞTERİ BOLUŞ ŞARTI
Yurt İçi: 24.000 TL
Yurt Dışı: 20 \$
Fiatı / Bahası : 5.000.Tl.

Bu Dergiye katkıda bulunan yazarların görüşleri Doğu Türkistan Vakfı'nı ilzam etmezler. Yazılar kaynak belirtilerek kullanılabilir.

İÇİNDEKİLER / MÜNDERECAT

BAŞYAZI

8. Yılıımızda Yepyeni İki Dergi/
Em.Gen. Rıza Bekin 2

TARİH

* Şhid Fetheddin ve Hoten Atçüy Ayak
lanmasının 35. Yıldönümü / M. Kutlu 3
*Pekin Müftüsü'nden Abdülhamid'e
Yazılan Bir Mektup / Prof. A. Rıza Bekin 7

AYIN YAZISI

Türkistan'da Nükleer Soykırım: "Ölüp giden
vatan bu / Ölüp giden su değil / İ.Cengiz 10

DIŞ TÜRKLER

* Atatürk ve Bütün Türklük / M.Karaörs 13
* SON HABER : "Dünya Azınlıkları" 15
* Türk Basını ve Dış Türkler Meselesi /
Ziyaeddin Babakurban 16
* Kırgızlar, Kırgızistan ve Pamir /
M.Ruzbay Akören 18
VEFAT Kemal Pehlivan'ı Kaybettik 20

AYIN OLAYI

1. Yıldönümünde Barın Ayaklanması'nın İçyüzü
Yazı Kurulu 21

Dilime Bağlayınız /A.Şekur Turan 24

DİL

Atasözleri ve Deyişler : Kazakça Atasözlerinden
Seçmeler I. / Zeynep Engin 25

BİYOGRAFİ

Abdülkadir Cengiz (1921-1991)
A.Şekur Turan 28

TÜRK DÜNYASI

Alaş Partisi / A. Türk 30

HABERLER 32
MİZAH 36

UYGUR TÜRKÇESİNDE MAKALELER

* Başyazı /Uygur Türkçesiyle 37
* Atatürk ve Bütün Türklük 38
* Anayurtın namı bar 44

8 SAYFALIK EK

1-28 sayıları arasında çıkan Türkçe makaleler
indeksi

Sayın okuyucular,

1990 yılının son sayısında (28. sayı) duyurulduğu üzere, dergimiz elinizdeki sayıdan itibaren (29. sayı) yeni bir düzende ve şekilde yayınlanmaya başlamış bulunmaktadır. Sayın yazar ve okuyucularımızdan gelen bu istek ve önerileri gerçekleştirebilmenin sevinci ve mutluluğu içindeyiz.

Yayın hayatının yedinci yılını tamamlayan Doğu Türkistan'ın Sesi dergisinin var oluşunun amacı, 11. sayıda da belirtildiği gibi, Doğu Türkistan'ın tarih, sanat, millî kültür ve dinî inançlarını yok etmeye ve tahrife yönelik her türlü girişim ve davranışlara karşı onu savunmak olmuş ve olmaya devam edecektir. Bu kutsal mücadelemizde devamlı olarak bizi teşvik eden ve manevi desteklerini sürdüren tüm ilgililere minnet ve şükranlarımızı sunmayı bir borç biliyoruz.

En büyük güç kaynağımızı oluşturan çok değerli ilim adamları ve araştırmacıların lutfettikleri yazılar ve okuyucularımızın abone olmak ve bulmakta gösterdikleri ilgi ve çabalar yanında saygıdeğer

“ Sekizinci
yılıımızda
yepyeni
iki dergi..”

kuruluş ve hamiyetli kişilerin bağışları derginizi yaşatmaktadır.

Doğu Türkistan Türklerinin mahrum bırakıldıkları insanca yaşama hakkına kavuşmaları; dil, din ve öğrenim özgürlüğü gibi çok doğal olan haklarına "insan hakları çağı" dediğimiz bu çağda dahi sahip olamamaları, son derece üzücü ve düşündürücüdür.

Tarihî ve coğrafi adı olan özbeöz Türk yurdu Doğu Türkistan'ın adını dahi kullanmaktan mahrum oluşu cidden çok üzücüdür. Ama tüm bunlar bizi haklılığımıza inandığımız yoldan döndürecek değildir.

Dergimiz, ilmî ve akılcı yoldan, değişen dünya koşullarına uygun mücadelesine muhaceretteki Türkistanlılar ve meselelerimizle ilgilenen kuruluş ve kişilerin manevî ve maddî destekleriyle sürdürülecektir.

Bu inanış içinde, tüm okuyucularımıza saygılar sunuyor, **Bayramlarını kutluyor** ve desteklerini bekliyoruz.

Saygılarımla..

Em. Gen. M. Rıza BEKİN

Doğu Türkistan Vakfı Bşk.

Şehid Fetheddin ve Hoten Atçüy Ayaklanmasının 35. Yıldönümü

M. KUTLU

15 Kasım 1955'de Abdulhamid Damollam ve Fetheddin Mahsum önderliğinde Çin Komünist hakimiyetine karşı silahlı ayaklanma yapıldı. Bu ayaklanma komünist Çinlilerin Doğu Türkistanı işgal etmesinin 6. senesine rastlar. Bu 6 yıl içerisinde Çinliler tüm dehşetiyle halkı çeşitli yollarla baskı altına alıp "Kira bedelini azaltmak, zorbalara karşı koymak, Çin hakimiyetini sağlamlaştırmak, toprak reformu, komünist devrimine karşı olan unsurları yok etmek ve üçe karşı hareket" gibi kampanyalarla Doğu Türkistan halkını ezecek, baskı altında tutmaya başlamışlardı. Bu baskıların başında karşı devrimci diye yakaladıkları kişileri, zorla ellerini bağlayıp, sokakları dolaştırdıktan sonra, meydana zorla topladıkları kalabalığın önüne getirip sorguladıktan sonra hemen kalabalığın önünde kurşuna diziyorlardı. Bu gibi katliamlarla halkımızı korkutup, etrafa dehşet saçmakta idiler. Bu ve benzeri zulümler karşısında halkımız çaresizlik içinde kalmıştı. İstilacılar ise yaptıklarından gurur duyuyorlardı. **Burhan Şehidi**, Urumçi Radyosu'nda yaptığı konuşmasında "Çin Komünist Partisi ve ordusunun gücüyle karşı devrimciler yakalanıp öldürüldü, bir kısmı hapse atıldı. Bu gibi tedbirler sayesinde yurttan asayiş sağlandı." diyordu (1).

İşte böyle bir vaziyette kendilerini çok güvenlikte hissederek Hoten'deki Çin Komünist güçleri bir gece yarısı aniden patlayan el bombalarının gürültüsüyle sıçrayıp uyandılar. Ertesi sabah

15 Kasım 1955'de Hoten halkı şehirde ilan edilen sıkıyönetimden sonra Atçüy ayaklanmasını öğrenmiş oldular. Hoten, Çin Komünist askerleri tarafından kuşatıldı. Çin askerleri ev

leri basarak, önlerine çıkanları yakalıyorlardı. Hoten garnizonu ile Şorvağ köprüsü civarında çarpışan mücahidler yenilmişlerdi.

Bu ayaklanmanın kısaca özeti şudur:

Aralık 1954'de Hoten'in Atçüy kentinde Ni-yaz Beğ Hacı'nın evinde Karakaşlı Abdulhamid Damollam ve Fetheddin Mahsum'un önderliğinde kurulan "Teşkil-i Necat" Partisi'nin toplantısı yapıldı.. Bu toplantıda 15 Kasım 1955'de ayaklanma kararı alınmıştı. Bu karar gereğince Fetheddin Mahsum öncülüğünde bir bölük mücahidler Atçüy'deki "Emgek Bilen Özgertiş" hapisanesine baskın yaparak muhafızların silahlarını aldılar. Hoten kalesindeki garnizona hücum ederek şehri ele geçirmeyi planlamışlardı.

Planın birinci kısmı gerçekleşti. Yani muhafızların yedisi öldürüldü, silahlarına el kondu. Fakat mahkumlar içerisinde ömür boyu hapse mahkum olan Vang isimli milliyetçi Çin albayı mücahidlere katılıp arabayı sürmede yardımcı olmak ister ve mücahidleri alıp yola çıkar. Zaten Çinli olduğu için Türk düşmanlığı damarı kabarıyor, mücahidlere oyun oynayıp, arabayı son hızla sürüp, askeri kışlanın yanına geldiğinde korna çalmaya başlar. Kışladaki askerler mücahidlere saldırırlar. Durumu kavrayan mücahidler dağılır. Aynı gece telgrafhane, polis idaresi ve Yurungkaş köprüsünü kuşatmakta olan mücahidler de yenilgiye uğradı. Fetheddin Mahsum ve başka mücahid liderleri halk arasında gizlenirler.

Hoten'de meydana gelen bu ayaklanma Çin komünistlerinin Doğu Türkistan'ı işgal ettikten sonra yapılan silahlı ayaklanmanın birincisiydi. *Hoten* halkının böyle bir ayaklanma yapacağı Çinlilerin hayallerine dahi gelmiyordu. Ayaklanma neticesiz sona ermesine rağmen, bunun tesir ve yankıları yıllarca devam etmiştir. Zulüm ve kızıl terör yüzünden ümitsizliğe düşen halkımızın gözü açılıp Çin hakimiyetine karşı gizli ve açık karşı koyma hareketi devam etmeye başladı. *(Bu konuya sırası geldiğinde değineceğiz.)* Bu hadise Çinlileri büyük endişelere düşürmüş olacak ki, Merkezi Hükümet, Eyalet Hükümeti, Çin Haber Alma Teşkilatı ve Parti Merkezi'nden soruşturma ekipleri peyderpey *Hoten*'e gelip olayı büyük bir titizlik ve tedirginlik içerisinde soruşturup araştırmaya başladılar. Busoruşturma işi yıllarca sürdü. Sonuçta yeni siyasî müeyyideler kondu. On sene müddetle *Hoten*'den yüksek okula alınacak öğrencilerin sayısını asgariye indirdiler. *Hoten*'e yeni yapılacak fabrika ve diğer iş sahaları on yıl müddetle donduruldu. *Hoten* vilayetinden diğer vilayetlere gidiş gelişler kısıtlandı. Acil durumlarda *Hoten*'den başka şehirlere gidecek olanlara resmi dairelerden izin kağıdı alma mecburiyeti koydular.

Ayaklanma akamete uğradıktan sonra bu mücadelenin öncüleri halkın içine karışıp gizlenmişlerdi. Çin yöneticileri ivedilikle bu ayaklanmaya katılanları yakalayıp, ikinci bir *Atçüy* olayının meydana gelmemesi için geniş çapta tutuklama yapma kararı almışlardı. Aynı zamanda halk arasına şöyle bir söylenti yayılmıştı: "Atçüy ayaklanmasını yapan liderler *Karanlıkdağ* (Hindistan hududunda) da *Mehmed Emin Hazret*'in (Buğra) askerleriyle birleşmişler, yakında *Hoten*'i ele geçireceklermiş, ayaklanma liderleri Çin kuvvetlerince kuşatılırlarsa gözden kayıp oluyormuş veya kuş olup uçup gidiyorlarmış." gibi rivayetler etrafa yayılıyordu.

Hükümet yetkilileri bu söylentilerin esassız olduğunu bildiği halde bu söylentileri bahane ederek *Hoten* başta olmak üzere tüm Doğu Türkistan'da genel bir tutuklamaya giriştiler. 1956-59 yılları arası devam eden bu tutuklamayı "Halkı aydınlatma ve olayları açıklama" sloganı alın-

da büyük bir çapta yürüttüler. Tutuklananlardan büyük bir kısmı din adamları, tüccarlar ve aydınlardan oluşuyordu.

Bu tutukluları "Öğretim Kursları" ismini verdikleri kamplarda toplayıp onları ruhen ve cismen işkence altında ezdiler. Bunları birbirleriyle karşı karşıya getirip, içlerinden vicdansız kişileri bulup çıkararak bunlara "Aktıplar" ismini verip, milliyetçilere saldırttılar; yalan ve iftiralarını desteklediler. Bu tür kişiler vasıtasıyla gizlenmiş olan mücahid liderlerini yakalama yollarını buldular. Örneğin bu öğretim kurslarında bulunan ve 1949'da hacı olup dönen *Yop Yurungkaşlı Ruzi Molla*'yı ortaya çıkarıp şöyle bir yalan söylediler: "*Ben Mehmet Emin Hazret (Buğra) ile Çongtaşa (2) karşılaştığımda kişi bana biz yakında döneceğiz, Hoten'e vardığımızda akrabalarımızdan olan Abdülkerim Hacim ile bağlantı kurup bizden haber bekleyin*" demişti diye tamamen yalan bir hikaye uydurmuştu (3). Bu yalanlara dayanıp *Hoten* ve *Karkaş'ta* Mehmet Emin Hazret'in bazı yakın akraba ve muhlisleriyle 1933'de cereyan etmiş olan *Hoten* ayaklanmasına iştirak eden kişilerin hepsini tutukladılar. Bunları akıl almaz işkencelerle eziyet edip, şu şekilde söyletmek istediler: "*Atçüy ayaklanması dışardan Mehmet Emin Hazret'in direktifleriyle olmuştur*" Bunda muvaffak olamadılar. Fakat bu tutuklular içerisinde Mehmet Emin Hazret'in amcaoğlu olan *Abdülkerim Hacı*'yı sorgu sırasında elinden asıp döğerek şehit ettiler. *Turdu Muhammed Ahun* bilinmeyen bir sebepten hapis-hanede öldü. *Abdülnebi Kari Hacım, Haşur Niyaz Ahunum, Mettehtu Ahun Damolla* ve *Ruzi Met Ahunum* ve başkaları sorgu sırasındaki eziyetlere dayanamayıp ölmüşlerdir.

Bu "Öğretim" sırasında bazı hainlerin bilgi vermesiyle *Fetheddin Mahsum* başta olmak üzere bazı kişilerin iki sene müddetle gizlendiği *Tosalla köyünden* 10 Şubat 1957'de yakalayıp, 1 Mayıs 1958 tarihinde *Fetheddin Mahsum*'u şehid ettiler. *Abdulhamid Damollam* başta olmak üzere bazı mücahidleri 4 yıl sonra *Karkaş* kazasının *Yava* isimli yöresinde gizlendikleri yerden yakalayıp Nisan 1959'da şehid ettiler.

Hoten Atçüy ayaklanması çok kanlı ve za-

limâne bir şekilde bastırıldıktan sonra Çin Komünist kuvvetleri, *Hoten* halkı, genelde tüm Doğu Türkistan halkı artık ayaklanma yapamaz düşüncesinde idiler. Lakin *Atçüy* ayaklanması başarısızlıkla neticelendikten sonra da bu iş bitmedi. *Hoten* halkı zulüme ve din düşmanlarına karşı devamlı ayaklanmada bulundular. Örneğin 1957 senesinde *Hoten*'in *Hı narık* yöresinde köylüler **Hadiçe Han** isimli bir bayanın öncülüğünde ayaklandılar. Bu ayaklanmayı bastırmak için gelen askerlerden yedisini Kukla Mola'dan **Nasir Hacı**'yi sopalarla döğüp öldürler.

Ocak 1958'de *Hoten*'in *Tevekkül* yöresinde **Baki Damolla** ve **Semet Damolla** öncülüğünde çiftçiler ayaklanıp, Tarım vadisindeki "**Harbiye Çiftliği**"ndeki görevli silahlı 20 Çin askerini öldürdüler. Bu çarpışmada 200 mücahid şehid olmuştur.

Nisan 1962'de *Karkaş* kazasında **Tursun Hafız** önderliğinde oluşturulan "**Şarki Türkistan Partizanları**" isimli teşkilat üyeleri faaliyete geçmeden yakalandılar. Bunlardan başka yalnız *Hoten*'de kurulan gizli teşkilatların sayısı 5 olup, bunlar kuruluş aşamasında dağıtılmıştır. Bunların içinde geniş çapta üyesi olanı ise "**Şarki Türkistan Uçkun Teşkilatı**" idi.

Fetheddin Mahsum'un kısa biyografisi:

Fetheddin Mahsum Özbek Türklerinden olup, 1923 yılında Namengan'da doğdu. Aslen *Tacikistan*'ın *Düşembe* şehrinden olan babası **Nur Muhammed Kâri** ile Sovyet rejiminden kaçarak 1933 yılında *Hoten*'e gelip yerleşti. Fetheddin Mahsum küçük yaşta yetim kaldığı için büyükannesi *Işanayım*'in yanında büyümüştür. *Hoten Darülitam*'ı (yetimler okulu) bitirdikten sonra 1946 yılında Veteriner Meslek Okulundan diploma aldı. 1948 yılının sonuna kadar mesleğinde çalıştı. Ocak 1949 senesinde *Urumçi*'ye gelip orada bir süre "*Tamirat Nezaretı*"nde çalıştı.

Fetheddin Mahsum, yılmaz bir milliyetçi, ateşli bir vatanperverdi. Onun bu özelliğini yazdığı makalelerinde ve ulusal duyguları işleyen coşku dolu şiirlerinde görmekteyiz. Ben bu yazımda onun hatırımda kaldığı şiirlerinden bazıla-

rını sunacağım.

1949 yılının Eylül ayında Çin Komünist askerleri Doğu Türkistan'a girdikten sonra, **Mehmet Emin Buğra**, **İsa Yusuf Alptekin Bey**'in k filesiyle yola çıkmışsa da bazı nedenlerle hudud geçemeyip, *Hoten*'e geri dönmüştü. 1950 senesinde tutuklanıp, 1953 senesine kadar merkez nahiyesinde göz hapsinde bulundurularak veteriner ocağında çalıştırıldı. Burada çalıştırılırken bazı aydın kişilerle tanıştı. Tanıştığı aydınlarla birleşip bazı işler yapmak için fikir alışverişinde bulundu. *Yarkent*'e yaptığı bir yolculuğunda *Karkaşlı* tarikat şeyhi **Abdülhamid Damolla** ile tanışır. **Abdülhamid Damolla** Doğu Türkistan'ın güneyindeki şehirlerde bulunan itibarlı bir şeyh olup, 1945 yılında müridlerinin sayısının 40 bin civarında olduğu söylenmektedir. **Abdülhamid Damolla**'nın müridlerine dayanarak **Fetheddin Mahsum** "**Teşkil-i Necat**" isimli gizli bir teşkilat kurar. Bu teşkilatın başkanlığını **Abdülhamid Damolla**, başkan yardımcılığını **Fetheddin Mahsum** üstlenir. Halifeleri kanalıyla müridleri teşkilatlanıdırır. Teşkilatın gayesi şudur: Müridleri başta olmak üzere halkı silahlı mücadeleye hazırlayıp, **Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti** kurmaktır. Bu gayeye ulaşabilmek için bölgelerde küçük teşkilat üniteleri kurup, bu üniteler vasıtasıyla kongreler düzenlendi. Ayrıca teksir yoluyla "**Şura**" isimli bir dergi çıkardı. Bu dergide **Şarki Türkistan İslam Cumhuriyeti Anayasası**", "**Gençlere Çağrı**", **Birleşmiş Milletlere Arz**" gibi yayınlar neşredildi. Teşkilat üyelerine ay yıldızlı bayrak dağıtıldı (4).

Fetheddin Mahsum, ayaklanma başarısızlığa uğradıktan sonra ancak iki yıl gizlenibildi. Sonunda yakalandı. 1 Mayıs 1959'da hükümet *Hoten*'in büyük meydanına mecburi seyirci topladı. Fetheddin Mahsum'a söz hakkı vermeden orda bulunan hakim ölüm kararı verdi ve aynı anda Fetheddin Mahsum kurşuna dizilerek şehid edildi.

O gün bu acı olaya şahid olanlar, bu dehşetli hadiseyi hiç unutamadılar. Fetheddin Mahsum başı açık, üstüne geçirilen beyaz elbise ile arkasından bağlı olarak meydana getirildi. Fetheddin Mahsum başını dik tutup, etrafa acı bir tebessüm

ile bakmaktaydı. Çehresinde hiç bir korku alameti görülüyordu. Onu meydana getiren Çinli askerleri sık sık Fetheddin Mahsum'un başını zorla öne eğdiriyse de başından Çin askerlerinin darbesi kalkınca gene başını dik tutuyordu. Fetheddin Mahsum meydana gelirken, onu gören halk Fetheddin Mahsum'u dudağını ısırarak yürür gibi gördü. Fetheddin Mahsum'un şehadetinden 33 yıl geçtikten sonra bu makaleyi yazarken Çin celladlarının Fetheddin Mahsum'un dilini telle dudağına bağlamış olduğunu öğrenmiş oldum.

Söylendiğine göre Fetheddin Mahsum'un halkın önünde herhangi bir şey söylemesini ve slogan atmasını önlemek için bu çareye başvurmuşlar. Çünkü, Fetheddin Mahsum, c geceki sorgulama sırasında durmadan "Allahü Ekber", "Yaşasın Şarki Türkistan" ve "Kahrolsun Zalim Çinliler" diye bağırmış.

Fetheddin Mahsum'un 35 senelik ömrü çeşitli zorluk ve işkencelerle geçti. Babası Stalinci Şın Şi şey tarafından öldürüldü. Fetheddin Mahsum'un çocukluğu, gençliği hep yoksulluklar içinde geçti. Ömrünün büyük bir kısmı milliyetçi Çin ve Kızıl Çinlilerin zindanlarında geçti.

Doğu Türkistan halkının aydın ve vatanperver oğlu, Özbek yiğidi Fetheddin Mahsum milletimizin kalbinde ebediyyen yaşayacaktır.

1) Burhan Şehidi'nin 1 Ekim 1952 günü Urumçi'de yaptığı radyo konuşması. Aynı günkü "Şincang Ribao" gazetesine bakınız.

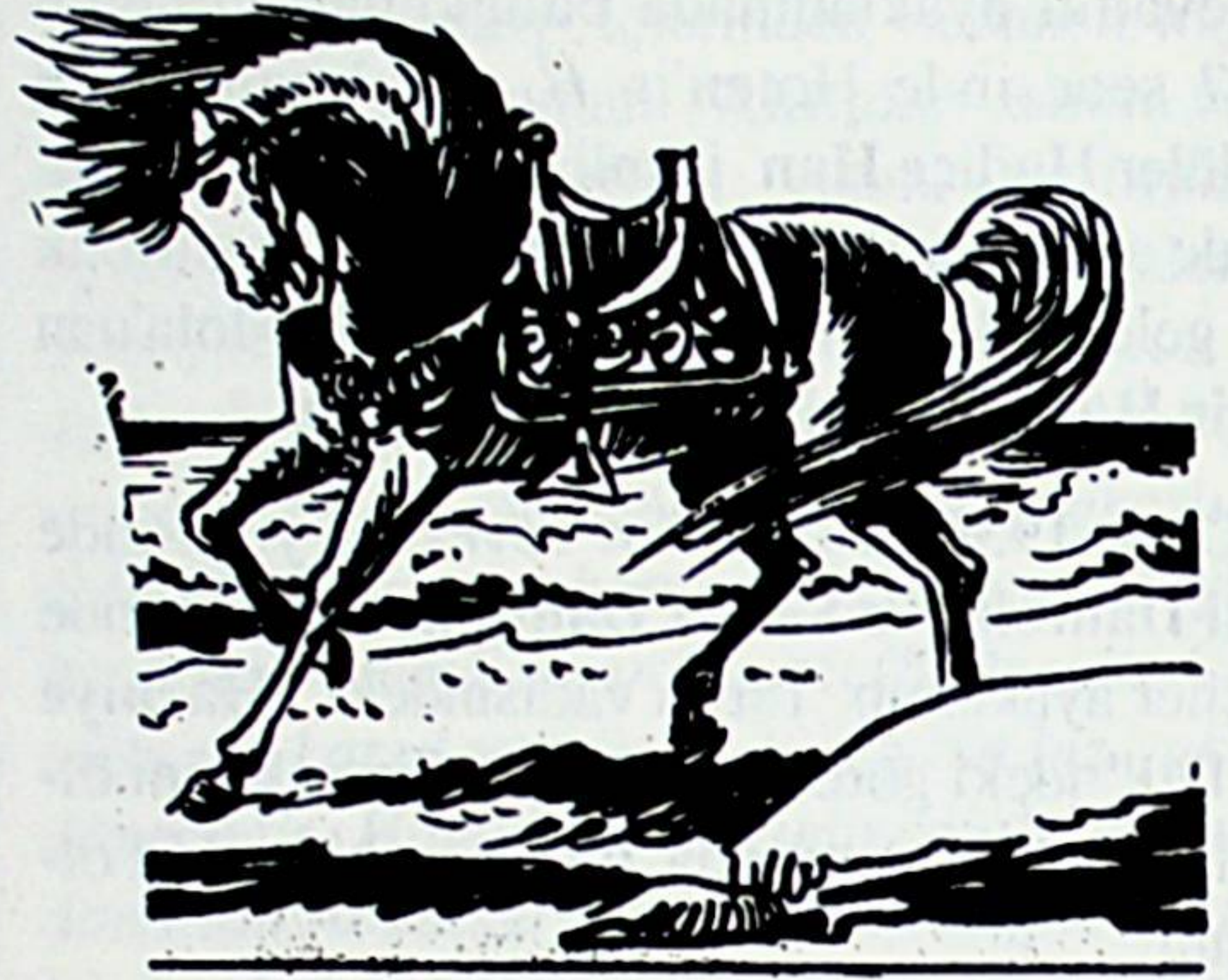
2) Çongtaş: Doğu Türkistan'ı Hindistan'a bağlayan bir yer adı.

3) Hoten'de Uygurca olarak basılan "Hoten Gazetesi" nin 9 Ekim 1956 sayısında basılan "Bir Eksil-İnkılapçının Başkılışı" isimli haber makalesine bakınız.

4) Bunlar 1960 senesi Hoten'de açılan "Karşı devrimcileri yok ediş" sergisinde sergi-

lenmiştir.

FETHETDİN MAKSUM'UN ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER :

AÇILMAZ MI?

Dünyadın ötermen mu bir şad bolalmastın
Daim tökülüp yerge bir yolu tolalmastın
Gam hardukidin azat bir tenmu alalmastın
Derdimni sığırmek için içimge salalmastın

Könglim bu çiçek güller, külgende çiçilmaz mu?
Ermani tola dil hem, bir merre açılmaz mu?

El külgini dek menmu, külmekni heves kıldım
Köngnümde tilep şiirin bir netçe nefes kıldım
Bahsi şu bolup özni song demde kafes kıldım
Bendimni açay dep ah urğansırı tes kıldım.

Könglim bu çiçek güller, külgende çiçilmaz mu?
Yıldızlı cerahatler hasrette tişilmez mu?

Dünyadiki devzehtin canlık çikişim bar mu?
Zindan da eda kılsam ikinci başım bar mu?
Yardimçi tügel, halım tingsarga kişim bar mu?

Könglim bu çiçek güller, külgende çiçilmaz mu?
Ermani toladi hem, bir merre açılmaz mu?

Her köz açışım birle otlarda yanar öpkem
Her lahzade bu millet başın keçirür matem
Düşmenge oyunhana bolmakta eziz ölkem
Bu fecih menzerege kandağ çıdasun adam

An Buvikin ila İstanbul Dar-ul azam Zellelahu alem
Bu mektup, Pekin'den İstanbul memleketine müteveccihdir. (Çince)

PEKİN MÜFTÜSÜ'NDEN ABDULHAMİT'E YAZILAN BİR MEKTUP

Prof. Dr. Ahmet Rıza BEKİN *

Bismillahirrahmanirrahim

Adem oğlunu tafzil edip onları alemlere gözde kılan ve bunların arasından çağunu Mekke ve havalisindeki en mübarek yerlerden gönderip seçen ol ulu Allah'a hamdolsun. Ve dünyanın nuru hidayetiyle münevver kıldığı Resul-u Ekrem Muhammed Mustafa ve bütün ashabına bol bol ve sayısız selamlar olsun.

El-bumin(Pekin) şehrindeki mescid-i kebirde müftü olan Davut oğlu Abdurrahman fakih ve hakir bende (kulunuz) tarafından. Aziz oğlu Aziz Sultan-ı azam Abdulhamit Han'ın yüce makamına.

Allah, dünya durdukça mülkünü ölümsüz kılsın ve taki onun gölgesi altında barınan insanların tümü onun lutfü riayeti altında mutlu olsunlar.

Allah, yüce Sultan'ın saadetini ve devletini devamlı kılıp dünya ve ahiretteki bütün afetlerden korusun. Böylece, ey affı geniş ve ey keremi sonsuz Allah'ın yerdeki gölgesi ve halifesinin halifesi malumu alınız ola ki, El-Bumin(Bekin)deki garip ve fakir müslümanlar Nebi'nin hicretinden sekizyüz yıl sonra Nankin'den (bir Çin şehri) geldiler ve bu hicret beşyüz seneden daha fazla ve hâlâ da devam edegelmektedir. El-Bukin'(Pekin)deki Sultan çok muhterem ve reayasına çok iyi davranmaktadır. Ancak, vezirlerin çoğu melanet ve kötülükle dolup olup gözleri hem malda ve reaya zulmetmektedirler. Hıristiyan ve Yahudilerle birleşerek Sultan'ın tuttuğu iyi siyaseti ifrat edip mülkünü ıslah yolundaki çabalarını bozmaktadırlar ve böylece Sultan'ın yetkisi zayıf ve Hıristiyanlar'ın bu güçlü durumunda makhur ve mağlup olmaktadır. Ancak Müslümanlar Allah'a hamdolsun bu zümrelerin istediklerine boyun eğmiyorlar, kazanç olarak kat kat ve haraç vermek için müslümanlar yerlerini satmaya mecbur oldular. Bu zümrelerin oynadığı oyun ve entrikalarla mallarımız terkedilip pazarlarımız da kesat oldu. Tüccarlarımız mütehayyir oldular.

El-Bukin (Pekin) Sultanı'na gelince; Hıristiyanlarla savaştı ve bizden on bin ve daha fazla müslüman öldü. Bunların arasında Tokabay adında bir müslüman vardı ki Sultan'ın veziri

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله
وما حولنا من الامم الغفيرة والعارة على سيرة محمد المصطفى الذي اتان العلم نور بنور وحدانية صلعم وعلمه والهدى
اجمعين سلاما كثير وخيرة بلا عدد من جانب الادب المحترم الفقير عبد الرحمن بن داود مفتي المسجد الكبير في البلد البوكمين
الحضرة الملك العزيز بن العزيز بن السلطان الاعظم عبد الحميد خان خلد الله ملكه الى نهاية دوران الدنيا الذي
ثان الناس ملهمهم بالمورث في ملافة وممتعون برأيته ادام الله سعاده وودونه وحفظه من حمل امة الدنيا والآخرة
اما بعد يا لئيم الضمير والضمير الذي ظلم الله وخالفة خلقه اهل الله والاهل من الفقراء البوكمين ثابوا بغير
الى البوكمين بعد ثمانمائة سنة من هجرة النبي صلعم من النكبات وهذا الحال مدة ضمها سنة وزيادة واما
السلطان البوكمين لم يرض بغيره في معاملة مع الرعايا والذات البوكمين في امورهم بل هو يرضون بالمال فيفسدون
في حق الرعايا بشهوة ويخونون بالسلطان ويتصحبون مع الضمير واليهود لافساد سياسة السلطان وبالاصلاح ملكه
الآن امر السلطان ضعيف ومفقور بقوة الضمير ويتوسلون بشتم الناس الى دينهم الامميين لانهم لا يتبعونهم شكرنا الله
واستقرض من السلطان للمراسم والاسواق ويتبعون الرجح امتعنا لضعفهم حتى ان يبيعوا السلطان لغير الارض وبعض مواضع الخراج
وقلنا كان في ملكنا الامتاع فكان في ملكهم الضمير والمردية والشهوية وغيره مما اشياء اللعية ويصدق الناس اشتراؤهم
بعض الامتاع لضعفهم وقلة ثروتهم فيفسدون بالسلطان الكون حار من الضمير الذي يبيعهم بغيره

PEKİN MÜFTÜSÜ'NÜN ABDULHAMİT MEKTUPU

由北京代筆
一千九百零一年
十一月

北京代筆
一千九百零一年
十一月

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على سيدنا محمد
 وآله الطيبين الطاهرين
 الذين هم خير البرية
 أما بعد
 فقد بلغنا من أخباركم
 ما يدل على حرصكم
 على العلم والدين
 والاهتمام بالعلوم
 الشرعية والعلوم
 الدنيوية
 وهذا يدل على
 تقدمكم في العلم
 والدين
 والاهتمام
 بالعلوم
 الشرعية والعلوم
 الدنيوية
 وهذا يدل على
 تقدمكم في العلم
 والدين
 والاهتمام
 بالعلوم
 الشرعية والعلوم
 الدنيوية

Handwritten notes or a separate column of text, possibly a continuation or commentary on the main text.

olup, İslam'ın nasırı ve müdafii idi ve biz müslümanlar onun ölümüne son derece müteessir olduk. Allah onun günahlarını affetsin.

Böylece biz müslümanların durumu, kafirlerin Sultan nezdindeki mertebelerine göre çok zayıftır. Biz müslümanların ilm-ü irfan bakımından durumumuz da iyi değildir. Zira bir kısmı yıkık olan El-Bukin'in 29 mescidinde okumak ve tedrisat çok az olup, biz İstanbul'daki vesair müslümanların ahvalini ve efendimiz ulu Sultan'ın ahval-i şerifleri hakkında ünlü seyyah ve faziletli alim ve müdekkik Muhammed Ali gelinceye dek bir şeyler bilmiyorduk. Allah onu memleketine salimen ilete. Ondan Efendimiz Sultanımızın memleketine ve Müslümanlara dair sorduğumuz suallere cevaben, oralardaki din ve dünya bereketini, İslam iman ve saadetini duyduk ve Allah'a şükür ve hamdettik. Sizin yüce makamınızı ziyaret etmeyi her ne kadar sever ve arzu ediyor isek de ne yazık ki bu mümkün değildir.

Allah'tan sizin ve devletinizin devamını dua ve niyaz ederiz. Çin'de müslüman pek çok olup ehli sünnet velcemaattendir.

Büvikin(Pekin), Nenkin(Nankin), Schab-ı Cenub (Yünnan), Şensi (Shen Hsi), Kansu (Kansu), Nehriciyu(Che Chiang), Kuvendu (Kuang Tung), Asıman-ı Bikin (Pemin Asumanı), Şen an behri (Cp'ang An) ve diğer yerlerde de mescid

çok ve imanlı olanlar da çoktur. Cehalete gelince; onun sebebi ise, kitap ve derslerin az olmasıdır. Fakat İslam'ın buradaki zayıflığının sebebi, aramızdaki haberleşmenin mümkün olmayışıdır. Halbuki, El-Bukin (Pekin) Sultanı'na Hristiyanlar elçi gönderdiler. Sizden ricamız, zatı şahanelerini temsil edecek bir elçinin El-Bukin(Pekin)'e gönderilmesidir. Böylece, biz burada zat-ı şahanelerinin yardımıyla daha da güçlenir, İslam'ın nuru artar ve şer'i mübin daha da kuvvetlenecektir. Hiç bir zaman bizleri unutmamalarını her halukarda alakadar olmalarını rica eder ve bizleri hayır dualarından eksik etmemelerini niyaz ederiz.

Zat-ı Şahaneleriniz ki Allah'ın vekilisiniz ve Tanrı'nın sıfatıyla vasıflandırılmış bulunmaktasınız. Böylece, söz verdiğiniz her hangi bir şeyi ifa edersiniz ve icabında da affetmesini de bilirsiniz. Allah, "Kullarımın sual ettiğinde icabet ederim ve dua ettiğinde de onlara yardımımı esirgemem" buyurmuştur.

Bunun yazarı, aciz, zayıf ve hakir bendeniz Mahalletül' Kebir Camii'nin hakimi ve El-Bukin Müftüsü Davud oğlu Abdurrahman (1), bütün ehli İslama ve Sultan-ı azam Efendimiz hazretlerine selamlarımızı sunuyor, Allah'tan Zat-ı Şahanelerine, müslümanların sevabının kat kat art-

masını ve düşmanlara karşı her zaman mansur ve muzaffer eylemesini dileriz.

Allah, Zat-ı Şahanelerinin oğlunu ve oğlunun oğlunu her zaman koruya. Amin. Ya Rabbelalemin. Hao Jan Hsing-wu "Çince isim" (2)

Bu yazı, Zilhicce ayının 4. gecesi, hicret-i nebevî'nin 1317'sinde yazılmıştır.

Kuan Hsü 25 yılı(1899). 2. ay, 24. günü Wang K'uan arz eder. Hao Jen Hsing-Wu(3)

Yazar Hakkında Bilgi :

* Doğu Türkistan'ın yetiştirdiği ender ilim adamlarından olan Sayın Bekin, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Sinoloji Kürsüsü Başkanıdır

DİPNOTLAR :

(1) Metinde adı geçen "Weng K'uar" Çin Müslümanlarından olup, zengin ve mağaza sahibi bir tüccardır. Abdurresid İbrahim, Wang K'uang ile mağazasında görüşmüş, kendisinden Çin hakkında pek çok bilgi edinmiştir. Bm. Abdurresid İbrahim, "Alem-i İslam" Cilt 1., İstanbul, 1912, s. 150.

(2) Kulcalı Abdullaziz, Penceşembe Ahun adlı bir kişiden söz etmektedir. Bu zat, ilk önce Hacca girmiş, oradan Mısır'a geçmiş, buracı Arapça ve Farsça tahsil yapmış ve İstanbul'da bir müddet kalarak bunun ileri gelen bazı ilim adamlarıyla görüşerek bura hakkında pek çok bilgi edindikten sonra Pekin'e dönmüştür. Pekin Camii'ne imam olmuş, aynı zamanda medrese ve mekteplerde Arapça ve Farsça dersleri vermiştir. Mektebu kaleme alan kişinin adı "Hsing Wu" olup "Penceşembe" anlamına gelmektedir. Bu nedenle, Hao Jin Hsing Wu ile Penceşembe Ahun aynı kişi olmalıdır. Bm. Kulcalı Abdullazizb "Çin'de Din-i Mübin-i İslam ve Çin Müslümanları", İstanbul, 1901, s. 26.

(3) Yıldız Maruzat Defteri, 1210. Sıra No: 4628 Tarihi: 10 cernazi-yülahir - 1317 (1901). Kuang-hsü 25. yılı,(1899) 2. ay, 24. gün.

**TERCİHİNİZDE
HAKLISINIZ**

31 Aralık 1990 tarihi itibarıyla
**TOPLADIĞIMIZ FONLAR
400 MİLYAR**

1990 yılında "Katılma Hesabı" sahiplerine
**DAĞITTIĞIMIZ KÂR
80 MİLYAR**

**GÜVENİNİZLE
BÜYÜYORUZ**

"Faizsiz Sistem"

FAİSAL FİNANS KURUMU

GENEL MÜDÜRLÜK
Kemeraltı Cad. No 48
Tophane (İSTANBUL)
Tel: 151 65 20 (20 Hat)
Fax: 145 56 33
Telex: 25 694 Ph tr

ANKARA ŞUBESİ
Atatürk Bul. No 60
Kızılay-ANKARA
Tel: 117 44 40 (3 Hat)
Fax: 117 44 43

İZMİR ŞUBESİ
Cumhuriyet Bul. No 64
Konak-İZMİR
Tel: 19 33 94
Fax: 19 40 02

KONYA ŞUBESİ
Alaaddin Cad. No 24
KONYA
Tel: 10 72 15 (3 Hat)
Fax: 10 63 94

BURSA ŞUBESİ
Orhan Boğazi Sok.
No 8
BURSA
Tel: 20 38 33
Fax: 21 26 62

ADANA ŞUBESİ
Çukurova İş. Mer.
ADANA
Tel: 11 01 03 (3 Hat)
Fax: 11 68 10

ŞANLIURFA ŞUBESİ
Köprübaşı Mevkii 131
Ticaret Odası Karşısı
ŞANLIURFA
Tel: 154 21
Fax: 154 24

SAKARYA ŞUBESİ
Çarkı Caddesi No 28
SAKARYA
Tel: 40191
Fax: 40190

TÜRKİSTAN'DA NÜKLEER SOYKIRIM

"Ölüp giden VATAN bu,
Ölüp giden SU değil..."

İsmail CENGİZ *

*"Sınırsız çölün tam ortasında
Bir dul kadın gibi tek başına güçlü bir ağaç duruyor.
Ağaç çevresine bakıyor, sarı ve sarı kum, yine kum,
Ağaç çevresine bakıyor kuru ve sıcak...
Öylesine sıcak ki, bütün otlar kavrulmuş ve ölü...
Oh, bu ağacın arzuları köklerinden çok daha derin.
Bu ağaç bekleyerek yaşıyor;
Yağmur için...
Su için...
Akrabaları ve can kardeşi
ağaçlar için..."*

Evet, güneşten kurumuş yüzü tarihi resimdekilere benzeyen bir çilekeş Türkistanlı'nın; varolmak için, insanların ocağını söndüren, nesillerin ve doğanın gözgöre göre kurummasına sebep olan nükleer denemelerin meydana getirdiği facia karşısında kavru lan otları, ölüme terkedilen doğa'yı ve kökü derinlere uzayan "yeşil ağac"ı yaşatmak için verdiği gözü yaşlı mücadele karşısın da sessiz kalmak mümkün mü?..

"Otlaklarımızı pamuk alanı haline dönüştürmeye devam edersek; sütü, eti, peyniri nereden bulacağız?.."

diye feryat eden Türkistanlı'nın gözlerindeki yaşları ve kızgınlığını paylaşmamak mümkün mü?...

Yüzyıllardır at koşulan uçsuz-bucaksız mer'aların yabancıl arın (Türk olmayanların) tasarrufuna verildiği yetmiyormuş gibi nükleer denemeler için el konulması ve insana hayat veren toprağın ve havanın zehirlenmesi karşısında bir insan olarak suskun kalmak mümkün mü?..

Daha beş-on yıl öncesi ;

"--Öyle bir mas-mavilik, uzayıp gidiyor ki, yalnızca seyretmesi bile büyük bir zevk veren"

*Gazeteci, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Genel Sekreteri

DESTEKLEYİN

**Biz "Neveda" da
Kızılderili
Asya'da mazlum
Türk halklarıyız.
Tabiatı ve bizi
yok eden
AB, SSCB ve Çin
emperyalizmine
karşı
"Semey-Neveda"
anti-nükleer
hareketimizi
destekleyin.**

Aral Gölü'nün bir neslin gözü önünde normal sınırlarından 114 km küçülmesi ve su seviyesinin 14 m. aşağıya düşmesi karşısında;

"Bana gitse eğer, "baba" bulursun,
Annenin yerini alır bir kız kardeşin,
Denizin kurursa, ne yapabilirsin?
Nereye başvurursun ey dertli gönül?.."

diyen ve yine bir başka şair'in dilinde:

"Dinle Aral,
Oyulan göz,
Kolların nerede
Yaralı kalp
Anne sütündeki leke?.."

diyerek sızlayan gönüldeki bu feryada kulak tıkamak mümkün mü?...

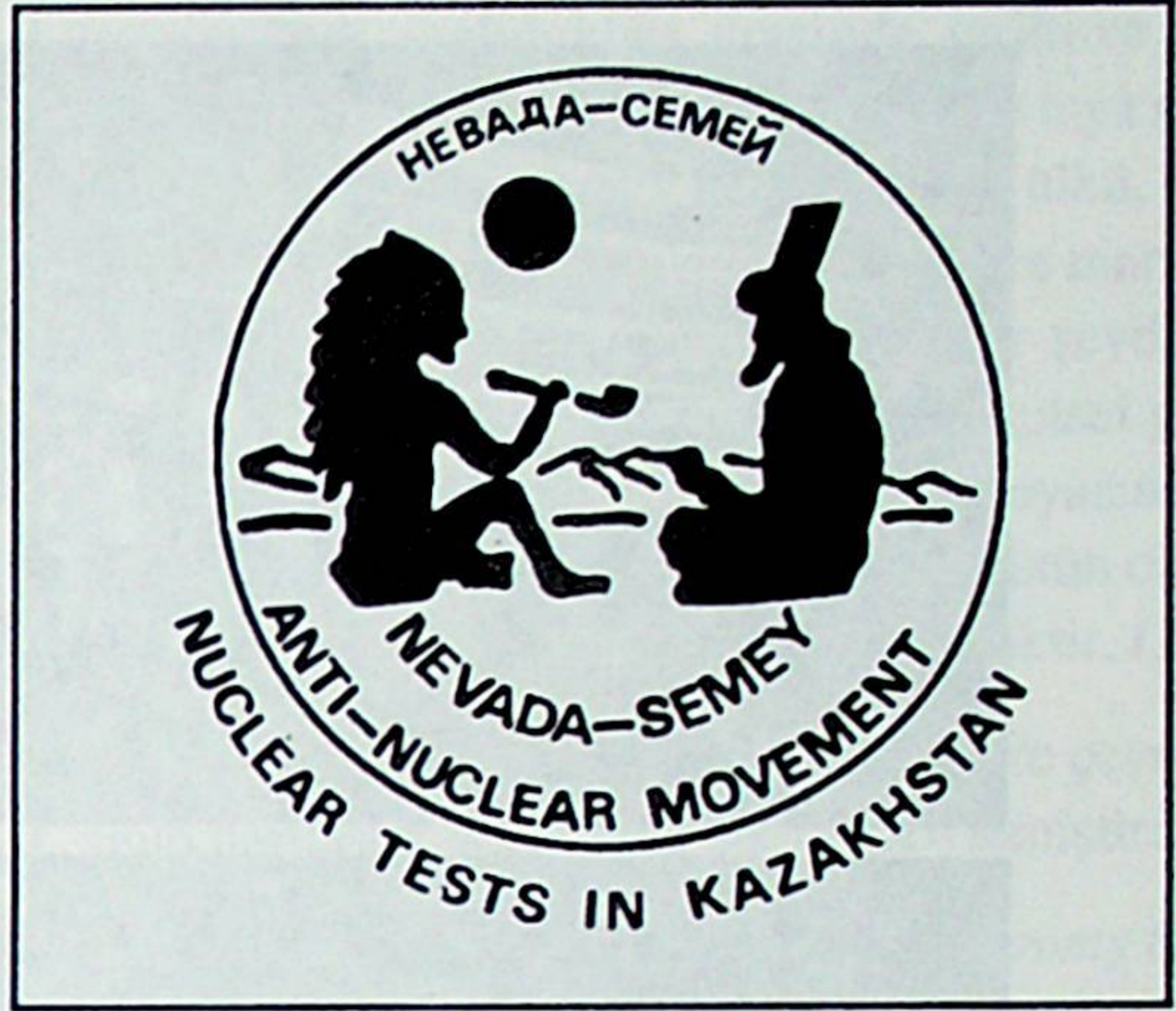
Elbette mümkün değildi. Çünkü:

"Aral, ölüp gidiyorken
Hiç bir kemse "Ah" demez.
Ölüp giden "vatan" bu,
Ölüp giden "su" değil..."

Evet, Türkistanlı şair'in dediği gibi; ölüp giden "su" değil... Ölüp giden "toprak" değil... Ölüp giden "ağaç" değil... Ölüp giden sadece ve sadece "vatan" dı.

Koskoca vatan...Bir ucu Hazar'ın kıyılarından başlayan, bir ucu Sibirya'nın ve Himalaya'nın dondurucu kışında son bulan, bir ucu ise Taklamakan Çölü'nün doğusunda son bulan 6 milyon km2 genişliğindeki bir "vatan" dı bu, adı "Türkistan" olan...

Öyle bir vatan ki bu Türkistan dedikleri; bir zamanlar doğunun ve batının imrendiği güzellikteki nadide bir çiçekdi... Bu ülkenin ilmini, tekniğini bir tarafa bırakın, güzelliğiyle hiç bir ülke yarışamazdı... Masmavi gökyüzü bir yeşil halıyı kapatan kubbe gibi ülkenin üzerini örtüyordu... Sayısız ormanlar, kaleler, muhteşem saraylar, yüksek işlemeli minareler ve san'at harikası abideler güneşin parlak ışıkları altında parlayan yıldızlar gibi ülkeyi baştanbaşa süslemekteydiler... Ve Türkistan denilen bu vatan da ülkeyi mücevher gibi bezemiş mis kokulu sayı-

sız bahçeler vardı...Ya şimdi?..

İnsanoğlu tarafından bezenmiş, yüce Allah'ın yarattığı bu peri masalı güzelliğindeki bu ülkeye ne oldu?..

Türkistanlı yazar Karamatov'un "Songi Burkhan" ya da "Son Kum Dane" isimli romanında bu soruya yukarıdaki romantik ve güzel geçmişi bugünün gerçekleriyle karşılaştırarak şöyle söyler:

"--Bu memleketi kim harap etti. İç savaşlar mı? Kolay para kazanma hırsı mı? İnsan canavarlığı mı yoksa yabancı istilası mı? Sebep ne olursa olsun insanlar büyük bir felakete uğramışlardı. Eğer kendilerine akan ırmaklar yoksa göller bile kururlar. Yağmacılar ülkeyi soymuşlar. Yağmalanan ülke bir sefalet ve düşkünlük yuvası haline gelmişti. Yönetici Devlet, verimli topraktan ve bahçelerden çıkan her şeyi almış, karşılığında ise hiç bir şeyi geri vermemiştir."

Sonunda ne oldu?..

"-Toprak kendi kanunlarına göre cevap vermeye başladı. ...Ve çöl rüzgarlarını davet etti (ülkeye)... Naymençe'de olduğu gibi kum fırtınaları şehirleri ve köyleri kapladı. Yürüyen kum tepelikleri bir kızın saç örgüleri gibi değişik yönlere uzanan sulama kanallarını ve kuyuları doldurdu."

Türkistanlı yazarın ard arda sıraladığı bu karamsar duygular, Türkistan'daki kıtlığın sonuç-

Olcas Süleyman

larıydı. Evet ölçsüzlük, adaletsizlik ve insafsızlık yüzünden Aral Gölü'nü kaybediyoruz. Gerçekten onu çoktan kaybettik. Amu Derya'nın suyu artık denize ulaşmıyor...

Ve bir vatan kurumaktan öte "nükleer denemeler"le birlikte yok oluyor. Ya bu vatan üzerinde yaşayan insanlar?... Onlar da kavruyan otlar gibi kavruyor, kuruyan sular gibi kuruyor. Yani doğa ile birlikte yok oluyor.

Doğa ile birlikte var olan insanın, doğayla biraber yok olmasına aslında kimsenin bir diyeceği yok. Çünkü Allah'ın takdiridir bu denilir. Ancak durum hiç de böyle değil. Çünkü insanlık tarihinde bu denli tabiat tahribinin vuku bulmadığı bu vatandaki insanlar zulüm, asi-

milasyon, işkence, esaret derken, bu defa yine bir başka insanlığın çaresizliğini, barışa olan özlemi, doğaya olan sevgiyi, yeşile olan aşkı, güzele olan sevdâyı dile getirmek, gözler önüne sermek ve yaklaşık 70 milyon müslüman Türkün yaşadığı bu kutsal topraklarda bilhassa Doğu Türkistan ve Kazakistan'da meydana gelen nükleer soykırım karşısında hür dünyayı insanlığa ve nükleer denemeleri protestoya davet ediyoruz.

Tüm bu düşünceleri, insanlığın çaresizliğini, barışa olan özlemi, doğaya olan sevgiyi, yeşile olan aşkı, güzele olan sevdâyı dile getirmek, gözler önüne sermek ve yaklaşık 70 milyon müslüman Türkün yaşadığı bu kutsal topraklarda bilhassa Doğu Türkistan ve Kazakistan'da meydana gelen nükleer soykırım karşısında hür dünyayı insanlığa ve nükleer denemeleri protestoya davet ediyoruz.

Barış dolu, sevgi dolu, yeşil dolu bir dünya dileğiyle...

Türkistanlı Kazak Kadınlarının Dünyaya Seslenişi

"Hür olarak yaşamak istiyorsan, Kazak Türk'ü, önce beşiğini düzelt! diye söylememiş miydi dün ulu alim Muhtar Avezuli. O beşiği dünyaya getirip hazırlayan kim? Kadınlar. Sallayan, düzelten kim? Kadınlar. Hangi ana çocuğunun hastalıklı doğmasını ister? Hangi ana çocuğu hastalıklı dile ölüme terkeder? Bu ömür boyu kaygı, ömür boyu azap, hasret değil mi? Şimdi artık, sevgili analar, beşiğimizi düzeltmeyi, onun selâmetini, bugünü ile yarınını kendi elimize alalım. Onun için mücadele edelim. Atom silahlarının yok olması, Semey poligonunun kapatılması için "Nevada-Semey" halk hareketinin yaygınlaşmasına ve kuvvetlenmesine destek olalım. Ülkemizin barış ülkesi olması için işe koyulalım. Bunu benimseyen, destekleyen analar ses versinler, fikir bildirsinler."

Kazakistan Kadın Yazarları

ATATÜRK VE BÜTÜN TÜRK LÜK

Yrd.Doç.Dr.Metin KARAÖRS *

Türk İstiklal Harbi'nin muzaffer komutanı, yurdumuzun kurtarıcısı ve Cumhuriyetimizin kurucusu olarak her vatansever Türk'ün gönlünde ebediyen yerini muhafaza edecek olan büyük Atatürk'ün "Milli Ülküler" ve "Dış Türkler" ile ilgili görüş ve düşünceleri, bugünkü kültür ve devlet politikamıza yön verecek mahiyettedir.

Atatürk, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 10. yıldönümünde "Ne Mutlu Türk'üm" diye göğsü yırtılırcasına haykırırken bütün Türk Milletine tarihi misyonuna uygun olarak büyük ülküsünü yeniden hatırlatıyordu. "İstiklal" ve "Milli Devlet" kavramları (1) üzerine kurulmuş T.C.nin milli ülküleri ve dış Türklerle ilgili tavır ve politikasının nasıl olması gerektiğini, Atatürk, şu sözleriyle açıklıyordu:

"-Elbette bir milletin ülküsü olacaktır. Ama bu ülkü devlet tarafından açıklanmaz. Millet tarafından yaşanır. Nasıl başlarken gözlerimizin farkında değilsek, ama bizim görmemizi onlar sağlıyorsa, ülkü de bütün davranışlarımızda farkında olmadan yaşar ve bizim davranışlarımıza yön verir. Hareketlerimiz olduğu gibi, düşüncelerimiz de onun etkisi altındadır." (2)

Atatürk'ün burada kastettiği ülkü, "Bütün Türklük" ülküsüdür. Bu ülkü, Türkiye'nin de dahil olduğu 200 milyona yakın Türk dünyasını kalkındırmak demektir. Yıllarca birbirinden ayrı

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fa. kültesi Öğretim Üyesidir.

kalmış Türk toplulukları arasında tarihi ve kültürel bağları ilmin icapları dairesinde ortaya çıkarmak, sağlamlaştırmak demektir. Bu ülkü, bütün Türkler'in her tarafta aynı tehlikelere maruz kaldığını ve selamete ulaşmak için her şeyden önce nefis müdafaasının zaruri kıldığı kutsal gaye ve davranış birliğini bütün Türk dünyasında tesis etmek, bütün Türk dünyasını bir bütün olarak düşünüp korumak, yüceltmek demektir. (3)

Atatürk bir konuşmasında Türkiye ve çevresinin haritasını göstererek şunları söylemiştir:

"-O haritada Türkiye'nin üstüne abanmış bin blok var. İşte o ağırlık benim omuzlarımın üstündedir. Omuzlarımın üstünde olduğu içindir ki ben konuşmam, konuşmamam. Düşün bir kere Osmanlı İmparatorluğu ne oldu? Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ne oldu? Dünyayı titreten Almanya'dan bugün ne kaldı? Demek oluyor ki hiç bir şey sür git değildir. Bugün ölümsüz gibi görünen nice güçlerden, ileride belki pek az şey kalacaktır. Devletler ve milletler bu idrakin içinde olmalıdır." (4)

Halbuki Atatürk eski adıyla "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"ni (Türk Dil Kurumu) ve Türk Tarih Kurumu'nu kurarak Türk dili ve tarihi üzerinde çalışmalarını hızlandırırken Türkiye'yi Türkolojinin merkezi yapmak istiyordu. Yine Atatürk "milletin söylenmeyen ülküsü" olması gereken "Bütün Türklük" fikrine uygun şekilde şunları söylüyordu:

"-Bugün Sovyet Rusya dostumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı -İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bugün elinde sınıksız tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim bu dostumuz, komşumuz idaresinde dil bir, inanç bir, öz bir kardeşlerimiz vardır. Onları arkalamaya hazır olmalıyız. "Hazır olmak" yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Mane-

vi köprüleri sağlam tutarak... Dil, bir köprüdür. İnanç bir köprüdür. Tarih, bir köprüdür." (5)

1926 yılında Bakü'de toplanan I. Türkoloji Kongresi'nde bütün Türk boylarının Latin harflerini alfabe olarak kullanmaları kararlaştırılmıştı. (6)

Bu kongre'ye Türkiye'den Hüseyinzade Ali ve Fuad Köprülü delege olarak katılmışlardır. Dönüşlerinde Atatürk'e verdikleri raporla bütün Türk boylarının aynı Latin alfabesine geçme kararını bildirmişlerdir. 1928 harf inkılabı, Türkiye'yi, bütün Türk boylarının aynı alfabeyi kullanma kararına Atatürk tarafından iştirak ettirmesinin sonucudur. Bütün Türk dünyasında aynı faaliyet, yani "alfabe birliği", "yazı dili birliği" meselesi 60 yıl sonra bugün yeniden gündeme gelmektedir. (7)

Atatürk devamla; "- Bugün bu kitlelerden dil bakımından, gelenek-görenek, tarih bakımından kopmuş ayrılmış, çok uzaklara düşmüşüz. Türkçemiz bile Batı Türkçesi. Demek ki bir de "Doğu Türkçesi" var. Bizim kullandığımız dil mi doğru, onların kullandıkları mı?

Bunun hesabını yapmakta fayda yoktur. Onların bize yaklaşımlarını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli. Tarih bağı kurmamız lazım. Folklor bağı kurmamız lazım. Türkoloji alanında merhaleler açmamız lazım. Kim yapacak bunları? Elbette biz. Nasıl yapacağız? İşte görüyorsunuz dil encümenleri, tarih encümenleri kuruluyor. Dilimizi onların diline yaklaştırmaya çalışıyoruz, ortak bir mazi idrakinin peşindeyiz. (8) sözleriyle ne kadar ileri görüşlü ol-

duğunu duyurmakta, düşündürmektedir.

"-Bunlar açıktan yapılmaz. Ad konarak yapılamaz. Bunlar devletlerin ve milletlerin derin düşünceleridir. İhtiyorum ki, benim tarih ile dil ile uğraştığımı gören bazı kısa görüşlü düşüncüler; "Paşa'nın işi yok, tarihle-dil ile uğraşmaya başladı" diyorlarmış. Ben bugün ileri bir Türkiye kurmaya çalışıyorsam, yarının Büyük Türkiye'sinin temellerini atmaya da o kadar dikkat ediyorum."

..."Bu yaptığımız, hiç bir millete düşmanlık değildir. Barıştan yanayız, barıştan yana kalacağız. Ama durmadan değişen dünyada yarının muhtemel dengeleri için hazır olacağız." (9)

Azarbeycanlı şair Bahtiyar Vahabzade; "-Bir halkın alfabesi kaç defa değiştirilebilir? Bir halkın tarihini kaç defa değiştirmek mümkün olabilir? Gah Medya'li olduk, gah da Fars'ın döküntüsü. Gelin, kat'i bir şekilde bildirelim ve diyelim ki, -Bu halk, Azerbaycan Türkleri'dir...--" (10), sözleriyle Türk dünyası'ndaki bölünme ve parçalanmaya dikkati çekerken bütün Türklerin ızdıraplarını da dile getiriyor.

Atatürk'ün ölümünden sonra T.C., Dış Türklerle dil, kültür ve tarih bağlarını yeterli ölçüde kuvvetlendirip devam ettirecek dış politikaya sahip olmuş mudur?

Dünya yeni bir dengeye ulaştığı zaman komşularımızın idaresinde ve eski Türk yurtlarında yaşayan; dil bir, inanç bir, öz bir kardeşlerimize arka çıkmaya, onları desteklemeye yeterli kadar hazır mıyız?

Diğer Türk topluluklarıyla manevi köprüleri sağlam tuttuk mu? Dil, inanç, folklor, tarih köprülerimiz yeterli kadar sağlam mıdır?

Atatürk'ün ölümünden sonra T.C.ni yöneten devlet adamları ve aydınlar olarak aşağıdaki sorulara müsbet cevaplar verebilecek miyiz?

1. Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye Cumhuriyeti Dış Türkler ile dil, kültür ve tarih bağlarını yeterli ölçüde kuvvetlendirip devam ettirecek dış politikaya sahip midir?

2. Dünya yeni bir dengeye ulaştığı zaman komşularımızın idaresinde ve eski Türk yurtla-

ettirecek dış politikaya sahip midir?

2. Dünya yeni bir dengeye ulaştığı zaman komşularımızın idaresinde ve eski Türk yurtlarında yaşayan; dili bir, inanç bir, öz bir kardeşlerimize arka çıkmaya, onları desteklemeye yeteri kadar hazır mıyız?

3. Diğer Türk topluluklarıyla manevi köprüleri sağlam tuttuk mu? Dil, inanç, folklor, tarih köprülerimiz yeteri kadar sağlam mıdır?

4. Çocuklarımıza ve yeni yetişen nesillerimize "devlet tarafından söylenmeyen" ancak "millet tarafından yaşanan" ÜLKÜLERİ öğretip hissettirebiliyor muyuz?

Bu soruları çoğaltmak mümkün. Ancak, ben bir aydın olarak müsbet cevaplar verememenin ızdırabını yaşıyorum.

Izdirabımızı, son bir kaç senedir bütün Türk Dünyası'nda uyanan milli birlik duygusu ve milli şuur biraz hafifletiyor. 21. yüzyılın bir "TÜRK ASRI" olmasına ümidle bakıyoruz.

1. Prof.Dr.I.Kafesoğlu. Türk Kültürü Dergisi s.6 sh.37 Masım 1965

2. İsmet Bozdağ. Atatürk'ün Sofrası. İst. 1971.

3. Prof.Dr. I. Kafesoğlu. Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri. TKAE yayını. Ankara 1966 sh.145-153

4. I. Bozdağ. a.g.e.

5. I. Bozdağ. a.g.e.

6. Feridun Agasioğlu. 30.3.1990 tarihli Azarbaycan Gazetesi'nde yayınlanan "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında Alfabe Birliğinin Önemi" adlı makale.

7. Prof.Dr.A.B.Ercilasun. Türk Kültürü Dergisi. Kasım 1990 zs.331 sh.547-655 "Türk Dünyasında Dil Birliği Meselesi".

8. I. Bozdağ. a.g.e.

9. I. Bozdağ. a. g. e.

10.Türk Kültürü Dergisi sh. 313. Mayıs 1989 (Kö-münist Gazetesi. Bakü 25.11.1988'den nakil)

Erkin Alptekin Dünya Azınlıkları Teşkilatı'nın Başkan Yardımcısı Seçildi

Hollanda'nın Lahey şehrinde biraraya gelen ve 35 milyon insanı temsil ettiklerini söyleyen dünyanın çeşitli azınlıklarının temsilcileri Birleşmiş Milletler'e alternatif bir teşkilat kurdular. "Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Teşkilatı"nın Başkan Yardımcılığına Doğu Türkistanlı yurttaşımız Erkin Alptekin seçildi. Alptekin, teşkilatın asamblesine hitaben yaptığı konuşmada "İçinde bulunduğumuz durumu dünyanın dikkat nazarına getirmek istiyorum." dedi.

Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi olarak Erkin Alptekin'e yeni görevinde başarılar dilediz.

DOĞU TÜRKİSTAN NESRİYAT MERKEZİ SUNAR

İKİ AYRI DERGİ

* Doğu Türkistan'ın Sesi Dergisi
(Türkiye Türkesi ve diğer Türk
şivelerinde)

Yıllık Abone: 20.000

*Voice of Eastern Turkestan
(İngilizce ve Arapça)

Yıllık Abone: 20.000

ABONE OLUNUZ
ABONE BULUNUZ

TÜRK BASINI VE DIŞ TÜRKLER MESELESİ

Ziyaettin BABAKURBAN (*)

Bir vakitler İstanbul basını yani "Türk Basını" Türk dünyasına hitap ederdi, Balkanlar'dan Türkistan'a kadar... O zaman ki dergiler ve gazetelerin yazarları ciddi şekilde TÜRK DÜNYASI ile ilgilenirlerdi. Hatta ki haber alma imkanları kısır ve mesafelerin uzak olmasına rağmen ilgileri fazla idi. Çocukluğumda rahmetli büyükbabama İstanbul'dan dergiler ve gazeteler gelirdi. Gelen yayınlar arasında "Türk Yurdu" mecmuasının büyük önemi vardı. Komünizm Türkistan'a yerleşince her şey değişti. Türkiye ile Türkistan halkının münasebetleri kesildi.

Ama kandaşlık bağları kuvvetlendi. Şimdi Sovyetler Birliği'nde "Perestroika" ve "Glasnost" devri başladı. Gerçekler ortaya çıktı. Takke düştü, kel göründü. Bu arada "Türk Dünyası"nın mühim bir kısmını teşkil eden Türkistan'daki Sovyet Cumhuriyetleri'nde yani Özbekistan'da, Kazakistan'da, Türkmanistan'da, Kırgızistan'da ve Tacikistan'da oynanan dramlar bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı. Yalnız Türkistan'da değil, Azerbaycan'da, Şimali Kafkasya'da, İdil-Ural'da ve Kı-

Sovyetler Birliği'ndeki Türk cumhuriyetleri'nde tekrar latin harflerine dönme ihtimali çok kuvvetli. Eğer kabul edilirse "Türk Dünyası"nda harf birliği doğmuş olacak ve Türk basını milyonlarca yeni okuyucu kitlesine kavuşabilecektir. Kahire'de yayınlanan "Al-Ahram" adındaki Arabça gazeteyi her gün Atlas Okyanusu kıyısından Hint Denizi'ne kadar olan alanda milyonlarca kişi okumaktadır. Neden Türk dünyasının meseleleri ile ilgilenen bir "İstanbul Gazetesi", Türkistan'a kadar olan alanda okunmasın?..

ırım'da aynı oyunlar oynanmıştı. Şimdi bu faciaları, zavallı insanların çektiği ve çekmekte olduğu ızdırabları kim dünyaya duyuracak? Sovyetler Birliği'ndeki Türk asıllı Cumhuriyetlerin basınının hür olmadığına göre, bu vazife "Türk Basını"na düşüyor...

Sırası gelmişken bir noktaya dokunmak istiyorum. Dostluk, komşuluk ve işbirliği iyi şeylerdir. Ama, kanı kanından, dili dilinden ve dini dininden olan kardeşlerine zulm edilmiş ve edilmekte olduğuna göre, ona susarak bakmanın anlamı ve tarifi yoktur. Onun için Türk basını "Dış Türkler Meselesi"ne sıcak bakmalı, eski hatalarına düşmemelidir. "Dış Türkler Meselesi" Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın "İnsan Hakları Beyannamesi"nde yazılı maddelerin kendi ülkelerinde tatbik edilmesini talep etme meselesidir. 1944 yılından sonra Türk basını "Dış Türkler Meselesi"ne "Pantürkizm" ve "Turancılık" açısından bakmıştır. Halbuki, Türkistan, Azerbaycan, Şimali Kafkasya, İdil Ural ve Kırım Türk halkı hürriyetiene ve istiklaline kavuşmak için

esaret zincirini kırmak istemiştir. Millî bağımsızlığına kavuşarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na aza olarak dünya milletlerinin safındaki yerini almak istemiştir. Durum böyle olunca ister istemez "Türk basını" olarak tavrımızı düzeltmeye mecburuz.

Mesele bu noktaya gelince "Türk Basını", Dış Türkler Meselesine nasıl yanaşmalı? sorusu kendi kendine doğuyor. (Kanaatimce) Türk basınında yeni

bir "servis" açılabilir ve adını "Dış Türkler Servisi" koyabiliriz. Bu servisleri yönetecek ve çalış-

(*) Almanya'da Radio Liberty "Azatlık Radyosu" Özbek Seksiyonunda görevli olup, OBA (Ortaasya Haber Ajansı) sahibi ve Genel Yayın Müdürüdür.

şacak gazetecilerin mutlaka Dış Türkler konusunda geniş bilgi ve iyi niyet sahibi olması şart. Dış Türkler'e ait yayınları muntazam takibi etmesi ve zaman zaman o ülkelere gidip yayınlarla ve meslektaşlarıyla yakından tanışması lazım. Bundan böyle Türk basınının tüm gazete ve dergileri en aşağı ayda bir "Türk Dünyası Sayfası" hazırlamalı ve Türkistan'dan, Azerbaycan'dan, Şimali Kafkasya'dan, Kırım'dan ve Doğu Türkistan'dan haberler, özel röportajlar ve o ülkelere ait makaleler yayınlanmalıdır. Türkiye'de "Dış Türkler Meselesi"nin partilerüstü devlet siyasetinin bir parçası olmasına hizmet etmelidir.

Sovyetler Birliği'ndeki Türk cumhuriyetleri'nde tekrar Latin harflerine dönme ihtimali çok kuvvetli. Eğer kabul edilirse "Türk Dünyası"nda harf birliği doğmuş olacak ve Türk Basını milyonlarca yeni okuyucu kitlesine kavuşabilecektir. Kahire'de yayınlanan "Al-Ahram" adındaki Arabça gazeteyi her gün Atlas Okyanusu kıyısından Hint Denizi'ne kadar olan alanda milyonlarca kişi okumaktadır. Neden Türk Dünyası'nın meseleleri ile ilgilenen bir "İstanbul Gazetesi", Türkistan'a kadar olan alanda okunmasın?..

Bugün dünyada 160 milyona yakın Türk yaşamakta. Türk basını "Türk Dünyası" ile ilgilendiği takdirde okuyucusunu artırabilir. Ayrıca bağımsız devlet olma çabasındaki milyonlarca Türk'ün sesini Türk basını dünyaya duyurabilirse insani borcunu da ödemiş olur. Bu görev insani olduğu kadar, vicdani bir vazifedir.

Bu arada Türk Basın Kuruluşları'na da bazı mühim vazifeler düşmekte. Mesela; Taşkent, Baku, Alma-Ata, Aşkabat, Pişpek, Düşenbe, Ürümçi ve Kazan'daki basın kuruluşlarının yetkili kişilerini Türkiye'ye davet etmeli ve karşılıklı dostluk münasebetleri yaratılmalı. Ayrıca karşılıklı olarak gazetecilerin altışar ay staj görme imkanı sağlanmalıdır.

Bu vesile ile "Türk Basını" onların "Demokratik Basın"a geçişlerinde yardımcı olabilir.

Uygur Türkçesiyle Özet
TÜRK MATBUATI VE
TAŞKI TÜRKLER MESELESİ

Bir vakitlerde İstanbul Matbuatı yani "Türk Matbuatı" Türk Dünyası'na hitap kılar idi. Balkanlardan Türkestana keder...Şu zamanlardaki jurnallar, gezit yazuçuları ciddi bir şekilde "Taşkır Türkler" bilen alakalamırdı. Hattaki kıs ve arılık yırak(uzak) bolsamu alakaları köp idi.

Komünizm Türkestana yerleşkenden kiğin her bir nerse tiğesti(değişti). Türkiye bilen Türkistan helkınıñ münasebetleri mu kesildi. Amma kerındaşlık bağları küçlendi (güçlendi). Emdi Sovyetler Birliği'nde "Prestroika" ve "Glasnost" dövrü başlandı. Hakiketler ortığa çıktı.

Taşkı Türkler meselesi Birleşgen Milletler Teşkilatınıñ İnsanıñ Hakları Biyannameside yazıgılık madileminiñ öz yurtuda tatbik edilişini taleb kılış meselesidir. 1944 yılından kiğin (sonra) Türk Matbuatı, Taşkı Türkler Meselesini "Pan - Türkizm" köz karaşı bilen karadi. Şundakta Türkistan, Azerbaycan, Şimali Kafkasya, İdil-Ural ve Kırım kebi Türk halkları erkinlikige (özgürlüğe) ve istiklalige kovuşmak için esaret (.....) zincirini (kişenini) sundurmak istigenidi. Milli erkinlikige kavuşup, Birleşkan Milletlerge aza bolap, hür dünya milletleriniñ katarında öz cayını (yerini) almak istigenidi. Şundakta istisek mu Türk Matbuatı özünü oñlaşka (düzeltmeye) mecburdur.

Bugen dünyada 160 milyonğa yekın Türk yaşavattmaktadır. Türk Matbuatı, Taşkı Türkler bilen alakadar bolğan takdirde okuyucusunu köpeytabilir. (çoğaltabilir) Hem erkin devlet bolma köreşi de(mücadelesinde) milyonlarça Türknin ününi(sesini), Türk Matbuatı dünyaga unglitalasa, insani kerzini(borcunu) tölügen (ödemiş) boladu. Bu vazife insani bolğan keder vicdani bir vezifedir.

Bu arlıkta "Türk Matbuat Kuruluşları" gamu bazı mühim vezifeler tişmektedir. Meselen; Taşkent, Baku, Alma-Ata, Aşkabat, Pişpek, Düşenbe, Ürümçi ve Kazan'daki matbuat kuruluşlarınıñ mes'ul kişilerini Türkiye'ge davet kılıp ve karşılıklı dostluk münasebetleri yaratmak kirek. Bundan başka karşılıklı gazitçilerin altışar aylık ekskursiya imkanı biruluş kirek. Bu vesile bilen "Türk Matbuatı", olarnıñ "demokratya Matbuatga" keçişlerinde yardımcı bolalaydu.

Kırgızlar, Kırgızistan ve Pamir

Muhammed Ruzubay AKÖREN

Giriş

Sosyoloji ve antropoloji alimleri tarafından "dünyanın en köklü milletlerinden biri" olarak vasıflandırılan Türk milleti, çok zengin tarihî, kültürel, beşerî ve coğrafi birikime sahiptir. Bir bütünlük içersindeki bu zenginlik potansiyelinin bir cephesini de değişik Türk boyları oluşturur. Temelde aynı değerlerin hamuruyla yoğrulmuş olan bu boylardan birisi de Kırgızlar'dır.

Umumi Türk tarihi tedkik edildiğinde, bilhassa, Kırgız Türklerinden fazla bahsedilmediği göze çarpar. Esasta bu, Kırgızların tarihin seyri içersinde aktif roller üstlenememiş ve yeterli kaynak bırakmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden de Kırgızlar "adından en az söz edilen boy" durumunda kalmışlardır. Biz bu yazımızda Kırgızları hem kaynaklara, hem kendi müşahedelerimize dayanarak, kısaca tanıtmaya çalışacağız.

Tarihte Kırgızlar

Kırgız Türklerinin ilk tarihî varlıkları M.Ö. III. yüzyıllara kadar dayanır. Çin kaynaklarında ise, Kırgızlardan II. yüzyılda bahseden eserlere rastlanmıştır. Çeşitli tarihî kaynaklar bu zamanlarda Kırgızların Göktürlere bağlı hanlıklar şeklinde yaşadıklarını, daha sonra Uygurlara bağlandıklarını ifade etmektedir. M.Ö. 840 yılında Uygur devletini yıkıp, yerine kendi devletlerini kurmuşlardır. Bu devlet 920 yılına kadar varlığını sürdürdü. Fakat bu arada Kırgızlara en zayıf dönemlerinde hücum eden Karahıtaylar devletlerini yıkarak, büyük tahribat yaptılar. Bir daha toparlanamayan Kırgızlar Ortaasya'nın çeşitli

yerlerine dağıldılar. Bundan sonra yine küçük hanlıklar şeklinde ve güçlü Türk boylarına bağlı olarak varlıklarını sürdürdüler.

İslamiyetin zuhurundan sonra diğer Türk boylarıyla birlikte İslamiyeti kabullenmekle şereflelendiler. Büyük bir bölümü Göktürklerin haki-miyetinde bulunan Kırgızların bir kısmı da Karahıtaylar devletinin bünyesinde yaşamaktaydı. Bu bakımdan İslamiyeti ilk kabul eden Türk boylarından birisi de Kırgızlardır. İslam fütuhatının Türkler arasında kök salmaya başlamasından sonra ortaya çıkan Cengiz Han ve orduları, bütün İslam alemiyle birlikte Türklere de zayıat verdi. Bu arada diğer Türk boylarıyla birlikte Kırgızları da çeşitli yerlere süren Moğollar, böylece Karahıtaylardan sonra en geniş çalkantıyı meydana getirdiler.

Bilahare kendilerini toparlayan Kırgızlar 1872 yılına kadar bir beylik olan "Hokant Hanlığı" nı kurdular. Bu arada birtakım dış etkiler, savaşlar ve içteki çatışmalar, han kavgaları yüzünden yıkılan Hokant Hanlığı, Kırgızların Fergana'dan Küçük Pamir'e (Afganistan) kadar çeşitli yerlere dağılmasına sebep oldu. Kırgız nüfusunun büyük çoğunluğu Büyük Pamir (Kırgızistan) ve Doğu Türkistan'da kaldı. Nisbeten az bir grup ise Küçük Pamir'e yerleşti ve 1978 yılına kadar burada bağımsız bir hanlık olarak faaliyet gösterdi. Sovyet sosyalist yönetimi tarafından da tanınan 1936 yılında kurulan Kırgızistan Cumhuriyeti, yıllarca zulüm ve baskı altında kaldıktan sonra nihayet bağımsız, hür ve müstakil devlet olma yoluna girmiştir.

Coğrafya - İklim

Kırgızistan'la Küçük Pamir coğrafi, beşerî ve kültürel bakımdan birbirine çok benzeyen iki coğrafya parçasıdır. Esasen Himalaya-Alp dağları kütlmesine bağlı olan Pamir platosu, çok geniş bir yer parçasıdır. Büyük (Sovyetler-Kırgızistan) ve küçük (Doğu Türkistan-Afganistan) Pamir olarak başlıca ikiye ayrılan Pamir platosu, deniz seviyesinden çok yüksek olması ve yüksek dağlarla çevrili olması sebebiyle "dünyanın tavanı" olarak ün yapmıştır. Pamir, yemyeşil yaylaları, ovaları, akarsuları ve zengin bitki örtüsüyle belki

de dünyanın en gözde yerlerinden birisidir.

Doğudan Kaşgar, Batıdan Semerkant havzaları ve kuzeyden Fergana vadisiyle çevrilmiş olan Pamir'in en yüksek tepesi Mustaq Ata (5.000 m.) tepesi bölgeyi ikiye ayırır. Bu sıradağların devamı niteliğindeki Alay ve Alatov sıradağları Kırgızistanın en yüksek yerlerini meydana getirir. Bu yüksek sıradağlar arasında uzanan geniş yaylalar bölgede bilhassa hayvancılığın gelişmesine sebep olmuştur. Umumiyetle bozkı bitki örtüsüne sahiptir. Tahıl ve baklagiller çok az yetişir ve umumiyetle bu ihtiyaç dışarıdan karşılanır.

Pamir'de karasal iklim hüküm sürer. Yazları ılık, kısa süreli ve yağışsız geçen Pamir'de umumiyetle kar yağışı fazladır. Metrekareye yıllık ortalama 10-15 kg yağış düşmektedir. Esas akarsuları ve bitki örtüsünü besleyen kaynak ise kar yağışıdır.

Nüfus

Diğer Türk boylarına nazaran daha az bir nüfus potansiyeline sahip olan Kırgızların nüfusu tam olarak bilinmemektedir. Ancak birtakım malumatlara dayanılarak bunun 3 milyon kadar olduğu ifade edilmektedir. Büyük Pamir'deki (Kırgızistan) Kırgızların 1979 yılında 1.900.000 kadar olduğu, Doğu Türkistan'da da 500 bin kadar Kırgız'ın bulunduğu bilinmektedir. Küçük Pamir'deki (Afganistan) Kırgızların aynı yılki sayıları ise yaklaşık 1500 kişiden ibaretti. Halihazırda Türkiye'ye yerleşmiş olan bu Kırgız grubunun şu anki nüfus durumu 2000 kişi kadardır. Küçük Pamir'de kilometrekare başına 1 kişi bile düşmezken bu nisbet Kırgızistan'da tahmini olarak 5-10 kişiye kadar yükselmektedir.

Büyük Pamir'deki Kırgızlarla Doğu Türkistan'daki Kırgızların büyük bölümü artık sanayi toplumu durumuna gelmiş, yerleşik şehir hayatına alışmışlardır. Gelişmemiş olan bölgelerde ise nüfusun ekseriyeti hayvancılık ve küçük elsanatlarıyla uğraşmakta ve göçebe hayatlarına devam etmektedirler.

Yerleşim - Sanayii ve Ekonomik Durum:

Kırgızistan Cumhuriyetindeki Kırgız nüfu-

sun büyük bir bölümü şehirlerde yaşamakta, sanayii üretim işleriyle uğraşmaktadır. İşlerinin büyük kısmını makinelerle yapan Kırgızlar, bilhassa dokumacılık sahasında faaliyet göstermektedirler. Ülkenin başkenti Puşbek (Frunze?) aynı zamanda en büyük sanayi ve ticaret merkezi durumundadır. Ayrıca demir-metal, iplik, sentetik boya, ağaç ve az sayıda besin endüstrisi faal olarak bulunmaktadır. Sanayii sahasında çalışanların iktisadî ve ekonomik yeterlilik durumları daha iyidir.

Hacı Rahman Kul Han'ın maiyetindeki Küçük Pamirli Kırgızlar ise, coğrafi ve ekonomik sebepler yüzünden hayvancılık ve elsanatlarıyla uğraşmaktaydılar. Bilhassa Pakistan, Afganistan ve Doğu Türkistanla ufak çaplı ticaret de yapan bu Kırgız grubu iktisadî bakımdan yeterli bir seviyeye ulaşamamışlardır. Küçük Pamir'deki Kırgız nüfusunun hemen tamamı köylerde yaşamaktaydılar.

Kültür - Edebiyat

Kırgızca, Türk şivelerinin en eskilerinden birisidir ve Türkçenin Kuzey-Batı koluna bağlıdır. Şekil ve ses uyumu bakımından diğer lehçelerden ayrılan Kırgızca, tarihi seyri içerisinde üç dönem geçirmiştir:

Kırgız edebiyatının belki de en mühim unsuru destanlardır. Şu anda da "dünyanın yaşayan en uzun tek destanı" durumundaki **Er Manas Destanı** Kırgızlara aittir ve onların biyografi ansiklopedileri hüviyetindedir. Ayrıca "**Ertüştük, Göroğlu ve Canayıl Calgız**" gibi meşhur Kırgız destanları, asırlardan beri söylenerek günümüze kadar gelmiş eserlerdir.

Asırlarca Arap harfleriyle okuyup-yazan Kırgızlar, 1936 yılından bu yana Kril alfabesini kullanmaktadırlar. 1900'lü yıllardan sonra büyük gelişmeler gösteren Kırgız edebiyatı, bilhassa son zamanlarda Batılı tarzdaki edebî ürünleri (roman)de vermeye başlamıştır. Bilhassa halk tabakasına hitap eden meşhur Kırgız edebiyatçılarının başında Abdurrahman Bayımbet, Bergi Alikul, Tagelbay, Sıddıkov ve dünyaca ünlü Cengiz Aytmatov gibi şahsiyetler vardır.

Kırgızlar çeşitli konulardaki duygu, düşünce ve özelemlerini "ır" adı verilen kafiyeli, vezinli uzun şiirlerle dile getirmişlerdir. "Komuz" denilen telli musiki aleti eşliğinde söylenen bu şiirler çoğu kıvrak, canlı, coşkulu bir yapıya sahiptir. İrlarda en çok gençlik ve aşk şiirleri işlenir. Karşılıklı atışma şeklinde olanlarına da sıklıkla rastlamak mümkündür.

Büyük Pamir'de (Kırgızistan) yaşayan Kırgızlarla Küçük Pamir'de (Afganistan-Türkiye) yaşayan Kırgızlar arasında dil ve kültürel yönden bazı farklılıklar olmuştur. Kırgızistan'da bilhassa Rus emperyalizmi büyük tahribata sebep olurken daha hür ve kapalı bir yapıya sahip olan Küçük Pamir'de yaşayanlar ise böyle bir etkilenmeye maruz kalmamışlardır.

Küçük Pamirli Kırgızlar Türkiye'de

Önceleri Kırgızistan'da birlik içerisinde yaşayan Kırgızlar, birtakım iç ve dış sebepler yüzünden bölünmelere maruz kaldılar. Bu arada ayrılan küçük bir grup Pamir'in Küçük Pamir diye tabir olunan Afganistan'daki bölümüne yerleşmişlerdi. 1978 yılına kadar Hacı Rahman Kul Han yönetiminde özerk bir hanlık olarak varlıklarını sürdüren Kırgızlar, Afganistan'ın Sovyet işgaline uğraması sebebiyle Pakistan'a iltica etmek zorunda kaldılar. Burada çok sıcak bir ilgiyle karşılandılar. Ancak iklimin sıcak olması, dil ve kültür bakımından bazı farklılıkların olması sebebiyle orada fazla kalamadılar. Çeşitli girişimlerden sonra 1982 yılında Türkiye'ye gelen Kırgızlar şu anda Van'ın Ercüş ilçesinde yaşamaktadırlar.

Yaklaşık 300 hane ve 2000 kişiden oluşan bu Kırgız grubu, devletin kendilerine çok yardım yaptığını, ancak yine de bir takım köklü meselelerinin olduğunu, bunun için de kalıcı bir hizmetin verilmesi halinde daha çok rahat edeceklerini ifade ediyorlar. Kırgızların herşeye rağmen ağızlarından eksik etmedikleri bir sözleri var: "Biz Türkiye'de boluştan köp hoşvaktız" Yani "biz Türkiye'de olmaktan çok mutluyuz."

Not: Bu yazı "Her yönüyle Kırgız Türkleri" adlı çalışmamızın kısa bir özetidir.

Kemal Pehlivan'ı Kaybettik

A. Şekür Turan

Doğu Türkistan'ın evlatlarından birisi olan kardeşimiz, hemşehrimiz, ağabeyim Kemal Pehlivan Beyi 28.2.1991 tarihinde Ankara'da kaybetmiş bulunmaktayız.

Kemal Pehlivan 1925 yılında Doğu Türkistan'ın başkenti Urumçi'de doğmuştur. Yine Urumçi'de Veteriner Fakültesini bitiren merhum, 1945'li yıllarda Doğu Türkistan'ın Gulca şehrinde Çin emperyalizmine karşı başlatılan kurtuluş mücadelesine katılmış ve canla başla savaşmıştır. Ne var ki, bu savaş Seyfeddin Azizi gibi bazı satılmış Çin uşaklarının ihaneti neticesinde kaybedilince tekrar Urumçi'ye dönmüştür.

1949 yılında aslen Türkiyeli olan babası ve iki kızkardeşiyle birlikte Türkiye'ye gelip yerleşmiştir. Türkiye'de Doğu Türkistan'ın eski genel Valilerinden olan Mesut Sabri Baykozi'nin kızı Gültekin hanımla evlenen Kemal Pehlivan'ın iki erkek çocuğu vardır.

Merhuma Tanrı'dan rahmet, kederli ailesine başsağlığı dilerim.

Her Ailede, Her Kütüphanede
Bulunması Gereken
Başvuru Kitabı :
**İSLAMİ TERİMLER
SÖZLÜĞÜ**

368 sayfa Fıatı : 30.000.TL.

Öğretmen ve öğrencilere 24.000 TL.

Ödemeli gönderilir. Ödemeli isteklerde 1000

TL.lik Posta Pulu gönderilmesi rica olunur.

İSTEME ADRESİ :

İ.Cengiz P.K. 35 Beyazıt - İstanbul

Birinci Yıldönümünde
BELGELERLE
BARIN'DAKİ KUTSAL
AYAKLANMANIN
İÇYÜZÜ
 Yazı Kurulu

Solda Şerif Han Töre'nin, sağda Hoca Niyaz Hacı'nın yıkılmaya terkedilmiş kabirleri...

Geçen yıl (1990) Nisan ayının 5. günü Doğu Türkistan'ın Kaşgar vilayetinin Aktuğ nahiyesine bağlı Barın kasabasında bölgedeki mücahit Türkler'in Çin askerlerine karşı ayaklanması ile meydana gelen olaylarda yüz'ün üzerinde Türk Çin askerlerince öldürülmüş, üç gün süren ayaklanmanın bastırılmasından sonra ise bölgedeki eli ayağı tutan tüm erkekler haine ve hunharca katledilmişti.

Aldığımız bilgilere göre iki yıl süren çalışmalardan sonra Barın'da illegal olarak faaliyete geçen Doğu Türkistan İslam Partisi'nin organize ettiği ayaklanma Ramazan ayının 17. günü sabah namazından bir saat önce patlak vermiş, ayaklanmaya yaklaşık 10.000 kişi katılmıştı.

Bölgede Doğu Türkistan halkına yapılan zulmün artması, nükleer denemelerin devam etmesi ve denemelerin neticesinde insanların ölüme terkedilmesine seyirci kalınması, dini ve milli geleneklerin engellenmesi, bölgeye planlı olarak Çinli göçmen akınının artması gibi nedenlerden dolayı, "özgür, demokratik, laik Doğu

Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin kurulması" arzusuyla patlak veren ayaklanma da çeşitli pankartlar taşınmış, duvarlara da halkın düşüncelerini yansıtan, ayaklanmanın amacını ortaya koyan sloganlar yazılmıştı. Bize yeni ulaşan kaynaklara göre pankart ve sloganlardan bazıları şunlardır:

"-Bütün Türk Milleti Birleşsin..."

"-Yaşasın Büyük Türk Milleti..."

"-Yaşasın Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti..."

"-Çinliler'i Kovalım, Doğu Türkistan Cumhuriyeti kuralım..."

Doğu Türkistan'ın güney bölgesindeki Kaşgar'a bağlı küçük bir kasaba olan Barın'daki bu ayaklanma, Çin resmi makamlarının beyanatlarına göre 41 yıl içerisinde meydana gelen küçük-büyük olayların en tehlikesini teşkil etmiştir.

Barın'da bir camii inşaatının engellenmesi ve yıkılmak istenmesi'ni bahane ederek ayaklanan Türkistanlı soydaşlarımızın bu milli istiklal hareketi kar-

şısında Doğu Türkistan'daki Komünist Parti Yönetimi, başkent Pekin'deki Parti merkezine acziyetlerini ifade eden bir telgraf çekerek yardım talebinde buldukları anlaşılmıştır. Telgrafı alan Ç.H.C. Parti Genel Sekreteri Jang za Min Lei Feng, Doğu Türkistan'daki Parti Sekreteri Sung Han Lin'e "ayaklanmayı silah ile karşılık verip, çoluk-çocuk demeden direnenlerin hepsini öldürün" şeklinde talimat verdiği ve bunun üzerine Kansu'dan ve bölgenin diğer vilayetlerinden gelen zırhlı birlikler, bölgedeki tüm erkekleri öldürdükleri ve çoğunun da akibetinin meçhul olduğu ve aramaların bir yıldan bu yana devam ettiği, bölgenin ise dış dünya ile bağlantısının kesildiği, bölgeye yerleştirilen Çinli askerlerin bölgede erkek kalmadığından dolayı tarlalarda çalıştıkları ve Çinli askerlerle savaştan mücahidlerin büyük kısmının şehid oluncaya dek derme çatma silahlarla mücadeleyi sürdürdükleri öğrenilmiştir.

"Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti'nin kurulması, Türk Birliği'nin tesis edilmesi, (dikkat ediniz) laik bir de-

mokratik düzenin kurulması..." gibi ulvi amaçları olan Doğu Türkistan İslam Partisi'nin başlattığı bu ayaklanma da şehid düşen, akibeti belli olmayan ve Doğu Türkistan'ın şerefli tarihinde yer alacak olan mücahidlerin bir kaçının ismini zikretmek istiyoruz:

1. **Zeydün Yusuf** (Mücahidlerin komutanı, 25 yaşında, şehit oldu)

2. **Ebul Kasım** (Komutan Yardımcısı, akibeti meçhul. Çin resmi makamlarına göre hala yakalanmadı)

3. **Abdulgani Tursun** (25 yaşında, mali işlerden sorumlu, şehit oldu.)

4. **Cemal Mehmet** (şehit oldu, 28 yaşında, mücahitlerin eğitiminden sorumlu)

5. **İshak Huşur** (Yakalandı, işkence edilerek öldürüldü ve üzerinden 4000 yuen para bulunduğu açıklandı.)

6. **Muhammed Turdi** (Mücahidlerin ulaştırma sorumlusu, şehit oldu.)

7. **Ahad Tilaveldi** (Mücahitlerin 1. Şb.nin komutanı)

8. **Turgun İshak** (Mücahitlerin 2. Şb.nin komutanı)

9. **Mehmet Tursun** (23 yaşında, yöneticilerden, şehit oldu.)

10. **Sıddık Hacı İshak** (26 yaşında, Çinli makamlara göre akibeti belli değil.)

11. **Abdullah Kasım** (30 yaşında, Mücahidlerin Destek Kuvvet Komutanı. Akibeti belli değil.)

Yukarıda ayaklanmada öldürülen Çinli subaylar ve vatan haini Adil'in resimleri.

Tarihe Çinliler'in "BARIN SOYKIRIMI" olarak geçecek olan anlamı çok büyük bu kutusal ayaklanmada şehid olanların, hapse atılanların ve akibeti belli olmayanların sayısı binlerle ifade edilmektedir.

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz isimler ve diğer bilgiler, Çin Komünist Partisi tarafından ayaklanma sonrasında Parti organlarına bilgi vermek amacıyla gizli olarak basılan rapor niteliğindeki kitap'tan alınmış olup, Nisan 1990 tarihini taşıyan bu kitabın bir nüshası şu anda elimizde bulunmaktadır. Gerekli değerlendirmeler yapıldıktan sonra kamuoyuna geniş malumat verilecektir.

Bu ayaklanma sonra geçen bir yıl içerisinde Barın ve çevresinin diğer bölgelerle bağlantısı kesilmiş, askeri yasakbölge ilan edilmiştir. Çevredeki halk üzerinde baskı ve zulüm artırılmış, dini ve milli faaliyetler kesinlikle men edilmiş, camilerin, mescitlerin çoğu ya kapatılmış yada yıkılmıştır. Ayrıca Doğu Türkistan'ın milli kahramanlarının (Hoca Niyaz Hacı, Sabit Damollam, Kurban Koday, Şerif Han Töre vs.) türbeleri ve kabirleri yıkılmaya terk edilmiştir. Bölgedeki tüm cami ve mescitlerdeki hocalar, vaizler ve müderrisler hapse atılmıştır. Aldığımız bilgilere göre bunların sayısı 2000'nin üzerindedir. Adlarını bildiğimiz; Kerem Kari Kuçarlı, Hasan Mahzun Kaşgarlı, Abdülkadirhan Kaşgarlı, İsmail Hacı, Yenisar'lı Alimean Kari Hacı, Kargılık'lı Ömerhan Mahzun, Abdülkadir Han, Ab-

Mahzun, Abdülkadir Han, Abdurrahman Can ve bunlardan başka isimlerini zikredemediğimiz hocalarımız, müderrislerimiz bir yıldan buyana suçsuz Çin hapisanelerinde gayri insani şartlar altında tutuklu bulunmaktadırlar. Mahkeme edilmeden tutuklanan ve ne kadar süre yatacakları belli olmayan bu insanların suçları vaaz vermek, halkı dini ve milli konularda aydınlatmak olmuştur.

Bundan 41 yıl önce de aynı olayların cereyan ettiği, Türklüğün anayurdu, İslamiyetin Asya'daki son kalesi Doğu Türkistan bugün kanlı olaylara gebe dir. Yıllardır sürdürülen asimilasyon ve soykırımı tehlikeli bir şekilde devam etmekte, sürdürülen atom ve nükleer dene melerle de çeşitli hastalıklara

yakalan Türkler ölüme terkedilmişlerdir.

Doğu Türkistan'da zulüm ve baskılar sürdükçe, insanca ve özgürce yaşama hakları ve rilmedikçe bölgede olaylar son bulmayacaktır.

Bir yıl önce mübarek Ramazan gününde çıkan kutsal ayaklanmanın birinci yıldönümünde bir fatiha, 3 İhlas-ı Şerif okuyarak şehidlerimizin aziz ruhlarına hediye edeceğinizi ümit ediyoruz.

Unutmayalım ki; toprağını sıksan şehit kanı akacağına emin olduğumuz Doğu Türkistan'daki soydaşlarımızın problemlerine, haklarına sahip çıkmak ve bu yolda mücadele edenleri maddi ve manevi açıdan desteklemek her Türk'ün milli vazifesi olmalıdır.

1933'te kurulan Doğu Türkistan Cumhuriyeti Başbakanı Sabit Damollam'ın viraneye dönmüş kabri..

**Tarihe
Çinliler'in
BARIN SOYKIRIMI
olarak geçecek
olan
anlamı çok büyük
bu kutsal
ayaklanmada
şehid olanların,
hapse atılanların
ve akibeti belli
olmayanların
sayısı binlerle
ifade edilmektedir**

DİLİME BAĞLAYINIZ

Geçmiş zamanda bir adam, uzak bir şehirden evine dönüp gelirken tanımadığı bir tacir ile yo daş olmuş. Evin önüne geldiklerinde bu adam tacire:

--Eve girip, biraz nefes alıp (ondan sonra) gidiniz, demiş ve eve davet etmiş.

--Öyle yapayım, diyerek tacir çekinmeden attan inmiş. Lakin bu tacir eve girdikten sonra birkaç gün misafir olmuş. Ev sahibi de hiç belli etmeden mükellef şekilde (onu) misafir etmiş. Tacir ayrılırken:

--Teşekkür ederim, mükellef bir şekilde ağırlandık. Ben bu yoldan her zaman geçiyorum. Merak etmeyiniz, bundan sonra sık sık gelip durum, demiş.

Aradan birkaç gün geçince tacir yine gelmiş. Ev sahibi koşup çıkmış ve atını elinden alıp hürmetle yine eve buyur etmiş. Bu defa tacir bir hafta misafir kalmış. Adam, çoluk çocuk sahibi (olduğunu), elinde avucunda bir şey olmadığını farkettirmeden un, mun, borç alarak (taciri) misafir etmiş.

Böylece bu tacir bir ay içinde iki üç defa gelmeye başlamış. Ev sahibi yavaş yavaş bu misafirden bizar olmuş. Lakin gelmeyin demek olmayacağı için derdini içinde bilmiş ve (artık) önceki gibi koşup, önüne çıkıp (fazla) hürmet etmemiş.

Bir gün tacir yine gelmişmiş. Ev sahibi bir at çekmiş:

--Eve giriniz, demiş, fakat atını elinden almamış. Tacir attan inerek,

--Atımı nereye bağlayayım? demiş.

Ev sahibinin gazabı gelip;

--Nereye bağlayacaksınız "eve giriniz" diyen dilime bağlayınız, demiş.

"Atımı nereye bağlayayım" deyince, "Eve giriniz" diyen dilime bağlayınız" şeklindeki deyim işte bu hikayeden kalmıştır.

TİLİMĞA BAĞLİSILA

Burunki zamanda, bir adem yirak bir şeherding öyige kaytıp kelivetip tonuşmaydığan bir sodiger bilen hem-seper bolup kaptu. Öynin aldığa kelgende bu adem sodigerge:

--Öyge kirip bir dem-yerim dem aram elip ketsile, dep öyiğe tekliptu.

--Şundak kilay, deptu sodiger tartinmayla ve attin çüşühtü. Lakin bu sodiger öyge şu kirginiçe bir neççe kün konup mehman boptu. Öy igisimu kilçe çandurmay obdan kütüptu. Sodiger kaytış aldida;

--Rahmet, obdan tonuşup kalduk. Men bu yoldin daim ötüp turumen. Hatircen bolsila, bundin keyin pat-pat kelip turimen, deptu.

Aridin bir neççe kün ötüp sodiger yene keptu. Öy igisi yügürüp çimiptu de etini koliding elip hörmet bilen yene öyige başlaptu. Bu ketim sodiger bir hepte mehman bopta. Öy igisi balicanlık, kol ilkide yok adem bolsimu yene bilindürmey hoşniliriding un-pun kerz elip yürüp kütüptub

Şundak kilip bu sodiger bir aynin içide ikki-üç ketim kelediğen boluvaptu. Öy igisi asta-asta bu mehmandin bizar boptu. Lakin kelmen digili bolmiğaçka derdini içide bilip burunkidek yügürüp aldığa çikip hörmetlep ketmeptu.

Bir küni sodiger yene kelgen iken. Öy igisi bir ah tartip koyup;

--Öyge kirsile, deptub Bırak etini kolidin almaptu. Sodiger attin çüşüp;

--Etimni nege bağlaymen? , deptu.

Öy igisinin gezivi kelip;

--Nege bağlayttile, "öyge kirsile digen tilimğa bağlisile", deptu.

"Etimni nege bağlaymen dise, "öyge kirsile digen tilimğa bağlisila" diğen makal muşunindin kalğan iken.

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayınlandığı		
		Sayı :	Sayfa :	
Adalılar, Ayça Doç.	2000 Yılı'nın Turizm Politikası İçinde Ankara Selçuklu Halılarının Yeri.....	17	17	
	Türkler'de Halı Sanatı.....	20	1	
Alptekin, İsa	Takdim.....	1	2	
	Aziz Okuyucularımız.....	2	2	
	Üçüncü Adım.....	3	2	
	Beşinci Yılımızı Doldururken.....	4	2	
	Aziz Okuyucularımız.....	5	2	
	Esir Türkler.....	6	2	
	İkinci Yılı Tamamlarken.....	7-8	4	
	Aziz Okuyucu.....	9	3	
	Aziz Okuyucu.....	10	4	
	Bir Muhtıra.....	16	47	
	Alptekin, Erkin	Anayurt Gezisi İntibaları.....	1	38
		Çin ve Doğu Türkistan.....	2	64
		Kabil'de Uyğurlar'ın Toplantısı.....	5	36
		Doğu Türkistan Bir Çin Toprağı mıdır?.....	6	10
Yeni Çin Anayasası ve Çin'deki Tutsak Milletler.....		7-8	34	
Doğu Türkistan'daki Müslüman Türkler'e Yapılan Zulümler.....		9	15	
Çin Diplomatlarına Açık Mektup.....		24	16	
Albar, M. Ali Dr.		Doğu Türkistan'ın İslam Tarihindeki Yerine Kısa Bir Bakış.....	18	8
		Moğollar ve Timurlular Devrinde Doğu Türkistan.....	20	17
Arıcanlı, İ. Toğan		Doğu Türkistan Seyahatimde Edindiğim İntibalar.....	3	47
Abdullah, Amil	İslam Halkları.....	3	98	
Allahverdi, Mehmet	Doğu Türkistan mı, Sinkiang mı?.....	6	7	
Avşar, Abdulhamit	Mehmet Emin İslami'nin Hatıralarından Bölümler I....	11-12	15	
	Doğu Türkistan Şehirleri II : Yarkent.....	4	20	
	Doğu Türkistan Şehirleri III : Hoten.....	6	15	
Aslanapa, Oktay Prof.	İslamlıktan Önce Türk Sanatı.....	7-8	44	
Arğunşah, Mustafa	Uygur Halk Koşakçıları	7-8	78	
Agi, Ferit	19. Asırda Tatarlar Arasında Caditçilik Hareketi.....	11-12	27	
	Rusya'nın Tatarlar'a Karşı Kültür Politikası.....	10	26	
Akış, Ali	Milli Tarihimizden İki Yaprak.....	15	26	
	Tarihin Akışı: Zaman Köprüsü.....	16	12	
	Bir Bilginin Ardından.....	24	35	
	Ağar, Mehmet Emin Dr.	Kırım Tatarları'ndan Maniler	26	29
Doğu Türkistan Gezi Hatıraları		23	28	
Ahan, Kadir				

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayınlandığı	
		Sayı :	Sayfa :
	Çin'in Diğer Yüzü (İng.den çeviri).....	26	33
Adalılar, Ayça	2000 Yılı'nın Turizm Politikası İçinde Ankara Selçuklu Halılarının Yeri.....	17	17
	Türkler'de Halı Sanatı.....	20	1
Alworth, Edward Prof.	Orta Yaşlı Bir Uygur'dan Nazik Bir Remiz.....	17	1
Babakurban, Ziyaeddin	Türkistan'da Kurulan Sovyet Sos. Cumhuriyetler.....	10	23
Başer, Sait	Kutadgu Bilig'de İnsan Anlayışı.....	11-12	35
	Türk Dünyası Olarak Derdimiz, Dermanımızdır.....	25	19
	Dünyada ve Türkiye'de Kitle Kültürü.....	26	27
Balaban, Mustafa	Ak Gündüzlere Doğru (Şiir).....	26	10
	Geliyorum (Şiir).....	27	8
Baytur, Enver Prof.	Çin'de Azınlık Milliyetler Araştırmaları Konusunda Kısa Bilgi.....	22	22
Bekin, M. Rıza Em. Gen.	Bir Muhtıra.....	13	33
	Bir Mektup : Sayın Okuyucular.....	16	4
	Vefatının 10. Yılında Ahmet Hacim Pahta.....	18	62
	Acı Bir Kayıp (Mehmetşah Habibullah)	20.	23
Bekin, A. Rıza Prof.	Yakub Beg Egemenliği Zamanında DoğuTürkistan'ın Dış Memleketlerle İlişkileri.....	16	14
Bennigsen, Alexandre Prf	Türklük Araştırmaları Niçin Mühimdir?.....	11-12	7
	Kazakistan'da İslam Mimarlık ve Türbeleri İnşası.....	17	11
Bilgiç, Emin Dr.	Türkiye ile İslam Ülkeleri Arasında Kültür Münasebetleri.....	13	9
Bilgiç, Sait Av.	Bizi Görün, İbret Alın.....	3	58
Buğra, Mehmet Emin	Oyğan Millet (Şiir).....	2	69
	Silkin (Şiir).....	3	42
	Türk Yurtlarında Arap Fütühatı.....	22	5
Buğra, Yakub Dr.	Akapunktur.....	11-12	48
	Mazimizden Gelen Haber.....	16	10
Carlson, Charles Dr.	Uygurca'yı Etüd Etmenin Önemi.....	20	31
Caferoğlu, Ahmet Prof.	Doğu ve Batı Türkistan Türkleri.....	7-8	18
Can, Enver	Settar Makbulçolpan İçin.....	4	54
Can, M. Ali	Settar Makbul Çolpan'ı Uğurlarken.....	5	51
	Doğu Türkistan'ın Kızıl Elması.....	7-8	48
	Türkiyem, Özyurtum.....	10	42
Cebeci, Dilaver	Tesbih (Şiir).....	2	38
Cengiz, İsmail	Uygur Etnoğrafyası ve Çokan Veli Hanov.....	13	43
	Kuruluşunun 56. Yıldönümünde Doğu Türkistan Cumhuriyeti.....	24	31
	Doğu Türkistan'da Türklerle Çinliler Arasında Temel Farklılıklar.....	25	28

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayınlandığı	
		Sayı :	Sayfa :
Çağatay, Tahir Prof.	Doğu Türkistan'da Zirai Sıculuk.....	14	9
Çandarlıoğlu, Gülçin Prf.	İslamiyet'den Önce Doğu Türkistan.....	10	12
Çataltepe, Sipahi Dr.	SSCB ve ÇHC.de Yaşayan Türkler'in İstatistiklerine Ait Bilgileri Mukayeseli Bir İnceleme.....	26	4
	SSCB ve Çin Cumhuriyeti Dışındaki Türk Dünyası....	27	4
Çiçek, Selma	Yurt Hasreti (Şiir).....	4	21
Çoşkuner, K. Fedai	Türkistan'a Ağıtlar (Şiir).....	4	15
Çoruhlu, Yaşar	İslamiyetin Kabulünden Sonra Asya Türk Sanatında Hayvan Üslubunun İzleri.....	26	11
Devlet, Nadir Doç. Dr.	Timurbek Devletşin.....	2	83
	Sovyetler Birliği'ndeki Müslümanların Bugünkü Durumu.....	9	7
Dergisi ARABIA	Doğu Türkistan Müslümanlarının Assimilasyon Ha- reketleriyle Mücadelesi.....	11-12	45
Donuk, Abdulkadir Prof.	Tarihte Sosyalizmin Fikir Babaları : D Leç Tomarez....	2	56
	Tarihte Sosyalizmin Fikir Babaları : Karl Marx.....	5	40
Eröz, Mehmet Prof. Dr.	Doğu Türkistan Yer Adlarına Dair.....	1	25
	Müslümanlık Milletimizin Koruyucusu Olmuştur.....	2	17
	Kırım Faciası'nın Kırkıncı Yılı.....	4	27
	Esir Türk İlleri'nde Milli Uyanış.....	5	3
Esin, Emel Dr.	D. Türkistan'ın İslam'a İhtidasından Safhalar (1).....	1	34
	D. TÜRkistan'ın İslam'a İhtidasından Safhalar (2) :		
	Hakani Devrinde Kaşğar.....	2	36
	D. Türkistan'ın İslam'a İhtidasından Safhalar (3) :		
	Türk Hakanları Devrinin Sonu.....	3	40
	D. Türkistan'ın İslam'a İhtidasından Safhalar (4).....	5	33
	Naziğim'in Destanı.....	7-8	37
	Milli Kültür Tarihi Sayfalarına Bakış.....	15	42
Engin, Muhabay Dr.	Çar Rejimi Yıkıldığı Sıralarda Rusya'daki Türkler'in Durumu.....	11-12	39
	"Türkistan" Meselesinde Tek Kavram.....	17	33
	Tarih Açısından Doğu Türkistan'da Kazak Türkleri....	19	3
Eraslan, Kemal Prof.	Karahanlı Türkçesi.....	20	49
Eraslan, Cezmi Dr.	Panslavizm Nedir? Ortaya Çıkış Sebepleri.....	15	52
Gaffuroğlu, Gulam	Çağdaş Uygurca'nın Şiveleri Hakkında.....	21	29
Gençosmanoğlu N.Y.	Kaşğar'da Vakit (Şiir).....	1	14
	Müslüman Zenci (Şiir).....	2	71
	Anayurdum Ata Yurdum (Şiir).....	11-12	47
	İsa Yusuf Alptekin İle Ropörtaj.....	23	50
	Ç.H.C. İstanbul Başkonsolosluğuna Cevap.....	24	22
Gökbayrak, Ergenekon	Sarı Tehlike.....	3	75

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayımlandığı	
		Sayı :	Sayfa :
Göze, Ergun	Hür Doğu Türkistan.....	1	35
	21. Asır, Türk Asrı Olacaktır.....	2	14
	İkinci Endülüs mü?.....	3	14
	Çin ü Maçın Yolunda.....	6	22
	Ekranda Gözyaşları.....	7-8	8
	Kızıl Çin Diplomatları Bulgar Diplomatlarının Yo- lunda mı?.....	24	11
Gök-Alp, Türükolu Prof	Türk Tarihinden Ana Çizgiler : 1.....	3	66
	Türk Tarihinden Ana Çizgiler : 2.....	4	32
Güngör, Harun Doç.	Gagauzlar.....	28	25
Gültepe, Kazım	Esir Doğu Türkistan Üzerine Bazı Hatırlatmalar.....	26	16
Güner, Ahmet	İslamiyet ve Komünizm	1	19
Gümüş, Ali	Marksizmin Pençesindeki 60 milyon Müslüman.....	1	67
Hayıt, Baymirza Dr.	Türkistan'ın Bugünkü Meseleleri.....	14	4
	Modern Türkistan Araştırmalarının Bugünkü Mese- leleri.....	21	18
Hann, İldiko Beller Dr.	Günümüzün Doğu Türkistan'ın da Dil ve Kültür.....	15	12
	Doğu Türkistan Müslümanlarının Feryatları.....	22	47
Hazret, Mehmet Emin	Bugünkü Doğu Türkistan.....	23	11
	Gerçek Amaç Nedir?.....	24	20
Haşim, Vicdan Hekimi,	Okul Hatıraları.....	23	18
	Saltuk Buğra Han ve Seyfettin Azizi.....	20	39
İlicak, Nazlı	Böyle Gelmiş, Ama Böyle Gitmez.....	7-8	42
	Tarihte ilk Türk-Endonezya İlişkileri.....	16	8
İnöğöllüoğlu, Metin İyigür, Dursun	Türk Çin İlişkileri ve Doğu Türkistan.....	9	10
	İslam Konferansı'ndan Notlar	1	47
Kabaklı, Ahmet	Eski Dost, Eski Düşman	2	30
	Elem Tarlasının Acı Pirinci	3	9
	Dost, dost diye	6	21
	Bilmem ki Nasıl Anlatsam	7-8	7
	Doğu Türkistan, Doğu Anadolu	24	11
	Uygur Nasturi Hristiyanlığı Hakkında Düşünceler	20	43
Kaşgarlı, Mehlika A.Prof	Buku Kağan miti	28	11
	Doğu Türkistan'ın Şehirleri : Turfan	3	37
Kaşgarlı Sultan M.	Taklamakan'la Sohbet (Şiir)	9	9
	Yeni Uygur Edebiyatının Ünlü Temsilcisi : Şair Meh- met Ali Tefvik.....	10	15
	Abdülhalik Uygur	11-12	18
	Uygur Türkleri'nde Düğün Koşakları	16	47

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayınlandığı	
		Sayı :	Sayfa :
	Çin'de Kanlı Olayların İçyüzü	22	46
	Doğu Türkistan Üzerine Suikast Planı	23	3
	Gerçek ve Yalan	24	14
	Çinli yöneticilerin 20.yy.da D.Türkistan'a Çinli göçmen yerleştirme hareketi ve onun akibetleri.....	27	9
	Özbekistan ve Azerbaycan Seyahatinden Hatıralar	28	15
Kafesoğlu, İbrahim Prof.	Kutadgu Bilig	5	10
	Uygurlar	7-8	9
	Uygurlar	24	25
Kalaycıoğlu, İrfan	Ankara Selçuk Halılarının Yeniden Var Oluşu	17	12
Karahan, Abdulkadir Prf.	Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacip	24	34
Karaduman Şevket Dr.	Tarihte Türk ve Türkiye	25	9
Kanat, Ömer	Cumhuriyet Devrinde D. Türkistan'la Münasebetler	4	34
Kocaoğlu, Timur Dr.	D Türkistan hakkında Hindistan,,bulunan mühim bir eser	4	115
Koçaş, M. Sadi	Doğu Türkistan Vakfı	11-12	5
	Dış Türkler	13	5
Koçar, Çağatay Dr.	Türkistan Halk Edebiyatında Bilmece Türü	4	82
	Çağdaş Türk Şiirinde Tarihi Temalar	10	31
	Türkistan Halk Edebiyatında Ninniler	14	27
	Türkistan Türkmen Atasözleri ve Deyimleri	15	34
Körüklü, Refet	Türk Yaratılmaktan Mağrurum (Şiir)	5	42
	Tanrının Huzuruna Hangi Yüzle Varalım (Şiir)	6	13
Kurat, Yuluğtekin	20. Yüzyılda Doğu Türkistan	14	14
Kurban, İklil	Şincan isminin yüzyılı	3	28
	Elveda Ata	4	55
	Doğu Türkistan Şairleri Hakkında Kısa Notlar	5	48
	Kanlı Mayıs	7-8	5
	Çin, iki yol kavşağında	9	13
Kutlukin, Gökyiğit	Yaslı Doğu Türkistan (şiir)	10	14
	İnandığımız Davalar	14	33
Mansur, Seyit Sultan	Sovyetler'in Kırım Türkleri'ne İşledikleri Cürümler	5	54
Mecmua ARABIYE	Karahanlılar	7-8	12
Merçil, Erdoğan Prof.	Doğu Türkistan Hadiselerinin İçyüzü	28	27
Muhlisi, Yusufbeğ			
Naby, Eden Dr.	Uygur Edebiyatının Geçmişi	14	18
Onat, Uyan	Soydaş Çocuklarına (şiir)	24	23
Özdağ, Muzaffer	Türk-Çin, Türk-Sovyet İlişkileri ve D. Türkistan	6	4
	Türkiye, İslam Dünyası ve Doğu Türksitan	9	4
	Türkiye, İslam Dünyası ve Doğu Türkistan	10	5

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayımlandığı	
		Sayı :	Sayfa :
	Türklük, İslamiyet ve Laiklik	13	14
	Türklük, İslamiyet ve Laiklik	14	23
	Dünya Jeopolitiği çerçevesinde Sovyetler Birliği ve Türkiye.....	15	5
Öztürk, Hüseyin	Türkistanım Ağlama (şiir)	3	63
Öztürkmen, Ömer	İsa Yusuf Alptekin ve Dalay Lama	24	24
Öztopçu, Kurtuluş Dr.	Yeni uygur Atasözlerinin Kaynağı olarak Divan-ı Lügat-it Türk.....	20	25
Özuygur, Mustafa	Doğu Türkistan'da Petrol ve D. Türkistan	23	8
Pahta, Gulamettin	Amerika'da Türkistan Günü	13	12
	Londra Üniversitesi Semineri ve Türkistan	14	36
	Orta Yaşlı Uygur'dan Nazik Bir Remiz (İng.den ter.)	17	1
	Türkler'in İslamiyetten Önceki İnançları	21	11
	Çin'de İslamiyetin Mirası	23	13
	Komünist Çin İşgali Altında İnleyen 25 milyon Türk 1933 Ayaklanması ve Doğu Türkistan'da Sovyet-Çin İşbirliği.....	27	32
		28	4
Rahmeti, RahmetullahDr.	Doğu Türkistan'da Muhtariyet ve Türk-İslam Varlığını Yok Etme Siyaseti.....	13	24
Rai, Kıyamuddin Doç.Dr.	Afgan Faciası'nın Genel Bir Tablosu	3	95
Saray, Mehmet Prof.	Doğu Türkistan Türkleri I	2	43
	Doğu Türkistan Türkleri II	3	15
	Atatürk ve Türk Dünyası	4	16
	Kaşgar'a Gönderilen Türk Subayları	5	27
	Şarki Türkistan Tarihi Hakkında Bazı Kayıtlar	11-12	13
	Birlik ve Beraberlikten Kuvvet Doğar	13	13
	"Şarki Türkistan Tarihi" (Kitap Tanıtımı)	16	5
	I.Milletklararası Türkistan Kültür ve Tarih Semineri	18	3
	Osmanlı Devleti ve Doğu Türkistan	20	12
	Türkistan'da Vakıfçılık ve Doğu Türkistan Vakfı'nın Önemi.....	22	42
	Yeni Emperyalizm ve Doğu Türkistan	23	1
	İnsan Haklarını Savunucusu Ülkelerin Desteğinin Devamını Bekliyoruz.....	23	23
	Çin Halk Cumhuriyeti'nde Türkler de Vardır	24	12
	Doğu Türkistan'daki Son Gelişmeler Üzerine	25	38
	Azerbaycan ve Türkistan Tarihinin Araştırılmasında Türkçe Kaynakların Önemi.....	27	16

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayınlandığı	
		Sayı :	Sayfa :
Sun, Lena	Çin Topraklarında Azınlık Çatışmaları	9	20
	Sıkı Baskı içinde de Çin Karşısı Uygurlar Doğu Türkistan'da Büyüyor.....	28	19
Serabi	Güneşin doğduğu Yer (şiir)	6	13
Sa - Tar, Burhan	Dünyada Türk Tarihi (şiir)	6	14
Sertkaya, O. Fikri Prof.	Yeni Uygur Kitabelerinin Kültür Tarihimiz içerisindeki Yeri.....	20	21
Serin, Vildan Doç. Dr.	İki Kutuplu Bir Dünyadan, Çok Kutuplu Bir Dünyaya	27	22
Sepetçioğlu, M. Necati	Viyana'dan Kaşgar'a	4	24
Sayıklı, E.	Çin Devlet Başkanı Li Şen'e Mektup	2	108
Soyyigit. O.Zeki	Milletimin ,matemi (şiir)	1	20
	Bu Kitabı Tanıyalım: "El-Muslimin Fi'l -İttihad Es-Sovyeti Abra't-Tarih".....	4	57
Şahin A. Metin	"Türkistan Gönlüm" (şiir)	4	23
Şirin, Veli	Esir Doğu Türkistan	7-8	49
Taş, Abdulkadir Dr.	Çin'de Unutulan Müslümanlar	4	66
	Doğu Türkistan Müslümanları ve Komünist Baskı	15	40
Turan, Şekur	Abdulrahim Ötkür	11-12	25
	Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri'nde Türkistan ile İlgili Bildiriler.....	14	35
	Kamber Hanım	16	44
	Mesut Sabri Baykuzi'nin Vefatının 38. yılı	18	58
	Ahmet Can Kasimi	20	41
	Seyfettin Azizi Ne Yapmak İstiyor?	22	34
	Kurban Koday ve Hizmetleri	27	30
Tolkun, Selahattin	21. Asrın Eşiğinde Türk Dünyası	25	21
Tümtürk, İsmet	Türkistan'a Niçin Yardım Edilmeli?	1	13
	Mümkün Olan Nedir?	4	9
	Dostlarla Hasbihal	6	3
Turfani,P./Musabay, İ.	Doğu Türkistan	7-8	54
Türkistanlı M.E.	İsa Alptekin'in Suudi Arabistan Seyahati	5	52
Türkeli, Cevat	Türk Tarihinin Çince Kaynaklarından Shih-chi	27	19
	Prof Baytur'un "Çin'deki Eski Kaynaklarda Türkler'in Ataları" isimli Makalesi Hakkında.....	25	13
Türköz, Ahmet	Olcas Süleyman (Kazak Edebiyatı'ndan Ter.)	25	24
	Kazakistan'daki Ekolojik Faaliyetlere Bir Bakış (Türkistanlı Bir Tıp Doktoru'nun Ağzından).....	26	23
Ülküsal, Müstecip	"Doğu Türkistan'ın Sesi"	2	55

DOĞU TÜRKİSTAN'IN SESİ DERGİSİ

TÜRKÇE MAKALELER İNDEKSİ

SOYADI, ADI	MAKALENİN ADI	Yayımlandığı	
		Sayı :	Sayfa :
Vatanoğlu, A.	Bir Kızıl Çin Heyeti'nin Türkiye Gezisi ve Düşündürdükleri.....	6	20
Walter, N. Peterson	Uygur, Kazak ve Kırgız	28	22
Yaman, Abdullah	Hürriyet Arayan bir Türk-İslam Ülkesi	2	76
	Kaşgar İslam Devleti Nasıl Parçalandı?	4	50
	Çin'de İslamiyet	5	43
	Unesco Sergisi'nde Doğu Türkistan	10	43
Yazgan, Turan Prof.	Türkistan ile İlgili Vakıflar	5	7
Yüksel, İbrahim	Hasan Melikzade Zerdabi	15	28

Kazak Türk Lehçesindeki Atasözleriyle İlgili Bir Araştırma

ATASÖZLERİ İLE
DEYİŞLERMAQAL MEN
MÂTELDER

Zeynep ENGİN

Atasözleri ve deyişler uzun zamanlar boyu kalıplaşıp kuşaktan kuşağa değişip gelen halk mirası, büyük ustalıkla yapılan söz örnekleridir. Atasözlerinde halkın düşünceleri, yaşayışı, inanışları, gelenekleri, alimliği ile kıvrak zekalılığını görürüz. Bir atasözünün ilk taslağı belki bir kişi tarafından ortaya atılmıştır ama zamanla başkalarının ağzında söylene söylene yapılan eklemeler ve değiştirmelerle o söz herkesçe beğenilen bir biçim almış ve sonunda toplumun ortak malı olmuştur. Atasözleri kısa ve özündür. Az kelime ile çok şey anlatır. Halkın kıvrak zekalılığıyla söylendiğinde "Doksan ağız sözün topuk kadar düğümü" atasözleri ve deyişler hem az ve ölçülü, hem de güzel bir türde yazılıp, derin düşünce ve geniş özetini içine alır.

Atasözlerindeki düşünce alimlerin söz yaratma gücünden doğup neticede kesin ve kararlı fikir türünde söylenir. Amacı yol göstermektir.

"--Ken bolsan, ken bolmaysın
Sabırlı olsan, kem olmazsın."

"--Azil aytsan da, âdil ayt
Nükteli söylesen de, adil söyle"

"--Budaydın kevdesin kötergeni dakılı çoktıkı, cigittin kevdesin kötergeni aqılı çoktıkı
Buğdayın küzlenmesi tahılı yokluğundan, yiğidin kibirlenmesi aklı yokluğundan"

"--Tuz astın demin keltirse, maqal sözün sânin keltiredi. Tuz aşın tadını verse, atasözü sözün süsünü verir."

Deyişlerde düşünce, atasözlerinde olduğu gibi direkt söyleniş tarzında değil ilaveler yaparak, yönetümenlikler koyarak (işaret) türünde söylenir.

"--Bayağı cartas, bir cartas
Dağdaki taş ta yerdeki taş ta aynı taş.

Maqal-Mâtelder talay zamandar boyı kalıptasıp, urpaqtan urpaqqa avısıp kelgen halıqtıq mura, asqan şeberlikpen casalgan söz örneği. Maqal-mâtelderden halıqtın aqıl-oyı, danalığı men tapkırlıqın köremiz. Olar keleli oy, ken mazmundı bir-ak avız sözben aytıp, qoritındı casavdın tamaşa ülgisi, halıq tapkırlıqımen aytkanda "Toksan Avız Sözdin Tobıqtay Tüyini" makal - mâtelder ari ıqşam, ari körkem türde casalıp, teren oy, ken mazmundı qamtıydı.

Maqaldarda oy tucırımdalıp, danalık qoritındı, tüyindı pikir türinde ayıladı. Mısaldar:

*Ken bolsan, kem bolmaysın.
Azil aytsan da âdil ayt.*

Budaydın kevdesin kötergeni dakılı çoktıkı, cigittin kevdesin kötergeni aqılı çoktıkı.

Tuz astın demin keltirse, maqal sözün sânin keltiredi.

Mâtelderde oy-pikir maqaldardağıday, tikeley kesip aytuv türinde emes, canamalap nuskay saluv (iysara) türinde ayıladı.

Mısaldar:

*"Bayağı cartas, bir cartas.
İyt aşuvın tırnadan aladı."*

Maqal-mâtelderdin işinde tuvra mağınasında uğınlatında, astarlı, keltirindi mağınasında uğınlatını da bar.

--İyt aşuvın tırnadan aladı.

İt kızgınlığını tırmalayarak alır.

Atasözleri ve deyişlerin içinde doğru manasında anlaşılana da astarlı (kinayeli), ilaveli manasında anlaşılana da var. Misali;

--Olaktan salak caman

Sakardan tembel daha kötü.

--Cavga canındı bersen de, sırındı berme.

Düşmana canını versen de sırrını verme.

denilen atasözlerini direkt olarak doğru manasında anlarız.

Aşağıdaki atasözlerini ilaveli (değişken) manasında kabullenip düşünürüz.

--Al bolat pışak kın tübinde catpaydı.

İşte polat bıçak kın dibinde yatmaz

<<saklı bir şey ne zaman da olsa aydınlık görür, o hep gizli gününde kalmaz. Nasıl olsa bir gün aniden parlayarak ortaya çıkar>> denileni;

--Kalavın tapsa kar canar

Dizilebilse kar bile yanar

<<Usulünü bulsa elden gelmeyecek iş olmaz>> demeyi bildiriyor.

Atasözleriyle deyişlerin çoğunluğu kahramanlı, şekilli, biçimli türde gelir. İlaveli, değişmeli manasında anlaşılır. Misali;

--Temirdi kızgan kezde soq.

Demir tavında dövülür.

--Şaban üyrek burun uşar.

Tembel ördek önce uçar.

--Sırın bilmes attın sırtınnan cürme.

Sırrını bilmediğin atın arkasından yürüme.

Misalı:

Olaktan salak caman.

Cavga canındı bersen de, sırındı berme. degen maqaldardı tikeley, tuvra mağnasında uğınamız.

Āl bolat pışak kın tübi nde catpaydı;

Kalavın tapsa, kar canar_

degen maqaldardı keltirindi mağnasında kabıldap tüşinemiz.

Munun aldingısı <<Asıp nerse kaşan da carık köredi, ol ünemi casırın küininde kalmaydı, kalayda bir carık etip şıgadı>> degendi.

Songısı <<Retin tapsa koldan kelmeytin is bolmaydı>> degendi bildiredi. Maqal-mâtelderdin köpşiligi obrazdı, beyneli türde kelip, astarlı, avıspalı mağnasında uğınıladı.

Misalı:

Temirdi kızgan kezde soq.

Şaban üyrek burun uşar.

Sırın bilmes attın sırtınnan cürme.

KAVAKÇA ATASÖZLERİNDEN İBOMİELER

KAVAKÇA MAQALDARDAN İLAİFLAMA

Ağın su arnasın tabadı.

Akan su akacağı yeri bulur.

Altındı erite bilmegen iriter, terini iyley bilmegen şiriter.

Altını eritemeyen yok eder, deriyi işleyemeyen çürütür.

Arık atka kamşı avur.

Zayıf ata kamçı ağır.

Adam uyımşıl, mal üyirşil.

Adam toplumdan ayrılamaz, mal sürüden.

Askanga aspanda alasa.

Kibirli insana gökyüzü de aşağı.

Av tursa aldında, iz kuvıp ne kerek.

Av önünde dururken iz sürmeye ne gerek.

Aldımen isti tındırsan, kim ursar sonson kındırsan.

İlkönce işini bitirsen, kim kızar sonra gezersen.

Avzında sözü turmastın bir cerde özü turmas.

Ağzında sözü durmayanın bir yerde kendisi durmaz.

Avır isten korıkpa, avır sözden korık.

Ağır işten korkma ağır sözden kork.

Akılsız qayrat bas carar.

Akılsız gayret baş yarar.

Aytpas cerde avzındı tıy.

Söylenmeyecek yerde ağzını tut.

Aşuvın kelse qolın tart, aytpas cerde tilin tart.

Sinirlendiğinde kolunu tut, söylenmeyecek yerde dilini tut.

Aqsaq tüyenin avzına cel aydagan qanbaq tlyer.

Topal devenin ağzına rüzğarın sürüklediği kangal(ot) düşer.

Bos ötkizüv ömirdi aqımaqqa könildi

Boş geçiren ömrünü, ahmaklığa gönüllü

Bilim arzan, biluv qımbat.

Bilgi ucuz, bilmek pahalı (zor)

Berekeli cerden mereke ketpes.

Birlik olan yerden mutluluk eksilmez.

Buvinsız cerge pışak urma.

Yersiz yere bir şey talep etme

Bilimdiden akıl şıgar, aqıldı qarttan nakıl şıgar.

İlim sahibinden akıl çıkar, akıllı ihtiyardan nakil çıkar.

Bermestin ası pispes.

Vermeğe gönlü olmayan zaten vermez

Bedeldi saktaytın - berekeli enbek.

Haysiyeti koruyan, bereketli emek.

Batırgada can kerek.

Bahadıra da can gerek

Bir avıl tutas tuvısın bolganşa, er avılda bir-bir tuvısın bolsun.

Bir köyde bütün akrabın olacağına her köyde bir-bir akrabın olsun.

Cerdin sâni-egin, erdin sâni-bilim.

Ekilen tarla güzel olur, okuyan insan bilgin olur

Cıgılıp catıp, süringenge külme.

Kendi halini bilmeden başkalarına gülme

Cumıla kötergen cük cenil.

Canla başla sarıldığın iş hafif gelir.

Caksılık ağaş başında, camandık ayak astında.

İyilik ağaş başında, kötülük ayak altında

Coldastı col ayıradı.

Yoldaşı yol ayırır. (Herkesin yolu ayrıdır.)

Caksı-ay men künde, alemge birdey.

İyi olan, ay ile gün gibi, aleme bir gibi.

Caman cakının sıylamas.

Kötü kimse yakınına hürmet etmez.

Canılmaytın cak, sürinbeytin tuyak cok.

Yanılmayacak çene, sürünmeyecek ayak olmaz.

Düvkanşı cerin maktaydı, balıkşı kölin maktaydı.

Ekinci yerini metheder, balıkçı gölünü metheder.

Erlipen birlik ceniske cetkizedi.

Erlık ile birlik muvaffakiyete ulaştırır.

Erdin sınşısı-eli.

Yiğidin tenkidçisi halkı

Erte şıksan aldından kün çıgadı, keş şıksan aldından kün çıgadı.

Erken çıkarsan karşına gün çıkar, geç çıkarsan karşına gece çıkar.

Egindikti küz suvar, küz suvarsan, cüz suvar.

Ekinliği güz sular, güz sularsan yüz sular.

Enbeksiz erlik tuvmaydı.

Emeksiz erlik doğmaz. (Çaba harcamadan hiçbir şeye ulaşılmaz)

Enbegi azdın önbegi az.

Emeği az olanın hüneri az.

Erdin atın enbek şıgarar.

İnsan emeği ile nam kazanır.

Enbek tübi bereke.

Çalışmanın sonu kazançtır.

Enbek süygendi el süyedi.

Çalışkan insanı herkes sever.

Ekevdin cıyganı üşevge cetedi.

Birlikte yapılan işin kazancı herkese yeter.

Erişek etegine sürinedi.

Tembel insan sürünür.

Eskige cana ölşeyiş, camanga caksı ölşeyiş.

Eski ile yeni, kötü ile iyi arasındaki fark belli olur.

Enbeksiz iş bitpeydi, erişektin kolu cetpeydi.

Emeksiz iş bitmez, üşengecin işi hiç bitmez.

Devamı gelecek sayıda

Abdulkadir Cengiz (1921-1990)

A. Şekür TURAN

Abdulkadir Cengiz'in vefatını üzüntüyle öğrendim. Son gördüğüm zaman hastaydı. Evdeki ortamın elverdiği ölçüde, hep Doğu Türkistan'dan konuştuk. Zaten Abdulkadir Bey Doğu Türkistan'dan başka şey konuşmazdı.

Ben Abdulkadir Cengiz'le 1960 senesinde, Ankara Türk ocağındaki Nejdet Sançar Beyin verdiği bir konferansta tanışmıştım. Konferans bitince Mehmet Emin Buğra'nın evine beraber gittik. Yanında Abdülkerim Uygur (1) isimli bir hemşehrimiz de vardı. Mehmet Emin Buğra'ya, Cihanbeyli'deki Türkistan'a dair yaptığı faaliyetlerini anlattı. İşte, merhum Abdulkadir Cengiz Beyle olan fikir arkadaşlığımızın temeli, 1960 senesinin bir yaz ayında böyle atıldı.

Abdulkadir Cengiz bir Doğu Türkistan aşığı idi: O her ortamda, dinleyecek kimi bulursa Doğu Türkistan'ı anlatır ve oradaki Çin zulmünden bahsederdi. O tarihlerde gazete ve dergilerde Doğu Türkistan'a dair yazılar, günümüzdeki gibi çok değildi. Gazete ve dergilerde çıkan yazıları bulup, keserek saklardı. Bazen hoşuna giden makale ve haberleri kesip itina ile yapışturarak bana gönderdiği de olurdu. Arşivimdeki küpürlerin bazıları Abdulkadir Cengiz'in gönderdikleridir.

Abdulkadir Cengiz Cihanbeyli'den Adana'ya taşınmıştı. Adana'daki Türkistanlılar Derneğinde çalıştığı sıralarda, tek başına Doğu Türkistan'ı temsil edip, Doğu Türkistan meselisini, gölgede kalmaktan kurtardı.

Adana'da bulunduğu sıralarda, beni Adana'ya davet etmişti. Geniş bir kaç odası olan bir binada oturuyordu. Oturduğu bina, adeta Doğu Türkistan Derneği gibi çalışıyordu. Adana'ya

A.Cengiz(sağ başta) Türk Göçmen ve Mülteci Demekleri Federasyonu Yöneticilerinden Rumeli Türklyeri'nin liderlerinden merhumŞerafettin Yücelden ile birlikte (Adana, 1972)

hangi Türkistanlı gelirse Abdulkadir Cengiz Beyi bulur, misafir olur ve derdine derman arardı.

Abdulkadir Cengiz Adana'dan İstanbul'a taşındı. Bana kalırsa Abdulkadir Cengiz Beyin en verimli çalışması, sayın İsa Yusuf Alptekin Beyin kurduğu Doğu Türkistan Göçmenler Derneği'nde olmuştur. O çağlarda Doğu Türkistan'dan Afganistan'a geçmiş olan Doğu Türkistanlıların Türkiye'ye gelme işi yoğunluk kazanmıştı. Başta sayın İsa Yusuf Alptekin, merhum Polat Kadir Turfani ve Abdulkadir Cengiz Bey, bu işlerin yürümesi için sık sık Ankara'ya gelirdi. Kaldığı otel, çalıştığım Millî Kütüphane'ye yakın olduğu için, bana uğrar, yapmakta olduğu işi büyük bir heyecanla anlatır, yaptığı işten büyük mutluluk duyardı. Bu arada işiyle yeteri kadar ilgilenmemesi sebebiyle maddî sıkıntılara düşmüş olmasına pek aldırmaz etmezdi: O, oğlunu okuyup yetişmesi için Türkistan'a dair çıkan yayınları takip ettiği gibi, Millî Kütüphane kataloğundan da benim vasıtamla faydalanıp kitap satın almak için liste hazırlar, ucuz veya pahalı olmasına aldırmaz etmeden satın alırdı. Bütün gayesi bir

BİYOĞRAFI

Türkistan kitaplığı kurmaktı. Bu gibi işler para ister, vakit isterdi.

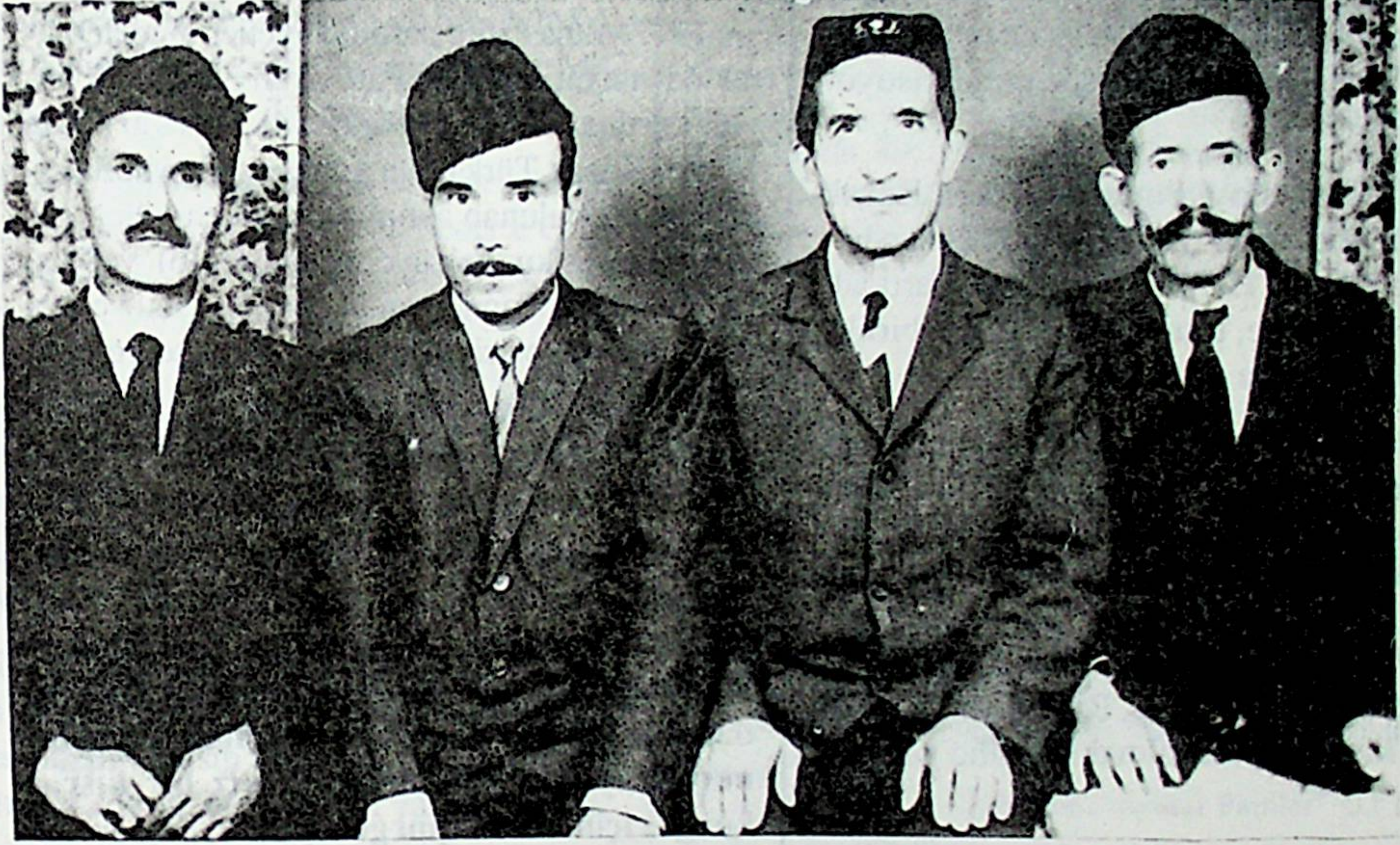
Abdulkadir Cengiz'in en sevdiği uğraşlardan biri de devlet büyüklerini ziyaret etmek ve köşe yazarlarıyla tanışmaktı. Bu işi yaparken de vakit ve diğer giderlerden çekinmezdi. E kişilerle çektiği fotoğrafları biriktirmek de onun zevk aldığı uğraşlardan biriydi.

Abdulkadir Cengiz'in diğer bir yönü de hiç bir dernek ve şahsa bağlı kalmadan, ken başına hareket edebilmesiydi. O son zamanlarda Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye gelmek isteyen bazı kişileri davet ediyordu. Abdulkadir Cengiz Bey'in yardımıyla Türkiye'ye gelip yerleşip, zengin olmuş çok hemşehri tanırım.

Abdulkadir Bey, Doğu Türkistan ve Doğu Türkistanlıların faydasına olan herşeyi yapmağa hazır olan bir idealist idi. Merhum Abdulkadir Cengiz Ağabeye Allah'tan gani gani rahmet, keuderli ailesine başsağlığı dilerim.

Ömrü boyunca bütün günü Doğu Türkistan davası uğruna harcayan merhum Abdulkadir Cengiz, kendisinden sonra da inandığı davaya hizmet edebilecek yetenek ve düşüncede İsmail Cengiz gibi bir evlat bırakarak ebediyete göçtüğü için mutludur. (Yazı Kurulu)

(1) Abdülkerim Uygur, Nazilli'de 1980 senesinde vefat etmiş olup kabri Nazilli Merkez Mezarlığındadır. Allah'tan rahmet dilerim.

A.Cengiz (sağdan 2.), Pakistan'a yaptığı ziyarette, ileri gelen Türkistanlılarla birlikte görülüyor..

TÜRKİSTAN ATA SÖZLERİNDEN SEÇMELER

**Karnı toygannın közü toymas,
yep toymagan yalap toymas.**

**Yahşı bilen dost bolsan açılır çiçeklerin!
Yaman bilen dost bolsan yarıdır yüreklerin!**

**Candın keçmügünçe
cananıga yetkini bolmas!**

ALAŞ PARTİSİ

Ahmet TÜRK

Sovyetler Birliği'nin çöküş sürecine girme siyle Türk Cumhuriyetleri'nde bağımsızlık arayışları başlamış olup, bu maksatla çeşitli "Parti" ve "Dernekler" kurulmaktadır. Bunlardan biri **Alaş Ult - Azatlık Partisi**'dir. Bu partiden başka daha yirmi küsur kadar parti veya dernek şu an Kazakistan'da faaliyet göstermektedir. (1)

Bu yüzyılın başlarında yine Rusya'da Çarlık rejiminin yıkılmasıyla, iç çalkantıların fazlaşmaya başladığı sıralarda aynı oluşumların yaşandığını biliyoruz. Biz bu yazıda o zamanlar kurulmuş olan "Alaş" partisinden söz etmek istiyoruz.

"Alaş", Türk boylarının özellikle Kazak Türkleri'nin milli uran (parola) olarak kullandıkları bir sözdür. (2) Herhalde bu sözün parti adı olarak seçilmesinde, taşıdığı "çağrı" ve "birlik" anlamının etkisi olsa gerektir.

Alaş Partisi'nin gizli olarak 1905 yılında kurulduğu kabul edilir. H. Oraltay'ın "Alaş: Türkistan Türkleri'nin Milli İstiklal Parolası" adlı eserinde Alaş Partisi'nin 1905 yılında kurulduğunu Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin de yazdığını belirtir. (3) Hangi gün ve ayda kurulduğunu tam tesbit edemediğimiz Alaş Partisi'nin Türkistan'da ilk kurulan parti olmakla tarihe geçmiştir.

Yeri gelmişken burada küçük bir tesbit yapmak istiyoruz. Bilindiği gibi, Osmanlı-Türk tarihinde ilk siyasi partinin resmi olarak kurulması, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908'de gizli olarak yaptığı kongrede yayınladığı 13 maddelik kararlarla sırkalaştığını (partileştiğini) ilan etmesiyle olmuştur. (4) Öyleyse, Alaş Partisi sadece Türkistan değil, bütün Türk Tarihinde ilk kurulan parti hüviyetini kazanmaktadır. Ancak bu iddianın geçerlilik kazanabilmesi için, Alaş Partisi'nin kuruluşu hakkında daha köklü ve derin in-

celemelerin yapılması gerektiği gözden uzak tutulmamalıdır.

Bununla birlikte, Türkistan'daki gelişen siyasi ve sosyal olaylarla Osmanlı İmparatorluğu'ndaki siyasi ve sosyal olayları karşılaştırılabilir mi sorusu ortaya çıkmaktadır ki, bu soru bize hemen Osmanlı düşünce hayatına Rusya'dan gelen Türk aydınlarının katkısını, Enver Paşa'nın Türkistan'daki faaliyetlerini ve Mağcan Cumabayuli'nin yazdığı "Alıştağı Bayırma=Uzakta-ki Kardeşime" adlı şiirini hatırlatmaktadır.

Diğer yandan Alaş Partisi'nin yanısıra Kazak Türkleri arasında ikinci bir parti olan "Üşcüz Partisi"nin de kurularak Türkistan tarihinde ilk defa çokm partili siyasi bir sistemin başlatıldığını belirtelim. (5)

1917 yılına kadar parti faaliyetlerini gizli olarak devam ettiren Alaş Partisi'nin bilinen ilk büyük kurultayı 1905 Haziranında Karkaralı'da 14.500 Kazak Türk'ünün katılımıyla yapılmıştır. Burada bulunan aydınlar ve ülkenin ileri gelenleri meclis kurarak üye seçilmişler (6) ve Rusya hükümetine toprak, mülk, din hürriyeti ve medeniyet meseleleriyle ilgili bir dilekçe göndermişlerdir. Ayrıca uzun tartışmalardan sonra bu kurultay'da üyeler Türkçü görüşü benimsemişlerdir. (7)

Zeki Velidi Togan, eserinde, Alihan Bökeyhanoğlu'nun anlattıklarından zikrederek; "-Kazaklar'ın kongresi eski şovalyelerde olduğu gibi at üzerinde açık havada oluyordu. Bozkır-daki bir kongrede hazır bulunanlar yere oturmayıp ayakta kalıyordu. Semiz bir kısrak kongre için kürsü işini görüyordu. Söylev vermek isteyenler kısraka biniyorlardı." diye yazar. (8). Kimbilir, Kazak Türkleri'nin bu parti kongreleri dünya demokrasi tarihinde "atlı Demokrasi" olarak geçer mi-

Alaş Partisi üyeleri, 1917 Temmuz ayındaki ikinci kurultaylarına kadar halkı aydınlatmak üzere "Kazak", "Aykap", "Serke" ve "Kazakistan" gibi dergi ve gazeteler çıkararak siyasi faaliyetlerine devam etmişlerdir. (9) İkinci kurultay da, Alaş Partisi'ni resmi olarak bütün organlarını

seçerek partileşme sürecini tamamlamıştır. (10)

Bu kurultay da Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursunov, Min Cakup Duvlatov, Turmuhammed, Abdülhamit Şadibayov ve Birmakan'ın gayretleriyle hazırlanan "Alaş Partisi Genel Programı" şöyle idi:

1.- Rusya Demokratik Federal Cumhuriyeti esasına göre idare edilmeli ve Federal Cumhuriyetlerin her biri ayrdı muhtariyet hukukuna sahip olmalı. ,hükümetin başında kurucu meclis olmalı ve memleketi geçiş döneminde kurucu ve devlet duması tarafından seçilen Cumhurbaşkanı yönetmeli. Cumhurbaşkanı, kurucu meclis ve devlet duması önünde sorumlu olan bakanlar kurulu nu yönetir. Kanun çıkaran organ ancak hükümeti kontrol etme hukukuna sahip olan devlet dumasına sorumludur. Herkes dinine ve ırkına bakılmaksızın seçim kanunundan eşit faydalanır. Milletvekili seçimi gizli oy ile yapılır.

2.- Kazak Muhtariyeti başka halklar gibi eşit hukuklu olarak Rusya Demokratik Federal Cumhuriyeti'ne dahil olan vilayetlerden teşkil eder. Sınırlı hukuka sahip olan bütün müesseseler eskisi gibi yönetilir. Mahalli müesseselerde ve ordu da hizmet edenlerin sorunları kendi halkı tarafından hal edilir. "Alaş Partisi" halkın hayat seviyesini yükseltmeye çalışacak,bütün fakirleri Partiye ortak olarak kabul eder. Rüşvet alanları düşman diye ilan eder.

3.- Rusya Federal Cumhuriyeti'nde kişi özgürlüğü ve eşitliği ve cemiyet kurma hukuku herkese verilmiştir. Basın hürriyeti de verilmiştir. Mahkemeler suçsuz hiç kimseyi yargılayamaz.

4.- Din ve Devlet işleri birbirinden ayrılmıştır, herkesin kanun önünde eşit hakka sahip olması gerekir. Kazaklar'ın kendi müftüleri olması lazım. ve nikah, doğum, ölüm ve boşanma işlerini Kazak din görevlileri yönetir.

5.- Her bir halkın mahkemesi kendi töresine göre yargılaması ve mahkeme heyetinin mahalli dili bilmesi gerekir. O bölgede çoğunluğu teşkil eden halkın dilinde yapılması gerekir. Herkes mahkeme önünde eşittir. Allah'tan sonra en güçlü mahkemeler ve halk danışmanları olduğu için

onların vereceği karara itaat etmek gerek. Mahkemeler halk danışmanlarının iştiraki ile yapılmalı ve Kazaklar'ın yaşadığı bölgelerde halk danışmanları Kazaklar'dan seçilmesi gerekir.

6.- Halkı korumak için şimdikine göre başka şekilde ordu kurmak lazım. Askeri hizmet mecburidir ve askere alınanlara eğitim vermek gerek Kazak gençleri, askerliği süvari olarak yapmalıdırlar.

7.- Vergi, zenginlerden çok, fakirlerden az alınmalıdır.

8.- Eğitim ve öğretimden herkes eşit şekilde faydalanır. Bütün okullarda eğitim parasız olmalıdır. İlkokullarda dersler ana dilinde olmalı, Kazaklar kendi orta dereceli ve üniversitelerine sahip olmalıdır. Okulların özerk olması ve hükümetin okul işlerine karışmaması lazımdır. (11)

Yukarıdaki 12 maddelik programın eksik olduğunu hatırlatarak, Alaş Partisi'nin üçüncü kurultayı'na geçelim.

8-13 Aralık 1917 tarihleri arasında Oranburg'da yapılan bu kurultay'ın sonucunda "Alaş Orda" adıyla milli, muhtar bir hükümet kurulmuştur. Böylelikle Alaş Partisi bu milli muhtar Alaş Orda Hükümeti'ni kurmakla, gelecekte Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığını kazanmasının ancak partiler yoluyla yapılan demokratik bir mücadeleyle gerçekleşeceğini bildiriyordu.

DİPNOTLAR

- 1.) A.Kesici "Kazakistan'da 50 Gizli Mezarlık" Yeni Düşünce, 30.11.1990
2. Z.V.Togan "Bugünkü Türkili, Türkistan ve Yakın Tarihi" 2. bs. İst.,1981, sh.31
- 3, H. Oraltay. "Alaş:Türkistan Türkelerinin Milli istiklal Parolası" 1973 sh. 24
- 4.) T.Z.Tunaya "Türkiye'de Siyasal Partiler" C.I 2. bs.,İst., w1984 sh. 28
- 5.) S. Temiz. "Celtoksan Milli Demokrat Partisi Kuruldu" Yeni Forum. Temmuz 1990.
- 6.) Kurucu üyeler : A.Bökeyhanov, M. Tınısbayov, A. Birimcanov, Ö. Eldesov, A. Orazayov, A. Ermekeov, A. Kulmanov, M. Çokayov, B. Karatayov, H. Dostmuhammedov, A. Baytursunov, Mir C. Duvlatov Kaynak: H. Oraltay., a.g.e., sh.25
- 7.) Z.V. Togan., a.g.e. sh. 346
- 8.) Z.V. Togan., a.g.e. sh. 349-350
- 9.) H. Oraltay. a.g.e. sh. 26-27
- 10.) Türkistan Sesi., Türkistanlıların Milletlerarası Haber Bülteni. sayı:9 - 1990
- 11.) A.g.b.,

HOTAMA ile FUND FİRMALARININ TÜRK DÜNYASINA YÖNELİK 4 BÜYÜK FİLM PROJESİ

"ÇİNLİLER VE RUSLAR TÜRKİS- TAN'I ZEHİRLİ- YORLAR"

Kimlik, Kültür Yolları, Gecenin Sonundaki Sabah, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek..

Bunlar Metro şirketler Grubuna bağlı HOTAMA firması ile Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in emirleri ile kurulan ve kendisine bağlı bir kuruluş olan FUND firmasının gerçekleştirmeyi planladığı Türk dünyasına yönelik 4 büyük film projesi.

HOTAMA Genel Müdürü Ercan Dönmez'in verdiği bilgilere göre Türk dünyası ile başlatılan kültürel münasebetler çerçevesinde gerçekleştirilmesi planlanan 4 büyük film projesi şunlar:

KİMLİK:

Anadolu'nun Müslüman Türk vatani oluşu ve bu oluşta Hoca Ahmet Yesevi'nin müritlerinin rolü anlatılacak.

Filmde bu çerçevede Ahi Evren, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Mevlana'nın da Anadolu'nun Müslüman Türk vatani oluşundaki rolleri de işlenecek.

7 bölüm olarak düşünülen proje bizzat Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek tarafından destekleniyor.

KÜLTÜR YOLLARI:

Asya'daki Türk dünyası ve Türk kültürünü konu alan "Kültür Yolları" isimli 8 bölümlük bu dizi

de düşünülen projeler çerçevesinde değerlendiriliyor.

Türklerin ilk yurdu olan ÖTÜKEN'den yola çıkılarak, Kazan'dan Bahçesaray'a, Bakü'den Kaşkar'a, İstanbul'dan Yeni Delhi'ye, Semerkant'tan Buhara'ya bütün Türk dünyasını ve kültürünü kucaklar şekilde olacak.

GECENİN SONUNDAKI SABAH:

Ünlü Kıımlı Yazar Cengiz Dağcı'nın "Yurdunu Kaybeden Adamın Zamansız Çilesi" adlı hikâyesinden yola çıkılarak Kıımlı Türklerin Stalin zamanında yurtlarından sürgün edilişlerini ve çektikleri acıları konu alan film de senaryosu tamamlanan ve çalışmasına hemen geçilebilecek çalışmalardan.

Film 1991 baharında çekilecek.

DENİZ KIYISINDA KOŞAN ALA KÖPEK:

Bu da Cengiz Aytmatov'un aynı adlı senaryosundan yola çıkılarak senaryosu hazırlanmış ve 1992 programına alınmış projelerden birisi.

Herhangi bir aksilik olmadığı takdirde ilk üç filmin de 1991 yılında çekim çalışmalarına başlanılacak.

Doğu Türkistan Göçmenler Derneği Gen. Sek. İsmail Cengiz'in basına yaptığı açıklama aynen şöyle:

"Sovyet Rusya ve Kızıl Çin işgali altında bulunan 5 milyon küsur kilometrekare genişliğindeki Doğu ve Batı Türkistan toprakları karşılıklı olarak uygulanan emperyalist politika yüzünden yıllardan bu yana gün geçtikçe çölleşmektedir.

Rus ve Çin yönetimleri, nükleer denemeleri Türkistan topraklarında Türklerin yoğun olarak yaşadıkları verimli bölgelerde yapmaktadır. Ruslar nükleer denemelerini Kazakistan'ın Semey bölgesinde, Çinliler ise Doğu Türkistan'da Taklamakan çölünde Lop-Nor havzasında yapmaktadır.

Nükleer denemelerin meydana getirdiği ve geride bıraktığı radyasyon aktiviteleri bütün canlıların hayatında normal olmayan değişikliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Nesillerin kesilmesine, normal olmayan yaratıkların doğmasına, imha olmalarına yol açmaktadır. Tabiatın çehresi de değişmekte; göller, yeşillikler kurumakta, topraklar çölleşmektedir.

Türkistan Türkleri, bu yok edici ve tehlikeli nükleer dene-

melere karşı zaman zaman yöneticileri uyarmakta, gösteriler yapmaktadır. Birkaç defa kanlı olaylarla sonuçlanan ayaklanmalar da olmuştur.

Ancak insanca, özgürce, temiz bir havada sağlıklı olarak yaşamak isteyen soydaşlarımız, tepki gösterdikleri takdirde rejim aleyhtarı unsur olarak ilan edilmekte ve tutuklanmaktadır.

Türkistanlılar olarak, dünya hümanistlerine nükleer silahların sınırlandırılmasını isteyenlere, tabiat sevgisi olanlara, hürriyet ve barış sevenlere sesleniyoruz: Rus ve Çin'in bu nükleer denemelerine seyirci mi kalacaksınız?

Birleşmiş Milletler Teşkilatı İnsan Hakları Komisyonu ile Çevre Koruma Komitesi ve bütün dünyadaki insan haklarına saygılı hükümetlere, kuruluşlara müracaatımız şudur ki: Nükleer denemelerin ve bunun sonucundaki insanlık faciasının önüne geçmemizi insanlık adına rica ediyoruz."

"BÜTÜN TÜRK İLLERİ'NDEN HABERLER BÜLTENİ" ÇIKTI

Almanya'da ikamet eden bir gurup Türkistanlı tarafından hazırlanan "Bütün Türk İllerinden Haberler" bülteninin ilk sayısı çıktı.

17 sahifelik teksir ebadındaki bu bültenin özelliği, çeşitli Türk boylarına mensup 12 kişi tarafından ortaklaşa hazırlanması.

Her Türk boyuna ait haberlerin alfabetik sırayla yazıldığı bültende Türk illerindeki ticari ve ekonomik yatırım imkanları ve karşılıklı alışveriş teşebbüsleri konusunda bil-

gilerin verildiği "Ekonomi Sayfası" ve Türk illerinin basınında yer alan karikatür ve fıkraların yer aldığı "Mizah Sayfası" ile sanatsal, siyasi ve ekonomik faaliyetlerde bulunan şahıs, şirket ve kurumlar hakkında bilgi veren "Duyurular, ziyaretler ile, Sanat Olayları Köşesi" de yer almakta.

Herhangi bir kâr amacı gütmeyen bu bültenin belirli bir boşluğu dolduracağına inanıyor ve sürekliliğini dilerken, okuyucularımızın da aşağıdaki adresten bu bülteni posta masrafını göndermek suretiyle temin etmelerini tavsiye ediyoruz.

Mektuplaşma Adresi:

Bülowstr. 10
8000 München 80
Deutschland

TÜRKİSTAN SOSYAL VE KÜLTÜR DERNEĞİ'NİN GENEL KURUL TOPLANTISI YAPILDI

Batı Türkistan meselesinde kamuoyu yaratmak amacıyla faaliyetini sürdüren kardeş kuruluş "Türkistan Kültür ve Sosyal Derneği'nin yapılan genel kurul toplantısında başkanlığa yeniden Doç.Dr. Ahat Endican seçildi.

Yeterli üyenin iştirak ettiği toplantıda konuşan Ahat Endican, genel kurul'dan Doğu Türkistan Göçmenler Derneği ve diğer Türkistan dernekleriyle federasyon çatısı altında birleşebilmek için izin aldı.

Ayrıca anonim isim altında Türkistan adına faaliyet gösterilmesinin zararlı olduğunu ifade ederek "Türkistanlılar adına" veya "Türkistan Gençleri adına" gibi

isimlerle yayın faaliyeti gösterenleri uyararak, dernek çatısı altında köktü dışarıda olan hiçbir dini faaliyete başkan olduğu sürece izin veremeyeceğini söyledi.

DTV olarak yeni yönetim kurulu üyelerini ve Sayın Endican'ı tebrik ederiz.

DOĞU TÜRKİSTAN KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ'NDEN HABERLER

TRT GAP TELEVİZYONU KAYSERİ'DE ÇEKİM YAPTI

TRT Kurumu GAP Televizyonu Prodüksiyonlarından Mustafa Nadir Öney başkanlığında Bestami Yakıcı ve kameramanlardan kurulu TV ekibi 23.12.1990 tarihinde Kayseri'deki Doğu Türkistan Derneği'ne müracaat ederek GAP TV için hazırlamakta oldukları "Dilimiz Töremiz" adlı kültür programı için Kayseri'de meskun Doğu Türkistanlılarla ilgili çekim yapma istekleri dernek tarafından organize edilerek gerçekleştirildi.

Stüdyo haline dönüştürülen dernek binasında gerçekleştirilen çekimlerde Türkistanlı çocukların oluşturduğu Doğu Türkistan folklor ve şarkılarından örnekler sunuldu. Dernek başkanı Mehmet Cantürk tarafından Doğu Türkistan hakkında bilgiler verildi. Türkistan'da ve Kayseri'deki Türkistanlılar arasında hala yaşamakta olan örf, adet, gelenek ve göreneklerden örneklerin de sunulduğu program da yaşlı hemşerilerimiz geçmiştek yaşantılarından bilgiler aktardılar. Ayrıca Doğu Türkistan milli yemeklerinin yapılışından, malzemesinden yemesine kadar bütün safhalar uygulamalı olarak gösterildi

ve filme alındı. Erciyes Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı profesörlerinden Rektör Yrd. Prof. Dr. Sayın Tuncer Gülensoy ve kıymetli eşi Hatice Gülensoy'un program danışmanı olarak katıldıkları çekimler ilgi ve beğeni ile izlendi. Muhtemelen 1991 yılı mart ayı başlarında gösterime girecek çekimlerin ilgi ile izleneceği prodüktörlerce ifade edildi.

Doğu Türkistan Vakfı olarak TRT kurumunun ilgi ve yardımları için şükranlarımızı sunarız.

KAYSERİ'DEKİ DERNEĞİMİZ DOĞU TÜRKİSTAN DAVASINA HİZMET EDENLERE ŞİLT VERDİ

Kayseri de meskun Doğu Türkistanlılar'a ve Doğu Türkistan Davasına ilgi, katkı ve yardımda bulunan zevata verilmek üzere dernek tarafından hazırlanan şiltler 30.12.1990 tarihinde Dernek merkezinde yapılan törenle sahiplerine verildi.

Şilt verme töreninde konuşan Dernek başkanı Mehmet Cantürk "Kayseri'ye gelen Doğu Türkistanlıların geldiklerinde büyük mali sıkıntı içinde olduklarını, bu durumu yakından gören hamiyetperver muhterem Kayserili soydaşlarımızın kendi aralarında komiteler oluşturarak D. Türkistanlı muhacirler için yardım kampanyası açtıklarını, toplanan paralarla yatak ve ev eşyası, yiyecek ve giyecek gibi zaruri ihtiyaçları karşıladıklarını, çalışamayacak durumda olanlara ise yıllarca maddi yardımda bulduklarını" belirtti.

Cantürk sözlerine devamla, "bütün bu yardımlara teşekkür etmek bizim için milli ve dini bir vecibedir. Gerçi Allah razı olsun demek en büyük bir şükran ifadesidir. Ancak, aradan 25 yıl gibi uzun bir süre geçtimden sonra bu minnet ve

vefa borcumuzu ödemek bugüne nasip oldu. Allah bu kadirşinas ve vefakar zevattan razı olsun. Ahirete intikal edenleri rahmetle anar, hayatta olanlara bu tarihi, insani ve milli hizmetleri için şükranlarımızı sunarız" diyerek şiltleri sahiplerine takdim etti.

Kendilerine şilt takdim edilen zevat adına bir teşekkür konuşması yapan o zaman ki "muhacirlere yardım komitesi Yöneticilerinden" Av. Nevzat Türkten, "Doğu Türkistanlıların kendilerini hatırlayarak büyük bir vefakarlık örneğini gösterdikleri için çok mütehassis olduklarını, dindaş ve soydaş olarak bildikleri bütün müslüman Türkler'e yardımı kendileri için bir vazife telakki ettiklerini" beyanla, "günümüzde esaret altındaki Türkler de büyük bir uyanış başlamıştır. Bu uyanış Doğu Türkistan'da da gözlenmektedir. Türkiye'de yaşayan Doğu Türkistanlıların iki vazifesi vardır. Birincisi şimdi yaşadıkları Türkiye', ikincisi de ana vatanları Doğu Türkistan için mücadele etmektir." dedi.

Kayseri'deki Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği'nce şilt verilen zevat şunlardır:

1. Osman Gümrükçüoğlu (Kayseri eski vali yardımcısı)
2. Yüksel Çavuşoğlu (Kayseri Valisi)
3. Hasan Yücesan (Kayseri Emniyet Müdürü)
4. Necmettin Nursaçan (Kayseri il müftüsü)
5. Ali İhsan Alçı (Kayseri Kocasinan Belediye Başkanı)
6. Abdullah Saraçoğlu (Kayseri eski müftüsü)
7. Av. Nevzat Türkten (Göçmenlere Yrd. Derneği Sabık Bşk.)
8. İbrahim Özbekar (Göç-

menlere Yrd. Der. Sabık Bşk.)

9. Hilmi Palancıll (Göçmenlere Yrd. Der. Yn. Krl. Üyesi)

10. Hamdi Eskiçel (Göçmenlere Yard. Der. Yn. Krl. Üyesi)

11. Cemal Oğuzhan (Yük. İnş. Müh.)

12. Ali Gerçel (Yük. İnş. Müh.)

13. Prof. Dr. Tuncer Gülensoy (E.Ü. Rektör Yrd.)

14. Doç. Dr. Şaban Kuzgun (E.Ü. İlahiyat Fak. Öğr. Üyesi)

15. Abdurrahman Tevekkül

KAYSERİ'DE DÜZENLENEN EĞİTİM SEMİNERLERİ DEVAM EDİYOR.

Kayseri'deki Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği; üyelerinin kültürel ihtiyaçlarını karşılamak ve genç kardeşlerimize Doğu Türkistan Davasını anlatmak gayesiyle yönetim kurulunun aldığı bir kararla her ay bir seminer vermeye başladı.

Yapılan ilk seminerde "Doğu Türkistan'dan Hicretimiz" konusu dernek başkanı Sayın Mehmet Cantürk tarafından ele alındı. İstek üzerine 5 Aralık günü Bizim Ocak Dergisi Kayseri temsilciliğinde aynı konu tekrar ele alınmıştır.

Seminerlerin ikincisi 14 Aralık 1990 günü dava arkadaşımız olan Kayseri Kültür ve Turizm Derneği Bşk. Yrd. cısı Hamit Gökürk tarafından verildi. "Doğu Türkistan'daki Son Siyasi Gelişmeler" konusundaki seminer kalabalık bir dinleyici tarafından izlendiği bildirildi.

Türkiye - Kazakistan Arasında Sağlık Alanında İşbirliği

Dr. Reşide GENÇER

SSCB Kazakistan Sosyalist Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Bakan Dr. Aksultan Amanbayev Amanbayev ve beraberindeki heyet Sağlık Bakanı Sn. Halil Şıvgın'ın davetlisi olarak 8 Şubat 1991 günü Türkiye'ye geldiler.

Gezi ve incelemelerine İstanbul'dan başlayan heyet İstanbul valisi Sn. Cahit Bayar'ı makamında ziyaret ettiler. Sağlık heyeti İstanbul'un tarihî ve kültürel yerlerinin yanısıra çeşitli hastane ve ilaç fabrikalarında incelemelerde bulundular.

Dr. Amanbayev ve beraberindeki heyet 12 Şubat salı günü Ankara'ya dönerek, ziyaretlerine devam ettiler.

Cumhurbaşkanı Sn. Turgut Özal aynı gün saat 17.00 'de konuk bakan ve heyetini makamında kabul etmişlerdir. Dr. Amanbayev, ziyaretinin sebebini, temas ve incelemelerinden edindiği bilgileri ve memnuniyetlerini Cumhurbaşkanımıza bildirmiştir.

14 Şubat 1991 günü Sağlık Bakanı Amanbayev ve heyeti Başbakan Yıldırım Akbulut'u ziyaret etmişlerdir.

Kazakistan ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 14 şubat 1991 Cuma günü sağlık alanında işbirliğini öngören protokol Sağlık Bakanı Halil Şıvgın ile Kazakistan Sağlık Bakanı Dr. Amanbayev tarafından imzalanmıştır. İmza töreninde konuşan Sağlık Bakanı Halil Şıvgın, Türkiye ile SSCB arasında ilgi, dostluk bağı kurulmasını, Başkan Gorbaçov'un başlattığı reformların sonucu olarak gördüklerini belirtti. Kazakistan Sağlık Bakanı da, Türkiye'deki inceleme ve temasları sırasında tücrübe kazandıklarını, imzalanan protokolün de öneminin büyük olduğunu söylemiştir.

Konuk heyet 15 Şubat Cuma günü Türkiye'den ayrılarak ülkelerine, dostluk ve karşılıklı işbirliğinin yapıcı sonuçlarıyla dönmüşlerdir.

Her iki ülke için de bu protokolün hayırlı olması ve diğer alanlarda da işbirliğine gidilebilmesi en büyük temennimizdir.

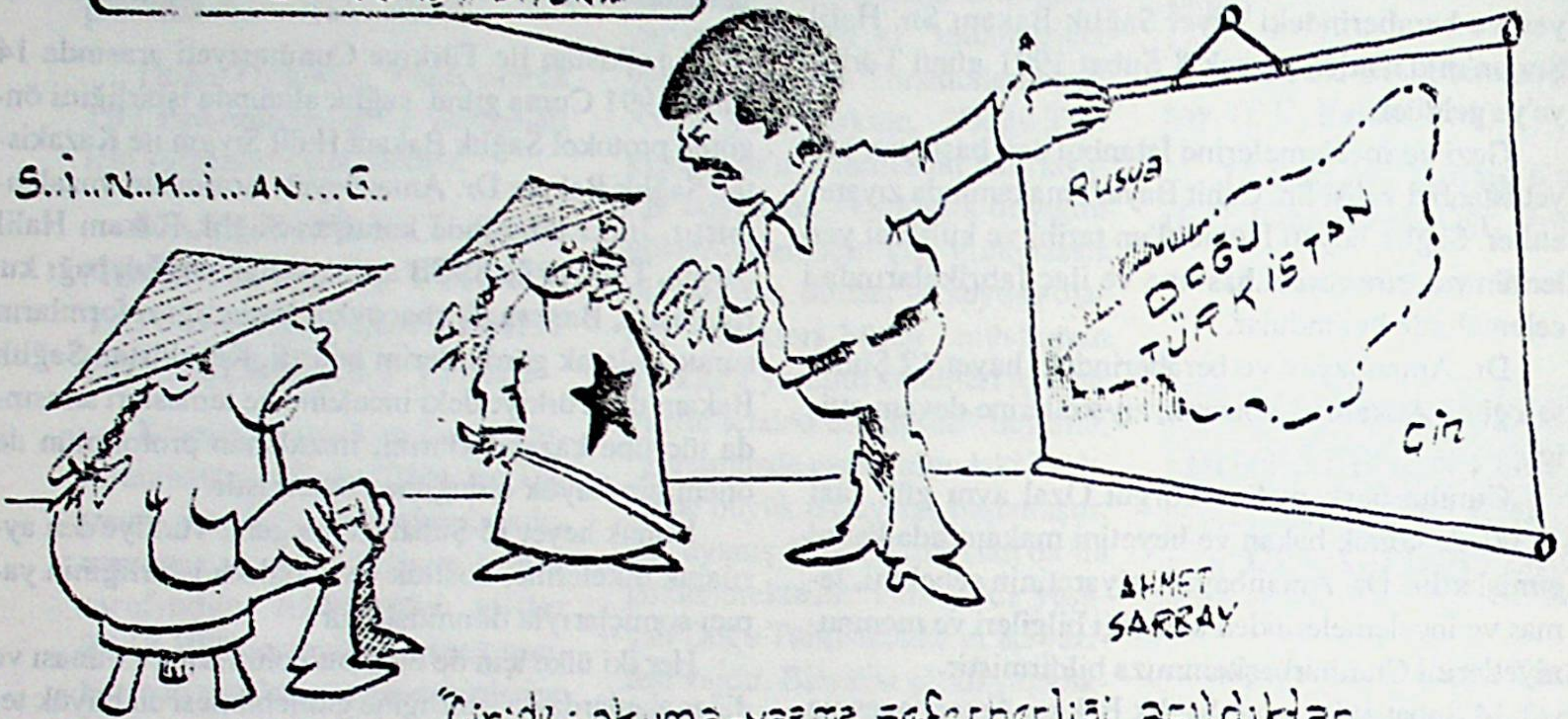

Kazakistan Sağlık Bakanı, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Sağlık Bakanı Halil Şıvgın ile birlikte..

Sayın Okuyucular, demirperde ülkeleri diye tabir olunan Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyetinde başlan dışa açılma ve yeniden yapılanma siyasetiyle birlikte bu ülkelerin ve Türk halklarının ekonomik ve sosyal hayatlarında olduğu gibi, mizah anlayışlarında da büyük değişiklikler oldu.

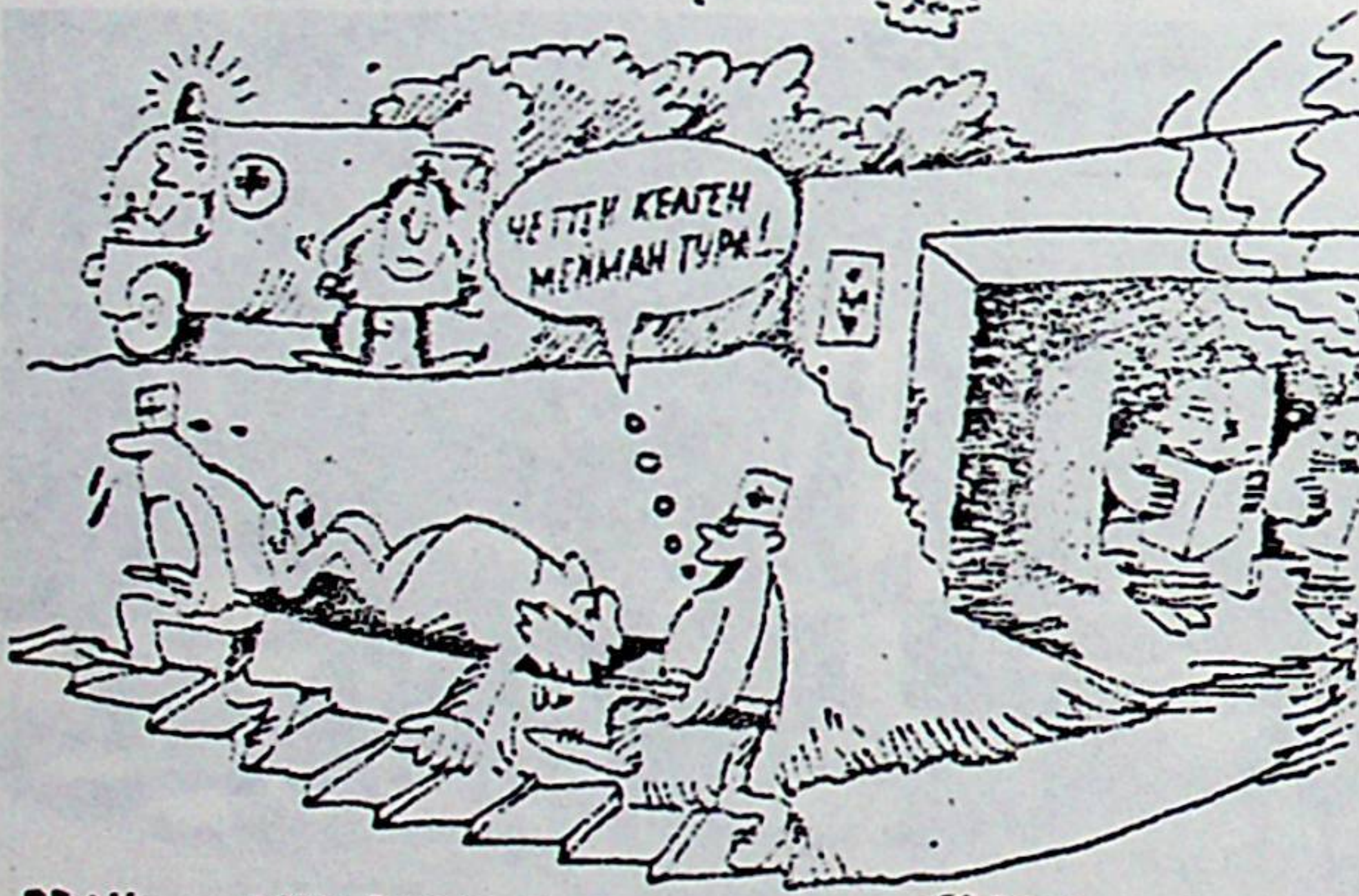
Biz bu köşemizde daha önce var olan ancak söylenemeyen, yazılamayan ve neşredilemeyen fıkra ve karikatürlere yer vereceğiz. Almanya'da genç Türkistanlıların yayınladığı Türk İllerinden Haberler Bülteninden yararlanarak hazırlanan bu sayfa için bildiğiniz fıkralar ve çizdiğiniz karikatürleri gönderirseniz zevkle yayınlayacağız. Neşeli günler dileğiyle.

BUNCA ZAMANDIR BOŞUNA UĞRAŞMIŞSINIZ..
BAK SANA, KOSKOCAM 'DOĞU TÜRKİSTAN' 'A
(Hâ "Sinkiang" diyor..)

AHMET
SARBAY

"Çin'de; akuma-yazma seferberliği başladıktan
nice sonra =

ВРАЧ: — АЖАТКА ЧАБЫЗДЫН ЖАЙЫН
БИЛБЕЙБИ, АНДАН КИЙИН КИРБЕЙБИ..
(Doktor: -Tuvaletinizin halini bilmezmi,
ondan sonra girmezmi...)

(Hastayı taşıyan: -Ülke dışından gelen
bir misafir olsa gerek...)

Not: Yukarıdaki karikatür rus geleneğine göre Kırgızistan'da inşa edilmiş bir umumî tuvalete giren yabancıların durumunu aksettiriyor.

RADYONUN KABLOSU

Adamın biri arkadaşına dert yanarak:

"Yahu, ben bir buzdolabı aldım, fakat içine koyacak doğru dürüst birşey bulamadım, ama radyoda sabahtan akşama kadar sebze-meyve bolluğundan, bilmem hangi kolhozun bilmem ne kadar et süt ürettiğinden başka şey söylenmiyor" deyince arkadaşşı şöyle cevap vermiş:

"O halde radyonun kablosunu buzdolabına bağla!"

NESRIDİN EPENDİNİN HİKAYESİ

Nesridin ependi bij künü emir Temür bilen ağa çıkan iken kün ıssık bolap, ketip emir Temür veziri bilen telep ketiptu. Andıkiyin emir Temür ve veziri egi kegen kiyim koçeklerini çıkırıp, Nesridin ependinin uçısıga atıp koyap, yolıga revan bolaptu. Bu vahda emir Temür veziri bilen Nesridin Ependini zañlık etip, külüşüp, Nesridin ependige karap, "Vay, Nesridin Ependi, usañdiki yük bir eşekniñ yükü boldı, hâ" dep, soraptu. Nesridin Ependi "Yok, emirim, bu bir eşekniñ yükü emes, bu ikki eşekniñ yükü" dep, cevap beriptü.

ھورمەتلىك كىتاپخانلار

1990- يىلىنىڭ ئاخىرقى ساندا (28- سان) ئوخشورولغىنىدە ك، ژورنىلىمىز قوللىنىدىكى ساندىن ئىتبارەن (29- سان) يىڭى بىر تەرتىپ ۋە شەكىلدە نەشر قىلىشقا باشلاندى. ھورمەتلىك يازغۇچى ۋە كىتاپخانلاردىن كەلگەن بۇ ئىستەك ۋە تەكلىپلەر رەئىس ئورونلاشنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىغانلىقىمىز ئۈچۈن خوشال ۋە بەختىيارمىز.

نەشر ھاياتىنىڭ 7-نجى يىلىنى تولدۇرغان «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» ژورنىلىنىڭ مەۋجۇت بولۇشىدىكى مەخسەدى: 11- ساندا ھەم ئىپادە قىلىنغان دەك، شەرقىي تۈركىستاننىڭ تارىخى، سەنئىتى، مىللى مەدەنىيىتى ۋە دىنىي ئىتتىپاقلىرىنى يوق قىلىشقا ۋە بوزۇشقا قارىتىلغان ھەر تۈرلۈك ھەرىكەت ۋە سۈيۈشكە قارشى تاقابىل تۇرۇش ۋە ئۇلارنى قوغداش بولۇپ كەلدى ھەم شۇنداق بولۇشقا داۋام قىلىدۇ.

بۇ موقەددەس كۈرۈشمىز دەھرايىم بىزنى رىغبەتلەندۈرگەن، ماددىي ۋە مەنىۋى ياردەملىرىنى داۋام قىلدۇرۇپ كەلگەن بارلىق ھىسداشلىرىمىزغا بولغان مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرۈش بىر بۇرچىمىزدۇر.

ئەكچۈك كۈچ مەدەنىيىتىمىزنى تەشكىل قىلغان كۆپ قىممەتلىك ئىلىم دارلار ۋە تەتقىقاتچىلارنى بىزگە تەقدىم قىلغان ماقالىلىرى، كىتاپخانلىرىمىزنىڭ موشتىرى بولۇش ۋە موشتىرى كۆپەيتىش ئۈچۈن كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقلىرى شۇنداقلا ھورمەتلىك تەشكىلاتلار ۋە پىداكارلار خىسەلەرنىڭ بىغىشلىغان ياردەملىرى ژورنىلىمىزنى ياشاتماقتا.

شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ مەھروم قىلىنغان ئىنسانىي ھايات ھەققىگە ئىرىشىش، تىل، دىن ۋە مۇئازىپ ئەركىنلىكى قاتارلىق ئەكچۈك قەللى ھەققىگە «ئىنسان ھەققلىرى دەۋرى» دىيىلىۋاتقان موشۇ دەۋرىدە ساھىپ بولالماسلىقى ئىنتايىن ئەپسۇسلىنارلىق ۋە كىشىنى ئويغا سالىدىغان بىر ئەھۋال.

تارىخى ۋە جۇغراپىيەلىك ئىسمى بولغان، پۈتۈن تۈركلەرنىڭ ئانا يۇرتى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىسمىمۇ قوللۇنۇشتىن مەھروم بولۇشى ھەقىقەتەن ئىچىنشىلىق بىر ئەھۋال دەپ قارىلىدۇ.

لىكىن بۇلارنىڭ ھەممىسى، بىزنى ھەققانىيلىككە ئىلگىگە ئىشەنگەن يوللىرىمىز دىن ھەققىمۇ قايتۇرالمىدۇ. ژورنىلىمىز ئىلمى ۋە ئاقىلانى يول بىلەن، تەرىقىي قىلىۋاتقان دۇنيا ۋە زىيىتىگە مۇناسىپ ھالدا كۆرۈش قىلىشقا، موھاجىرەتتىكى تۈركىستانلىقلار ۋە بىزنىڭ مەسلىھەتلىرىمىز بىلەن يېقىندىن ئالاقىلىنىۋاتقان تەشكىلات ۋە شەخسلەر بىلەن ماددىي مەنىۋى دەستەكلىرى بىلەن داۋام قىلىدۇ.

بۇ ئىشەنچ ۋە ئىتتىپاق ئىچىدە، بارلىق ئوقۇغۇچىلىرىمىزغا ھورمەتلىرىمىزنى سۈنمىز. ھىتلىرىنى مۇبارەككە يىمىز ۋە ھەرزامان ياردەم دەستەكلىرىنى تىلەيمىز.

ھورمەت بىلەن: شەرقىي تۈركىستان ۋە خېيى باشقانى

ئانا ۋە ئۆزىنىڭ نامى بار

هاشر ۋاھىدى

ھازىرقى كۈندە سوۋىت ئىتتىپاقىدىلا ئەمەس، پۈتكۈل دۇنيا تارىخىدا
 مىسلى كۆرۈنمىگەن چوڭ ئۆزگۈرۈشلەرى يۈز بېرىۋاتىدۇ. ئىنسانىيەت بىر-بىرىنى
 چۈشۈنۈشنىڭ، ئىتتىپاقلىشىشنىڭ، دۈسلۈقنىڭ داغدام يولىغا قاراپ قەدەم
 تاشلىماقتا. دۇنيا خەرىتىسىدە موستەملىكە مەملىكەتلىرىنىڭ سانى پۈتۈنلەي
 دىگەنكە مەيدى. ئۆزىنىڭ ئىتىنى يوقاتقان، ئۆزىنىڭ تىلىنىڭ نامىدىن مەھ
 روم بولغان، خەلىقلىرى ئازاتلىق موستەملىكىنى قولغا ئېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ شانلىق
 تارىخىنى ئەكسىگە كەلتۈرمەكتە. ئامما موشۇكە مۇڭچە ئۆزىنىڭ موستەملىكىغا
 ئىرىشالمىغان، موستەملىكە ئاسارىتىدىن قوتولالمىغان، ئىنسان ھوقۇقىدىن
 مەھرۇم بولغان، نورغون قىسىم ئازاتلىق ئۈچۈن كۈرەش قىلغان ۋە نورغونلىغان
 قوربانلارنى بەرگەن بولسىمۇ، نىجاتلىققا چىقالمىغان خەلىقلىرىمۇ بار. ھاكىمىيەت
 ئۈستىگە قورال كۈچى بىلەن چىققان باسقۇنچىلار ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكى ئاز
 سانلىق خەلىقلەرگە موستەملىكىچىلىكنى يېڭى-يېڭى تۈرلىرىنى قوللانماقتا.
 پۈتۈن بىر ئەلنىڭ، بىر پۈتۈن خەلىقنىڭ ناملىرىنى تارىخ سەپىسىدىن ئۆچۈر
 توپ تاشلاشقا ئورۇنماقتا. مانا شۇنداق چوڭ ئاپەتكە ئۇچراۋاتقان خەلىقلىرىنىڭ
 بىرى ئۇيغۇر خەلقىدۇر. مەلۇمكى مىنىڭ خەلقىمىزنىڭ تارىخى ئۇزۇن، يىرى كەڭ،
 بايلىقى مولدۇر. يەنى ئەلگە كۆلگى بايلىقىمىزنىڭ موللىقىمىز ئونىڭ بېشىغا بالا بولماقتا.
 بۈگۈنكى 106 يىل مۇقەددەس مانجۇ خىنى چىڭ گائۇزىڭ بىزنىڭ مۇقەددەس ئانا
 يۇرتىمىزنىڭ «شەرقىي تۈركىستان» دىگەن نامىنى «شىنجاڭ» دىگەن نامغا ئۆز
 گە رەتتەپ بويۇق بەردى. مۇنداق بولۇشىغا 1878-ژۇلى نورغون كۆچمىسى بىلەن بېسىپ
 كىرگەن قانخور زوزۇڭتاڭ يول ئاچتى، شوقارا كۈندىن باشلاپ بىزنىڭ ئاتا مەكانى
 مىزنىڭ ھەقىقىي ئۆز نامى ئۇيغۇرىستان خىتاي مەنبەلىرىدە ئاتالمايدىغان بولدى. بو
 نەرسە باس قونچىلارنىڭ ئىچكى غەرىزىنى يەنى بىزنىڭ ۋە تىنىمىزنى مەڭگۈلۈك
 ئۆزىمىزنىڭ يىرى قىلىۋېلىشقا ھەرىكەت قىلغانلىقىدىن بولدى. بىراق ھېچ قاچان ئاينى
 ئىتەك بىلەن يېپىپ بولمايدۇ. موستەملىكە چىلەر قانچىلىك ھەرىكەت قىلمىسۇن
 زادىلا تارىخى تۇخۇم تەبىئەت بىلەن ساختىلاشتۇرالمىدۇ. ئۆزىمىزنىڭ موستەملىكىنى يولدا
 كىيىنكى يۈز يىلدا ۴۰۰ يۈز قىسىمىدىن ئوشۇق مىللى ئازاتلىق كۈرىشىنى ئېلىپ
 بارغان خەلىقكە لگۈسىدە ئازاتلىق بايرىقىنى ئەلۋەتتە يەنە ئانا ۋە تىنىدە تىك
 لەشكە قابىلدۇر. ھازىر بەزى تارىخچىلار شىنجاڭ خىتايغائۆز ئىختىيارى بىلەن
 قوشۇلغان دىگەن سۆزنى ئىشلىتىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنى قەتئىي ئىتىش كىرە
 ككى ئۇيغۇرىستان خەلقى ھېچ قاچان خىتايغا ئۆز ئىختىيارى بىلەن قوشۇلغان

ئەمەس ئۇنى مانجۇ خىتاي ئىستىلاچىلىرى مىسلى كورولىگە ن قىرغىنچىلىق ھىسابىغا بىسىۋالغان. بۇ قارا سىياسەت ماۋبىلە ن ستالىننىڭ ھاكىمىيەت ئۈستىدە تورغان مەزگىلىدە تىخىمۇ چوڭقۇر يىلتىز تارتتى. ھازىرمۇ ئىنىق ئىسىمدە 1953-يىلى كوز ئاي لىرىنىڭ بىرىدە ئۈرۈمچىدىكى ھەربىي رايونىنىڭ سىياسى باشقارمىسىنىڭ كىلۇبىدا بىزنىڭ ئۆلكىمىزنىڭ نامىنى قويۇش ھەققىدە يەرىلىك رەھبىرى كادىرلارنىڭ رازىمە نچىلىگىنى ئىشلىشىش بولدى. سەۋەبى ئۈچ ۋىلايەت مىللى ئازاتلىق ئىنقىلاۋى ئۈچ ۋىلايەتتە غەلبە قازانغاندا بۇ ئۆلكە نىڭ تارىخىدىكى «شەرقىي تۈركىستان» دىگەن نامى قايتا تىكلەنگەن ئىدى. ئىشلىشىش ۋاقتىدا باش قوردى. ئالدىن ئالا بىرونىڭ مەجلىسىدە ۋاقتىدا تەشۋىقات بولۇم باشلىغى جاۋزىگىتى، شىڭلەن تىڭ، گۇپۇ جوشى ئوخشاش خىتاي مىللىتىدىن بولغان باشلىق لار ئۆلكىنىڭ نامىنى ئۈزگەرتىشكە كىلىشىۋالغان ئىكەن. ئىككىنچى قىتىم بىرون مەجلىسىگە مىللىتلاردىن بورھان، سەپىدىن، سەيدۇللا، ئەسەت، مەمتىمىن، ئاب دۇللا ۋە مەن قاتناشقان ئىدىم. نورغون تالاشلاردىن كىيىن ئۈرۈمچىدىكى ئومۇمىي رەھبىرى كادىرلارنىڭ پىكرىنى ئالماي، قورولتاي ئاچماي ئۆلكىنىڭ نامىنى ئۈزگەرتىشكە بولمايدۇ. دىگەن گەپ بولدى. شۇنىڭدىن كىيىن سىياسى باشقارما كىلۇبىدا كىڭەيتىلگەن ئىشلىشىش بولدى. يۈزگە يىقىن مىللى رەھبەرلەر ئاساسەن ئۈرۈمچىدىكى رەھبەرلەر قاتناشقان مۇشۇ يىغىندا ئۆلكىنىڭ نامى «ئۇيغۇرستان» بولسۇن دىگەن تەكلىپ بىسىم كۆپچۈلۈك ئاۋازىغا ئىگە بولدى. بۇنى كورگەن ۋاقتىدا ئىنقىلاۋ كۈتۈلمىگەندە ئىشلىشىش توختۇتۇپ دەم ئىشلىشىش ئىلان قىلدى. ۋە تاتار، ئۈزبەك، قازاق، موڭغۇل كادىرلارنىڭ ئارىسىدىكى «ئۇيغۇرستان» دىشىكە ماھىل ئەمەس كادىرلار بىلەن بىر-بىرلەپ كىڭەيتىش شۇ يەردىلا مەلەتلەر ئارىسىغا نىزاح سىلىشقا ئۈرۈندى. بىراق ئۇ بۇنىڭ بىلەنمۇ ئۈز مەخسىتىگە يەتەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۈسەپىدىننى ياخشى بولۇپ رەئىس ماۋبىلەن مەسلىھەتلىشىشنى باھانە قىلىپ ئىشلىشىشنى ئىككى كۈن ئارقىغا سۈردى. ئۈچىنچى كۈنى ماۋنىڭ كورسەتمىسى كەلدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دىيىلگەن ئىدى.

«شىنجاڭدىكى يەرىلىك كوممۇنىستلارنىڭ ئۆلكىنىڭ نامىنى «ئۇيغۇرستان» دەپ ئاتاشنى تەلەپ قىلىشلىرى ھەقلىق. بىراق ئۆلكىدىكى يەرىلىك كوممۇنىستلاردىن مەن ئوتۇنمەن، بۇ نامىنى كىيىنرەك قويايلى. چۈنكى ئۆلكىنىڭ نامىنى ھازىر «ئۇيغۇرستان» دەپ ئاتىساق، تىبەتلىكلەرنىڭ ئايرىلىپ كىتىمىز دىگەن پىكرىگە ياردەم قىلغان بولۇپ قالسىلا، ئۇلار بۇ نامىنى مۇستەقىللىق دەپ چۈشۈنۈپ، بىزمۇ بولۇنمىز دەپ چاتاق قىلىدۇ. نەتىجىدە تىبەتنى قولدىن چىقىرىپ قويۇمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە چەتئەل جاھانگىرلىرى تىبەتنى بولۇۋېلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقان بىر چاغدا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» دىسەك

تېبە تىلىگە رەمۇ بىسىلاتتى. ئولكىنىڭ ئىگىسى ئويغۇرلار ئىكەنلىگىنى بونام كورسۇ توپ تورىدۇ. يە رلىك كوممۇنىستلەر جاھانگىرلارنىڭ سويقەستىگە زە رە بىرىدۇ. دە پ ئىشىنىمەن ۋە ئوتۇنمەن " پوتكول ھاكىمىيەتنى ئوز قولغا ئىلىۋالغان بو قانخورنىڭ پىكرىگە قارشى چىقىش مۇمكىن ئە مە س ئىدى. ماۋ نىڭ گىپىنى ئاڭلىغان مىللى كادىرلارنىڭ ئاغزى يارىلىم بىلەن چاپلانغاندەك بولدى. چۈنكى بونىڭدىن ئوچ يىل ئىلگىرى ئولكىدە بولغان خىتاي كادىرلىرىنىڭ خاتالىقلىرىنى تەكشۈرگەن بولۇپ، ۋاڭ جىڭ، بىلەن دىكى چولارنى ئىچكىرىگە ئىلىپ كىتىشكەن بولسىمۇ، ئاز ئوتتۇرىلا ۋاڭ ئىنماۋ: "ۋاڭ جىڭ بولمىغان بولسا، بو خاتالىقلار بولمىغان بولاتتى. ۋاڭ جىڭ بولمىغان بولسا، بوگونكى ئوتۇقلارمۇ بولمىغان بولاتتى" دەپ خولاسىە چىقىرىپ، خىتاي رەھبەرلىرى يورگوزگەن چوڭ مىللەتچىلىك سىياسەتنىڭ زادا خاتالىققا ياتمايدىغانلىغىنى يەنە بىر قىتىم ئىسپاتلاشقا ئورۇندى. شۇنداق قىلىپ، 1953-يىلىغا كەلگەندە، يەنى ئارىدىن ئىككى يىل ئوتتۇرىغا كىيىن موس تەملىكچىلەر شوموتون (شۈە)، داشىپ (موڭغۇل) ۋە ئەنۋە رجاكولن (قازاق) لارغا ئوخشاش ئايرىم كىشىلەرنى "تەربىيەلەپ" ئولارنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولۇپ، ئولكى خەلقىنىڭ ئىزگۇ ئارمىنى بولغان "ئويغۇرىستان" دىگەن نامىنى "شىنجاڭ ئويغۇر ئاۋتونوم رايونى" دىگەن بىمانە نامغا ئوزگەرتىشكە سازاۋەر بولدى. مۇنداق بولمىغا يەنە دىكتاتور ماۋ نىڭ شىنجاڭ بىروسىغا ئىۋەتكەن مۇنۇ مەخپىي تىلگىراممىسىمۇ چوڭ رول ئوينىدى. ئونىڭدا مۇنداق دىيىلگەن: "خەنسۇ مىللىتى بىلەن ئاز سانلىق مىللەت ئوتتۇرىسىدا قارمۇ-قارشىلىقلار بار. چۈنكى خەنسۇلار ئومۇمەن پوسنىڭ 94% پىرسەنتىنى ئىگەللىگەن قارىماي، يەرنىڭ 40% پىرسەنتىگە ئىگە. ئاز سانلىق مىللەتلەرنە پوسنىڭ 6% تەشكىل قىلىشىمۇ يەرنىڭ 60% پىرسەنتىگە ئىگە. ئونىڭ ئۈستىگە بايلىقنىڭ كۆپ قىسمى يانا شۇ ئاز سانلىقلارنىڭ يىرىدە بىزنىڭ ئوبايلىقلارنى ئىچىشىمىز كىرەك. ئولار بولسا بونىڭغا، ئەلبەتتە قارشى چىقىدۇ. شونىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن، ئاز سانلىقلار ئارىسىدىكى تارىمىلە تىپىلىككە زەربە بىرىپ، غەلبىنى قولغا كەلتۈرىشىمىز كىرەك". ماركسىزم - لىنىنىزم پەردىسىگە پوركونۇۋالغان ماۋنىڭ ئەسلى مۇددىئاسى مانا شۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدى. ئۇ تارىمىلە تىپىلىك باھانىسى بىلەن يەرنىڭ خەلقىنىڭ ئىچىدىن چىققان ۋە تەنپەروۋەرنى بىرچە تىپتىن يوقۇتۇشنى كوزلىگەن بولۇپ ئاخىرى مەخسەدگە يەتتى. ئولكىنىڭ قىدىمقى نامى "ئويغۇرىستان" دىگەنلەر ھەرخىل يوللار بىلەن جازالاندى. ھەتتا جىسمانىي يوقۇتۇلدى يوقۇتۇلماقتا. سوز موشۇ جايغا كەلگەندە ئوزۇندىن بىرى يىشىل مەي كىلىۋاتقان بىر سوئالغا يەنى ئانا زۇتتىڭ نامى بارمىدى، يوقمىدى؟ دىگەن سوئالغا جاۋاب بىرىشىمىز كىرەك. بىزنىڭ زۇتقا ئىككىنچى بولۇپ بىسىپ

كەرسىپ قىرغىن چىلىق يۈرگۈزگە ن زوزوك تاك (زوزوك تاك) سەلسە خە ن مىللىتىدىن بولسىمۇ، ئامما مانجۇ خاندانلىغىغا قاراشلىق گە نسو، نىڭشا ئۆلكىسى لىرىنىڭ ھەربىي ۋالىسى بولغان، كىيىن بىزنىڭ ئۆلكىمىزنى بېسىۋېلىش ئارقىلىق خىتاي مىللىتى ئالدىدىكى خائىنلىغىنى ژوماقچى بولدى. ۋە ئونىڭ ھوددىسىدىن چىقتى) ئۆلكىگە شىنجاڭ دىگەن نامنى زورلۇق بىلەن تاڭدى. ئەندى شىڭ شى سەي ھاكىمىيەت ئۈستىگە كەلگەن 1933-1943 يىللىرى ئۆلكىنى شىڭ ھۆكۈمىتى «شىنجاڭ» دەپ ئاتاشقا باشلىدى. شۇنداق قىلىپ شىڭمۇ باسقۇنچىلار پايدىسىغا خىزمەت قىلدى. موستەملىكە چىلارنىڭ بۇ ساختىلىغىنى «شىنجاڭدا ئون ۋىل» دىگەن كىتاپنى يازغان خىتاي تارىخچىسى، ئۆلكە ھۆكۈمىتىنىڭ مەسئۇل كاتىبى جوجە نىڭ مۇنداق يازىدۇ. (بۇ كىتاپ 1954-يىلى ئۈرۈمچىدە نەشر قىلىنغان): «بۇ ئۆلكىنى پەقەت خەنسۇلار «شىنجاڭ» دىسە يەرىلىك خەلىقلەر «شەرقىي تۈركىستان» دەيدىكەن. قايسى دوروس دەپ سورۇشتورسەم «شەرقىي تۈركىستان» دىگەن دوروس ئىكەن... بونىڭدىن شۇنى بىلىش تەس ئەمەسكى، ھەتتا خىتاي تارىخچىلىرىمۇ ئۆلكىنىڭ نامىنى «شىنجاڭ» دىگەنگە قوشۇلمايدۇ. شۇنىڭغا قارىماي ئۆلكە خەلقىنىڭ «شەرقىي تۈركىستان» نامىدىن ئايرىلغىنىغا 106 يىل بولۇۋاتىدۇ. يەنى شۇ جوجە نىڭ ئۆز پىكرىنى داۋاملاشتۇرۇپ «خىتاينىڭ كونا تارىخىدا بۇ ئۆلكىنى غەربكە بۇددا دىنى تاراتقۇچىلار دەپ ئاتىشى. يەرىلىك خەلق تىيانشاننىڭ غەربىي شىمالىنى «تۈركىستان» دەپ ئاتىتى. بەزىلىرى تىيانشاننىڭ شىمالىنى «جۇڭغارىيە» جەنۇبىنى «قەشقەر رىيە» دىيىشەتتى. ئامما ئۇيغۇر ئالىملىرى، ئۆز ۋاقتىدا مانجۇ ھۆكۈمىتىنىڭ مەزگىلىگە ئۇيغۇرلارنىڭ ۋە تىنىنى ئەسلى ئۆز نامى بىلەن «تۈركىستان ھۆكۈمىتى» دەپ ئاتاشنى ئىلتىماس قىلىپ ئەرز بەرگەن» دەپ يازىدۇ.

مانا بۇ ھۆججەت ئۇيغۇرلار تۈرك خەلقىنىڭ بىر قىسمى، يىرى بولسا مانجۇلار ئىستىلا قىلغانغا قەدەر «تۈركىستان» دەپ ئاتىلىپ كەلگەن دىگەن خۇلاسسىگە سۆزسىز ئېلىپ كېلىدۇ، قەيت قىلىدىغان نەرسە شۇكى پەقەت خىتاي تارىخچىلىرىلا ئەمەس، بەلكى شەرقشۇناس ئالىملارمۇ بىزنىڭ ئۆلكە توغرىلىق يازغان ئەمگەكلىرىدە ئۆلكىنىڭ ئىسمى «شەرقىي تۈركىستان» دەپ ئاتاشقان. شۇنداق بولسا بۇ ئۆلكىگە نىمە ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستان دىگەن نام بېرىلدى؟ بىر ئىغىز سۆز بىلەن ئىتقاندا بۇ نام ياۋروپا ئالىملىرىنىڭ بولۇپمۇ روس ئالىملىرىنىڭ ئەمگەكلىرىدە 1869-يىلدىن كىيىن ئىشلىتىلىشكە باشلىدى. ئۇلارنىڭ ئەمگەكلىرىدە ھازىرقى تۈركىيەنى غەربىي تۈركىستان، ھازىرقى قازاقىستاننىڭ جەنۇبىنى، ئۆزبەكىستاننى ۋە قىرغىزىستاننى- تۈركىستان، ئۇيغۇر يىرىنى بولسا شەرقىي تۈركىستان دەپ ئاتىغانلىغىنى كۆرىمىز. چۈنكى «شەرقىي تۈركىستان» سۆزى ئەزەلدىن

پېچە سوز بولغىنى ئۈچۈن بۇ نامنىڭ رەپ تارىخچىلىرى قويغان دىگەن پىكىر پەيدا بولۇدۇ. شۇنى تەكرارلاش كىرەككى شەرقىي تۈركىستاننىڭ بۇندىن كۆپ تەسىرلەر ئاۋالىقى نامى « ماڭلاي سوي » (پىشانە تەرىپى) يەنى كۈن چىقىش تەرىپى دەپ ئاتىلىپ كەلگەنلىكى مەلۇم، مەلۇمكى پارس ئالىملىرى ماڭلاي سوي دىگەننى ئۆزلىرىنىڭ تىلىغا تەرجىمە قىلىپ « ئاپتاپ رو » دەپ ئالغان، باشقىچە ئىتقاندا، پارس ئالىملىرى ئۆلكە نامىنى « تۈركىستان شەرقىي تەرىپى » دەپ ئۆز ئورتىپ ئولتورماي قىسقا سوز بىلەن « شەرقىي تۈركىستان » - دەپ ئاتاشقان. ئەندى قاراخانلار مەلىكىتىنىڭ ھەقىقىتىن ئويغۇرلارنىڭ ئىلى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان ئايرىم ھۆججەتلەرگە كەلسەك، مۇنداق ماتىرىياللار ناھايىتى نۇرغۇن - ئەسەردە ياشاپ نىجات قىلغان مەشھۇر ئالىم مەھمۇت قەشقىرى ئۆزىنىڭ « دىۋانى لوغاتى تۈرك » كىتابىدا « تۈركىستان ئۆلكىسىنى سامانلاردىن تارتىۋالغان قاراخانلار دولىتىنىڭ خانى مىنىڭ بابامدور. » - دەپ يازغان. (بۇ كىتاب ۱۹۸۱-يىلى ئۈرۈمچىدە « شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدىن » چىققان). ئەپ رەپ تارىخچىسى ئىبنەل ئەسەر « جامىدول » كىتابىنىڭ « ئويغۇر خانلىرى تۈركىستاندا » دىگەن بابىدا : « ۹۰۹-يىلى سامانلار مەلىكىتى ۋەيران قىلىنىپ، بوخارانى ئىشغال قىلغان قاراخانلار ئويغۇر شاھلىرىدور... قاراخانلار دولىتىنى « مولكول ئويغۇرىيە » (ئويغۇر دولىتى) دەپ ئاتايدۇ » دىيىلگەن. ياۋروپالىق شەرىقشوناس ئالىم فرانسىز قاراخانلار توغرىلىق يىزىپ « تۈركىستاندا پەقەت ئويغۇر خانلىرى » - دىسە، ئاۋۋىستىرالىيەلىك ئىدوئارد زاخارمو قاراخانلارنى ئويغۇرلار دەيدۇ. روس تۈركشوناسلىرىدىن گىرىگورىيۇ، ئاكادىمىك رادلوۋ ۋە مىللىرمو « قاراخانلار سولالىسىنىڭ ۋەكىللىرى ساپ ئويغۇرلار » - دىگەن. بۇ ھۆججەتلەردىن شۇنى بىلىشكە بولىدۇكى، قاراخانلار دولىتى ئەسلىدە ئويغۇر دولىتى بولغان ۋە ئۇنى « شەرقىي تۈركىستان » « مولكى ئويغۇرىيە » دەپ تارىخچىلار تەكرار تەكرار قىلىپ قىلغان.

« ئويغۇرىيە » دىگەن نامغا كىلىدىغان بولساق، ھازىرقى كۈندىكى كۆپلىگەن مەلىكەتلەرنىڭ ناملىرىغا ئوخشاش، (مەسىلەن تۈركىيە، ئالبانىيە، موڭغولىيە، ۋىنگىرىيە ۋە باشقىلارغا ئوخشاش) يەنى بىلەن يەنى ئىگىسىنىڭ بىرلىكى شەكلى ئاجىزلىق ئاتىلىدۇ. ئاخىرىدا شۇنى تەكىتلەشكە توغرى كىلىدۇكى، مەھمۇت بىن ۋەلىنىڭ ۱۶۳۰-۱۶۳۶- نەشر قىلىنغان : « بەخىر ئەسەر مۇناقىپ ئەل ئەھيار » دىگەن ئالتە توملۇق كىتابىنىڭ ۶-نچى توم ۲۲۷-بىتىدە قىرغىزلار بىلەن ئويغۇرلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشقا ئائىت قىسمىدا « ئويغۇرلارنىڭ ۋەتىنى ئويغۇرىستان » دەپ تەكىتلەيدۇ. ئويغۇرلارنىڭ ئاخىرىسىغا « ستان » قوشۇلىشىنىڭ قوشۇلىشىمۇ بۇ خەلقنىڭ ياشىغان يىرىگە باغلىقتۇر. مە

سەلەن ھازىرقى كۈندە قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئوزبەكىستان، تاجىكىستان، تۈركمەنىستان دىگەنگە ئوخشاشتۇر.

خولاسلاپ ئىتقاندا، بىزنىڭ قىدىمكى ئۆلكىمىزنىڭ نامى ئاتام زاماندىن ھويان «ئويغۇرىستان» ياكى «شەرقىي تۈركىستان» دەپ ئاتىلىپ كەلگەندۇر. ھونىڭغا ھىچكىم چىش پاتورالمايدۇ. ئامما شۇنىسى ئىچىنارلىقى، تارىخى ھوچچە تەرىپىنىڭ گۇۋالىق قىلىشىغا قارىماي، خىتاي ئىستىلاچىلىرى ئۆلكىنىڭ ئەسلى نامىنى يوقۇتۇشقا ئورۇنماقتا. كۆپ كۆچ سەرىپ قىلماقتا. چۈنكى موشو يول بىلەن ئۆلكىنى خىتايىنىڭ «ئاجرىماس بىر قىسمى» قىلىۋېلىشقا جان تالاشماقتا. بۇ ئەسە ئۆز نوۋىتىدە ئۆلكە ئەۋلاتلىرىنى نامسىز ئەلىنىڭ پوخراسى قىلىشتىن، باشقىچە ئىتقاندا جوڭخۇئا يىرىنىڭ بىر پارچىسى قىلىۋېلىش نىيىتىدىن باشقا ئەسە ئەمەس. ئامما تارىخ ھىچ قاچان يالغانچىلىققا، ياسالماچىلىققا يول قويمىدۇ. ئەزەلدىن ئۆز نامى بىلەن ياشىغان ئۆلكە يەنە ئۆز نامى بىلەن ئاتىلىدۇ.

پىراق

ئويغۇر ھەببىي

ئوتتى ئومرومنىڭ تىڭى ئارزۇ- ھەۋە سەدىن پىراق
سەقىلسامو شوقە پەزدە سەبىر ئەيلىدىم پىراق
پوتولگەن قىسىمىم بارمىش ئاخىرى قاچتىم ئوزاق
يورتومنى خەلقىمنى تاشلاپ چەكتىم ھەسرەت غەم پىراق
جاھالەتتە قالدى خەلقىم موھتاجىدۇر نور- چىراق
ئامما ئەرك يالقونى قەلبىدە ساردى مەراق
كەلسە شۇنداق بىر كۈنلەر قولغا ئالسا يىراق
زالىم خىتاي خاقانى بولور گومران پات - پىراق

ئىستانبۇل 90- يىلى 2- نويابىر

ئەسكەرتىش: مەراك سوزى دىققەت چەككەندەك

سەپپىدىنىڭ

ئويغۇر ھەببىي

خىجىل قىلىدىك ئەۋلادىڭنى ئەزىز بولغىنىڭ قىنى
سىڭدى ساڭا موناپىقلىق، چاپلاشتى خىتاي جىنى
قاچوردۇك شۇنچە پورسەتنى تاشتى مىللەتنىڭ كىنى
«بوغراخان» دىن ئوننى يازساڭ ئەندى كەچۈرمەس سىنى
ئىستانبۇل 90- يىلى 15- ئىيول

ئاتاتۈرك ۋە پۈتۈن تۈركلۈك

ياردەمچى دوچچىنىست مەتنى قارا ئورس تۈرك ئىستىقلال ئوروشىنىڭ ئالى قوماندانى، يۈرتىمىزنىڭ قوتقۇزغۇچىسى، ۋە تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ قورغۇچىسى سوپىتى بىلەن پۈتۈن ۋە تەن سوپىدىغان تۈركىيەنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورون ئالغان بۈيۈك ئاتا تۈركىيەنىڭ «مىللى نىشانلار، ۋە ئۆلكۈلەر»، «تاشقى تۈركلەر» بىلەن مۇناسىبەتلىك ئىدىيە ۋە كۈز قاراشلىرى، ھازىرقى مەدەنىيەت ۋە دۆلەت سىياسىتىمىزگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ماھىيەتكە ئىگە.

بۈيۈك ئاتا تۈرك، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ قورۇلغانلىغىنىڭ ئون ۱۰ يىللىقى مۇناسىبىتى بىلەن «مەن تۈرك دىمەك نەقە دەربەختىيارلىق!» دەپ خىتاب قىلىش بىلەن، پۈتۈن تۈرك مىللىتىگە تارىخى ۋە زېمىنىگە مۇۋاپىق شەكىلدە بۈيۈك مىللى نىشانى يىڭىدىن تەسلى تەن .

«ئىستىقلال» ۋە «مىللى دۆلەت» (1) ئوخشاش مەنى ۋە ماددە سۈي ئاساس ئۈستىگە قورۇلغان تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ مىللى نىشانلىرى تاشقى تۈركلەر بىلەن مۇناسىبەتلىك سىياسەت ۋە كۈز قاراشلىرىنىڭ قانداق بولۇش كىرىگىنى ئاتا تۈرك شۇ سۆزلىرى بىلەن ئىپادىلىگەن .

«ئەلبەتتە بىر مىللەتنىڭ نىشانى بولۇدۇ. ئەمما بونىشان دۆلەت تەرىپىدىن ئىلان قىلىنمايدۇ. مىللەت تەرىپىدىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇدۇ. خۇددى ھاياتى باشلىغىنى مۇزدا كۈزلىرىمىزنىڭ بارلىغىدىن خەۋىرىمىز بولمىغاندەك، ئامما بىزنىڭ ئەتراپ لارنى كۈرۈشىمىزنى ئۇ تەمىن قىلغاندەك مىللى نىشان پۈتۈن ھەرىكەتلىرىمىزدە بىز بىلىمگەن ھالدا ياشار ۋە بىزنىڭ ھاياتىمىزگە يول كۆرسىتەر، ھەرىكەتتىمىز بىلەن بىرلىكتە ئىدىيە كۈز قاراشلىرىمىزنى تەسرى ئاستىغا ئالار. (2) ئاتا تۈركىيەنىڭ بۇ سۆزلىرى بىلەن بىلدۈرمە كىچى بولغان نىشان «پۈتۈن تۈركلۈك» نىشانىدۇر. بۇ نىشان، تۈركىيەنى ھەممە ئۆز ئىچىگە ئالغان 200 يۈز مىليونلۇق تۈرك دۇنياسىنى تەرىققى قىلدۇرۇش دىمەكتۇر. يىللەردىن بېرى بىر-بىرىدىن ئۇزاق ۋە ئايرىلىپ قالغان تۈركىيە خەلقىگە رىئازىتىدا تارىخى ۋە مەدەنىي رىشتىلەرنى ئىلمى يول بىلەن ئورتىغا چىقىرىش ۋە ئۇلارنى مۇستەھكەملەش دۇر. بونىشان پۈتۈن تۈركىيە خەلقىگە رىئازىتى ھەممىسى ھەرتەرىپتە ئوخشاش خەۋىر

لەرگە دوچار بولغانلىغىنى ۋە بۇ خەۋىردىن قوتۇلۇپ چىقىش ئۈچۈن بىرىنچى قەدەم

مدە ئوز نە پىس موداپىئە سىنىڭ مەجبۇر قىلغان موقەددەس غايە ۋە ھەرىكەت بىرلىگىنى پۈتۈن تۈرك ئالىمدە تەسىس قىلىش، پۈتۈن تۈرك دۇنياسىنى بىر پۈتۈن ھىساپلاش ۋە ئۇنى قوللاش تەرىقى قىلدۇرۇپ يۈكسەلدۈرمەك دىمەكتۇر. (3)

ئاتا تۈرك بىر سۆزىدە خەرىتىدىن تۈركىيە ۋە ئۇنىڭ تەتراپىدىكى يەرلەرنى كۆرسۈتۈپ شۇنداق دىگەن: «بۇ خەرىتىدە تۈركىيە نىڭ ئۈستىگە يىتىپ ئالغان بىر قورام بار. مانا بۇ ئىغىر قورام مىنىڭ مۇرەمنىڭ ئۈستىدە، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بۇ ھەقتە سۆزلىمەيمەن ۋە سۆزلىيەلمەيمەن. ئويلاپ كۆرۈڭلەر ئوسمانلى ئىمپېرىيىسى نەمە بولدى؟ ئاۋستىرىيە ۋىنگىرىيە ئىمپېرىيىسىگە نەمە بولدى؟

دۇنيانى تىترەتكەن گىتلىر گىرمانىيەگە نەمە بولدى؟ بۇ تارىخى ھەقىقەتلىرىگە قارىغاندا ھېچ بىر نەرسە دۇنيادا مەڭگۈلۈك ئەمەستۇر. بۈگۈن ياشىغان ئولومسىز كۈرۈنگەن بىر مۇنچە كۈچلەر بىرلىكى كىيىنچە ئەڭ ئاجىز ھالغا چۈشۈپ قىلىشى مۇمكىن. دولەتلىرىمىللىك تەرىپى، بۇ ئىدىئىنىڭ ئىچىدە بولۇشى كىرەك. (4)

ھالبۇكى ئاتاتۈرك كونا ئىسمى بىلەن «تۈرك تىلى تەتقىقەتچى مۇئەللىم ۋە تۈرك تارىخ جەمئىيەتى» ۋە «تۈرك تارىخ جەمئىيەتى» تەتقىقاتچىلارنى رىۋاچلاندۇرۇپ تۈركىيەنى ئىلىم ۋە تەخنىكىنىڭ مەركىزىگە ئايلاندۇرماقچى ئىدى. يانا ئاتاتۈرك «مىللىتىمىزنىڭ تۈرك مىللىتىمىزنىڭ يىتىلمىغان نىشانى» بولۇشى كىرەكلىگىنى تەكىتلەپ، پۈتۈن تۈركلۈك پىكىرىگە مۇۋاپىق شەكىلدە شۇلارنى تەييارلاشقا يىتىقان ئىدى:

«بۈگۈن سۈرۈشتە ئىتتىپاقى يىقىن خوشنىمىز، دوستىمىز ۋە ئىتتىپاقداشىمىز بۇ دۇنياغا ئىتتىپاقچىمىز بار پەقەت كىلەچەكتە نەمە بولۇشىنى ھېچ كىم بىلەلمەيدۇ سۈرۈشتە ئىتتىپاقچى ھەم ئوسمانلى ئىمپېرىيىسىگە ئوخشاش پارچىلىنىشى مۇمكىن بۈگۈن ئالغان ئىچىدە قاتتىق سىقۇلۇنغان مىللىتلىرىمىز تەرىپى بۇ ئالغاندىن قىچىشى مۇمكىن. دۇنيا يىڭى ئۈزگۈرۈشلەرگە ۋە تەڭكەشلەرگە يۈزلىنىشى مۇمكىن ئۇ زامان تۈركىيە نەمە قىلىشىنى بىلىمىگى لازىم. بىزنىڭ دوستىمىز ۋە خوشنىمىزنىڭ ئىدارىسىدا بىر تىل بىر دىن ۋە ئۆز قىرىنداشلىرىمىز بار، ئۇلارنى يولەشكە ھەممايە قىلىشقا ۋە قوللاشقا ھازىر تۈرىشىمىز كىرەك. «ھازىر بولۇش» پەقەت ئۆزۈم ئىسپاتىمىز ھېچ نەرسە دىمەيمەن ھەرىكەتسىز تۇرۇش ئەمەس، تەييارلانماق لازىم

دۇر. مىللىتلىرىمىز بۇنىڭغا قانداق تەييارلىق كۆرۈدۈ؟ مەن ئۇنى كۆرۈپ رىئەتتە چىكىمەن تۈتۈش ئارقىلىق تەييارلىق كۆرۈدۈ. تىل بىر كۆرۈكتۇر. ئەقىدە ۋە ئىخلاس (دىن ئىسلام دىنى) بىر كۆرۈكتۇر. تارىخ بىر كۆرۈكتۇر. (5) 1926 - يىلىدا

باكۇدا توپلانغان ۱-تۈركىي شۇناسلار كۇنىغىرە سىدە پۈتۈن تۈركىي خەلىق لارنىڭ لاتىن ئىلىپبە سىنى ئورتاق ئىلىپبە قىلىپ ئىشلىشى قارارلاشتۇرۇلغان ئىدى. (6)

بو كۈنگىرە گە تۈركىيە دىن ھوسە يىنزا دە ئىلى ۋە فونار كوپرولو دىلگاتسىيە
 سوپىتى بىلەن قاتناشقان. بولار كۈنگىرە دىن قايتقاندىن كىيىن ئاتا تۈرككە بەر
 گەن راپوردا پۈتۈن تۈركىيە خەلىقلىرىنىڭ ئەينى لاتىن ئىلىپبە سىگە كۈچۈش
 قارارلىرىنى بىلدۈرگەن ئىدى. تۈركىيە دە 1928-يىلىدا ئىلىپبە بىرىلغان ھەرىپ
 ئىنقىلابى، تۈركىيە نىڭ پۈتۈن تۈركىيە خەلىقلىرىنىڭ ئوخشاش ئىلىپبە نى
 قوللۇنۇش قارارىغا ئاتا تۈرك تەرىپىدىن ئىشتىراك قىلىنغانلىقىنىڭ ئىسپاتىدۇر.
 پۈتۈن تۈرك دۇنياسىدا ئوخشاش پائالىيەت يەنى «ئوخشاش ئىلىپبە» يىزىق تىلى
 بىرلىكى مەسىلىسى ۶۰ يىلدىن كىيىن ھازىر كۈنتەرتىپكە قويۇلماقتا. (7)

ئاتا تۈرك سۆزلىرىنى داۋام قىلىش بىلەن، «بۈگۈن بۈگۈنلەردىن ئورتا
 ئاسىيادا ياشاۋاتقان قىرىنداشلىرىمىزدىن (تىل، ئورف - ئادەت ۋە تارىخ جە
 تتىن ئايرىلغان ۋە كۆپ ئوزاقلاشقان ھالدا مىز. تىلىمىز تىخى غەرىپ تۈركچىسى،
 دىمەككى بىر شەرق تۈركچە سى بار. بىز ئىشلەتكەن تىل توغرىمۇ؟ ياكى
 ئۇلارنىڭ تىلى توغرىمۇ؟ بۇنىڭ مۇلاھىزە سىنى قىلىشدا (ھىسابىنى) ھىچ پايدا
 يوق. ئۇلارنىڭ بىزگە يېقىنلىشىشلىرىنى كۈتۈپ تۇرالمىمىز. بىز ئۇلارگە يېقىنلاشمى
 قىمىز كىرەك. تارىخى جەھەتتىن ئالاقە قورمىمىز كىرەك. فولوكلور (خەلىق
 بىلىمى) ئالاقىسى قوروشىمىز لازىم. تۈرك شۇناسلار پەللىلەرنى ئاشىمىقى لازىم،
 بۇلارنى كىم قىلىدۇ؟ ئەلبەتتە بىز قىلىمىز. قانداق قىلىمىز؟ مانا كۈرۈۋاتىمىز
 تىل ئەنجۈمى نى، تارىخ تەتقىق جەمىيەتلىرى قورۇلۇۋاتىدۇ. تىلىمىزنى ئۇلارنىڭ
 تىلىغا يېقىنلاشتۇرۇشقا ۋە بۇ سۈرەت بىلەن بىر بىرىمىزنى ئوقۇدىغان بىر ھالغا
 كىلىشكە تىرىشىمىمىز لازىم. تارىخىمىزنى ئۇلارغا يېقىنلاشتۇرۇشقا غەيرەت
 قىلىۋاتىمىز ئورتاق بىر ئۆتمۈشنىڭ مەيدانىغا چىقىرىلىشىغا تىرىشماقتىمىز» (8)

سۆزلىرى بىلەن قانچىلىك ئىلغار پىكىرلىك ئىكەنلىگىنى ئىسپات قىلماقتا، ۋە
 بىزلىرى بۇ مەسىلەرنى ئويلاشقا تەشۋىق قىلماقتا.

«پۈتۈن بۇ پائالىيەتتە رەئىسكارا شەكىلدە ئىلىپبە بىرىلمەيدۇ. بۇ ئىشنىڭ
 ئىتىنى قويۇپ قىلالمايمىز. بۇ مەفكۈرىلەر دولەتلىرىنىڭ، ۋە مىللەتلەرنىڭ
 چوڭقۇر فىكىرلىرىدۇر. مىنىڭ تارىخ ۋە تىل بىلەن شۇغۇللانغانلىقىمنى كۈرگەن بە
 زى تارۋە قىسقا پىكىرلىك كىشىلەر «پاشانىڭ ئىشى يوق، تارىخ ۋە تىل بىلەن
 مەشغۇل بولۇشقا باشلىدى» دىمەكتە ئىشىم. مەن بۈگۈن ئىلغار بىر تۈركىيە
 قورۇشقا قانچىلىك تىرىشىم، كىلىچەكنىڭ بۈيۈك تۈركىيە سىنىڭ ئولنى قۇيۇشقا
 ھەم شۇنىڭ دىققەت قىلماقتىمەن.

« بىزنىڭ بۇ قىلغانلىقىمىز، ھىچ بىر مەملىكەتكە دوشمەنلىك ئەمەس. بىز سولھى تەرەپدارىمىز. بوندىن كىيىن ھەم شۇنداق بولۇمىز. ئامما ھىچ توختىماي ئوزگورۇۋاتقان دۇنيانىڭ كىلە چەكتىكى تەڭكەشچى ئۈچۈن تەييار تۇرىمىز. » (9)

ئەزەربەيجانلىق شائىر بەختىيار ۋاھاپزادە « بىرخەلىقنىڭ ئىلپىبەسى قانچە قىتىم ئوزگەرتىلىدۇ؟ بىرخەلىقنىڭ تارىخىنى قانچە قىتىم ئوزگەرتىش مۇمكىن؟ گاھى مەدىيالىق بولدۇق گاھىدا پارسىلارنىڭ قالدوغى بولدۇق. كىلىڭلەر قەتئىي شەكىلدە ئىتايلى ۋە بىلدۈرەيلىكى « بۇخەلىق ئەزەربەيجان تۈركلىرىدۇر » (10)

سۆزلىرى بىلەن تۈرك دۇنياسىدىكى بولۇنمە ۋە پارچىلىنىشقا پۈتۈن دىققەتلىرىنى جەلپ قىلماقتا ۋە پۈتۈن تۈركلەرنىڭ كۈرگەن مۇشەققەتلىرىنى تىلغا كەلتۈرمەكتەدۇر. ئاتا تۈركىنىڭ ۋە پاتىدىن كىيىن تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنى ئىدارە قىلغان بىز دولەت ئەربابلىرى ۋە زىيالىلەر تۈۋەندىكى سوئاللارغا مۇسبەت جاۋاپلار بىرەلەيمىزمۇ؟

1- ئاتا تۈركىنىڭ ۋاپاتىدىن كىيىن تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى تاشقى تۈركلەر

را تۈركىيەنىڭ تىشىدا تۈرۈپ ھايات كۈچۈرمەكتە بولغان تۈركلەر (بىلەن مەدەنىي ۋە تارىخىي ئالاقىلىرىنى يىتەكلىك دەرىجىدە قوۋەتلىدىمۇ؟) داۋام قىلدۇرىدىغان تاشقى سىياسەتكە ئىگە بولالدىمۇ؟

2- دۇنيا يىڭى تەڭكەشچى ۋە ئوزگورۇشلەرگە ئۇلاشقان زامان خوشنالىرى

مىزنىڭ ئىدارىسىدا ۋە ھەقىقىي تۈرك يۈرتلىرىدا ياشىغان تىلى بىر، دىنى بىر ۋە ئوزى بىر قىرىنداشلىرىمىزنى ھىمايە قىلىشقا ئۇلارنى قوللاپ قوۋەتلىشكە يىتەرلىك دەرىجىدە ھازىر بولالدىمۇ؟

3- قىرىنداش تۈركىيە خەلقى بىلەن مەنىۋى كۈرۈكنى مەھكەم توتالى

دوقمۇ؟ تىل، دىن، فولكلور ۋە تارىخ كۈرۈكلىرىمىز يىتەكلىك دەرىجىدە مۇستەھكەممۇ؟

4- بالىلىرىمىز ۋە يىڭى يىتىشكەن سىللىرىمىزگە « دولەت تەرەپىدىن

ئەيتىلمىغان » قەت « مىللەت تەرەپىدىن ياشىتىلىۋاتقان » مىللىي نىشانلارنى ئوڭۇتۇپ ئۇلارغا بۇ تويغۇنى ھىس قىلدۇرالدىمۇ؟

بۇ سوئاللارنى كۆپەيتىش مۇمكىن، قەت مەن بىر زىيالىي سۈپىتىم بىلەن بۇ سوئاللارغا مۇسبەت جاۋاپلار بىرەلمىگەنلىكىمنىڭ ئازابىنى تارتماقتىمەن.

ئازاپلىرىمىزغا ئاخىرقى بىر قانچە يىل ئىچىدە پۈتۈن تۈرك دۇنياسىدا ئويغانغان مىللى بىرلىك ۋە مىللى شوئور بىر ئاز دە رمان بولايىدۇ 21-ئە سىرنىڭ بىر "تۈرك ئە سىرى" بولۇشنى ئۈمىت بىلەن كۈتمەكتەمىز.

- 1) Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Türk Kültürü (Aylık Dergi) Kasım 1967 37. sayı, Atatürk Özel Sayısı 6. sayfa
- 2) İsmet Bozdağ, Atatürk'ün Sofrası, İstanbul 1971 (Anlatan İ. Sabri Çağlayangil, Görgü Tanığı. Doğrulayanlar Sebati Ataman, Kılıç Ali, Tefik Rüştü Aras)
- 3) Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, TKAE Yayını, Ankara 1966, Sayfa 145-153
- 4) İsmet Bozdağ, a.g.e.
- 5) İsmet Bozdağ, a.g.e.
- 6) Feridun Ağasıoğlu, 30 Mart 1990 tarihli Azerbaycan Gazetesinde yayınlanan "Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasında Alfabe Birliğinin Önemi" adlı makale.
- 7) Prof. Dr. Ahmet Bican Erçilasun, Türk Kültürü (Aylık Dergi) Kasım 1990 Nu. 33, s. 547-655 "Türk Dünyasında Dil Birliği Meselesi"
- 8) İsmet Bozdağ, a.g.e.
- 9) İsmet Bozdağ, a.g.e.
- 10) Türk Kültürü, 313. Sayı Mayıs 1990 (Komunist Gazetesi Baku 25 Kasım 1988'den nakil)

90-يىل (28-نجى سان) ژورنالنىڭ 67-بە ت 18-قورىدىن ئىتبارەن بىر فارگىراپ چۈشۈپ قالغان بولۇپ ئونى (29-ساندا) ئىلاۋە قىلىپ بەردۇق ھورمەتلىك ئوقۇغۇچى لىرىمىزنىڭ تۈزۈتۈپ ئۇلاپ ئوقۇشنى ئۈتۈنمىز .
ئىشلەپچىقىرىش - قورۇلۇش ئارمىيىسى قورۇلدى. خىتاي خەلىق جۇمھۇرىيىتىدە ە رلىك موسۇلمان تۈركلەر دىن ئاساس جەھەتتىن ئەسكەرلىككە ئېلىنمايدىغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئەسكەرى قىسمىنىڭ 99% خىتايلاردىن ئىبارەت ئىدى. خىتاي ھۆكۈمىتى دائىرلىرى شەرقىي تۈركىستانغا شاڭخەي قاتارلىق خىتاينىڭ ئىچكى قىسمىدىن ئەپوس يۈتكەش ھەرىكىتىنى جىددىي شەكىلدە قانات يايدۇرۇپ، شەرقىي تۈركىستانغا خىتاي كۆچمەن ئىقىشىنى زور دەرىجىدە كۆچەيتتى. 1954-يىلىدا ئومۇمىي سانى 175000 كىشى بولغان ئىشلەپچىقىرىش قورۇلۇش ئارمىيىسىنىڭ سانى ئۈچ يىل ئىچىدە بىر مىليوندىن ئىشىپ كەتتى.

1957-يىلىدا خىتاي ھۆكۈمىتى شىمالىي كورىيەدىن ئىلىپ چىقىپ كەتكەن ئەسكەرلىرىدىن ۱۰۰۰۰۰ كىشىنى شەرقىي تۈركىستانغا يەلەشتۈردى. ئەسكەرلەر ئىشلەپچىقىرىش - قورۇلۇش ئارمىيىسىدە، دۆلەت دىخانچىلىق مەيدانلىرىدا، دۆلەت ئورگانلىرىدا مۇھىم ۋەزىپىلەرگە تەخسىم قىلىندى. شۇنداق قىلىپ بەش يىل ئىچىدە شەرقىي تۈركىستانغا خىتاينىڭ ئىچكى رايونلىرىدىن يۈتكەپ چىقىلغان كىشىلەرنىڭ سانى 1224000 كىشىگە يىتىپ باردى.

KAZAK TÜRKÇESİ (ÇİN) ALFABESİ

<u>ARAP</u>	<u>LÂTİN</u>	<u>LÂTİN (Çin)</u>	<u>KİRİL</u>
ا	A a	A a	А а
ا	E e (A a)	Ә ә	Ә ә
ب	B b	B b	Б б
ۋ	V v	V v	В в
گ	G g	G g	Г г
ڭ	Ğ ğ	Q q	Ғ ғ
د	D d	D d	Д д
ه	E e	Ê ê	Е е (Э э)
س	C c	J j	Ж ж
ز	Z z	Z z	З з
ي	Y y iy (i, iy)	Y y iy (i, ey)	Й й и и
ك	K k	K k	К к
ك	K k	Қ қ	Қ қ
ل	L l	L l	Л л
م	M m	M m	М м
ن	N n	N n	Н н
	n n	ng	Ң ң
و	O o	O o	О о
ۋ	Ö ö	Ө ө	Ө ө
ر	R r	R r	Р р
س	S s	S s	С с
ت	T t	T t	Т т
ۋ	U u	U u	Ұ ұ
ۋ	Ü ü	Ü ü	Ү ү
ۋ	V v (uv, üv)	W w (ew)	У у
ف	F f	F f	Ф ф
ه	H h	H h	Х х
ه	H h	Ң ң	Һ һ
چ	Ç ç	Q q	Ч ч
ش	Ş ş	X x	Ш ш
ي	I i	E e	Ы ы
ي	I i	I i	І і

RESİMLERLE DOĞU TÜRKİSTAN

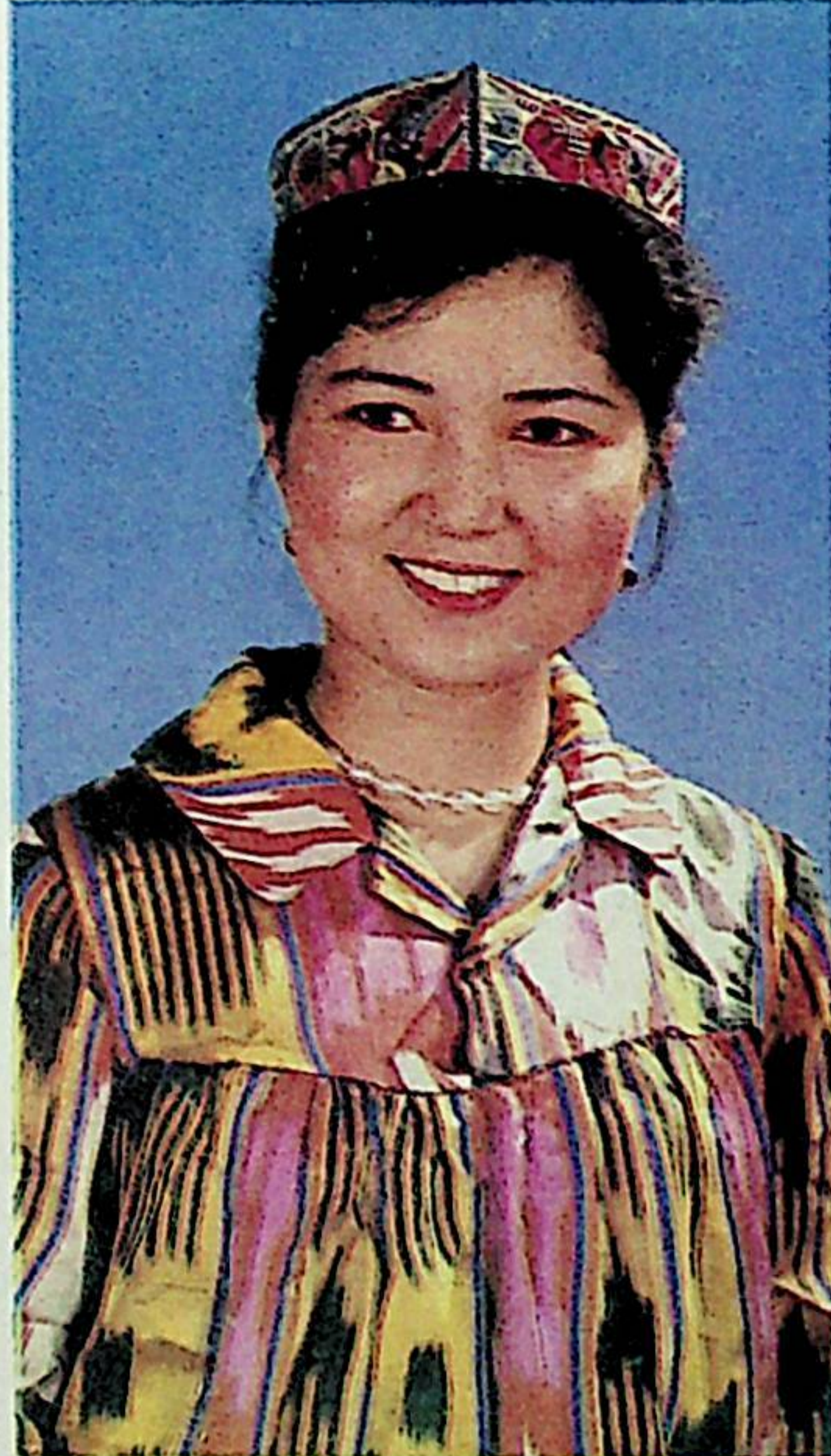
Uzbek girl Özbek Kızı

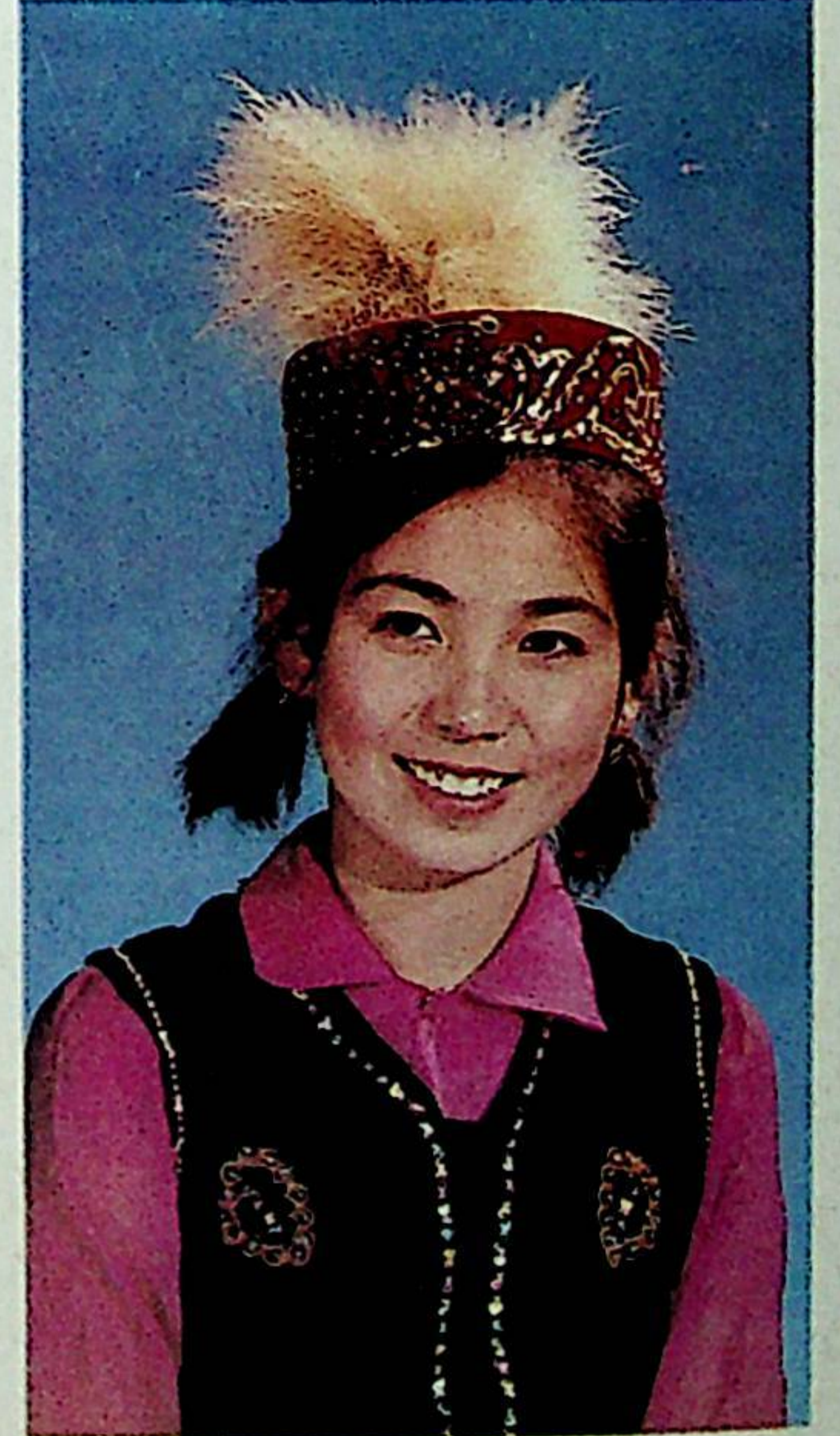
12 Mukam Müziğinin Üstadı : Amannisahan

Kirgiz girl Kirgiz Kızı

Uigur girl Uygur Kızı

Kazakh girl Kazak Kızı